

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਚੀ ਸਾਚਾ ਵੀਚਾਰੁ॥

ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

(ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮਾਸਿਕ-ਪੱਤਰ)

ਕੱਤਕ-ਮੱਘਰ, ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ੫੪੪

ਨਵੰਬਰ 2012

ਜਿਲਦ ੫੬

ਅੰਕ ੮

ਚੰਦਾ

ਸਾਲਾਨਾ (ਦੇਸ਼)	₹ ੨੦
ਲਾਈਫ਼ (ਦੇਸ਼)	₹ ੨੦੦
ਸਾਲਾਨਾ ਵਿਦੇਸ਼	₹ ੫੦੦
ਲਾਈਫ਼ ਵਿਦੇਸ਼	₹ ੫੦੦੦
ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਪੀ	₹ ੨

ਚੰਦਾ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪਤਾ

ਸਕੱਤਰ

Secretary

ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ

Dharam Parchar Committee

(ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ)

(S.G.P.C.)

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-੧੪੩੦੦੬

Sri Amritsar-143006

ਫੋਨ : 0183-2553956-59 ਐਕਸ 304 ਫੈਕਸ : 0183-2553919

website : www.sgpc.net e-mail : gurmat_parkash@yahoo.co.in

ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ 'ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਨਾ ਪੁੱਜਣ ਬਾਰੇ ਉਪਰੋਕਤ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਮਿਲਾ ਕੇ
ਇੰਚਾਰਜ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਐਕਸ: 303 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਜੀ।

ਤਤਕਰਾ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ		੩
ਸੰਪਾਦਕੀ		੪
ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੋਧਣਿ ਧਰਤਿ ਲੁਕਾਈ	-ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਰਸ਼ੀ	੭
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ... ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਿਕ ਸੰਦੇਸ਼	-ਸ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਲਮ	੧੧
ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਾਤਾ - ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ	-ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ	੨੬
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ	-ਸ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਂਤ	੩੧
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਸਥਾਨ	-ਮਨਮੋਹਨ ਕੌਰ	੩੫
ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਗ-ਮਾਤ੍ਰ ਨਿਯਮਾਵਲੀ : ਖੋਜ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾ	-ਜਥੇ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ	੪੫
ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	-ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ	੫੦
ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	-ਸ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਗੰਭੀਰ'	੬੨
ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਹੁਕਮਰਾਨ - ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ	-ਪ੍ਰੋ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੂੰਗਰ	੬੬
ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ, ਹੱਕ-ਹਲਾਲ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ: ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ	-ਸ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਈਆ ਹਵੇਲੀਆਣਾ	੭੪
ਅਕਾਲੀ ਮੋਰਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾ ਜਥੇ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ	-ਮਾਸਟਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ	੭੬
ਗਾਗਰ 'ਚ ਸਾਗਰ	-ਡਾ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੋਗੋਆਣੀ	੮੧
ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਕਹਿਰ (ਕਵਿਤਾ)	-ਸ. ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਮਾਨ ਸਿੰਘ	੮੩
ਦਿੱਲੀ (ਕਵਿਤਾ)	-ਪ੍ਰੋ. ਕਵਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ	੮੪
ਸੰਨ ਚੁਰਾਸੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ (ਕਵਿਤਾ)	-ਸ. ਹਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ	੮੫
ਖ਼ਬਰਨਾਮਾ		੮੭
ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਹੀਰ ਸਰਗਰਮੀਆਂ		੯੦

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ : ਅੰਧੇ ਕੈ ਰਾਹਿ ਦਸਿਐ...

ਅੰਧੇ ਕੈ ਰਾਹਿ ਦਸਿਐ ਅੰਧਾ ਹੋਇ ਸੁ ਜਾਇ॥ ਹੋਇ ਸੁਜਾਖਾ ਨਾਨਕਾ ਸੋ ਕਿਉ ਉਝੜਿ ਪਾਇ॥
ਅੰਧੇ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ ਜਿਨ ਮੁਖਿ ਲੋਇਣ ਨਾਹਿ॥ ਅੰਧੇ ਸੇਈ ਨਾਨਕਾ ਖਸਮਹੁ ਘੁਥੇ ਜਾਹਿ॥

ਦੂਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਸਲੋਕ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਵਨ-ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨੀ ਆਗੂਆਂ/ਗੁਰੂਆਂ ਪਿਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਹੀਣੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਝੰਜੋੜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਿਆਨੀ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਅਗਿਆਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗਿਆਨ-ਵਿਵੇਕ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ (ਗਿਆਨਵਾਨ) ਭਲਾ ਅਗਿਆਨੀ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੇ ਔਝੜੇ ਰਾਹ ਕਿਉਂ ਪਵੇਗਾ? ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਹੇ ਨਾਨਕ! ਅੰਨ੍ਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਧਰਮ-ਮਾਰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ 'ਸੱਚ' ਰੂਪੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਜਾਂ ਭਰਮ-ਗਿਆਨ ਇਸ ਰਾਹ ਦਾ ਵੱਡਾ ਰੋੜਾ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚ ਤੇ ਕੂੜ ਦੀ ਸਹੀ ਪਰਖ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ। ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਠੁੱਡੇ-ਠੇਡੇ ਖਾਂਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸ਼ਬਦ' ਅਥਵਾ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਪਰ ਇਸ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੇ ਬੂਠੇ ਅਤੇ ਕਪਟੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਜੋ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੂਹਾਨੀ ਆਗੂ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਢੰਡੋਰਾ ਪਿਟਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਆ ਫਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਲੁੱਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਲੋਕਾਈ ਦਾ ਸੱਚਾ ਦਰਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਕਲੋਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦ 'ਚੋਂ ਜਗਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਗੌਰ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਵੱਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਦਾਤ ਤੋਂ ਵਿਹੁਣੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ ਪਰ ਗਿਆਨ-ਚਖਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤ ਝਾੜ ਪਾਈ ਹੈ। ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੂੜ-ਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵਿਹੁਣੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :

ਕੂਰ ਕ੍ਰਿਆ ਉਰਝਿਓ ਸਭਹੀ ਜਗ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਓ॥

ਅੱਜ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਉਸਰ ਚੁੱਕੇ ਗੁਰੂ-ਡੰਮ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦੇ ਭਰਵੇਂ ਯਤਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ 'ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਓ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੱਗ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਧਰਮ-ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੰਭੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੋਟ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ■

ਬੇਗਮ ਪੁਰਾ ਸਹਰ ਕੋ ਨਾਉ

ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥੀ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਨ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਹੱਕ ਮਾਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਟੱਕਰਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਤਾਕਤਵਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਾਕਤਵਰਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਫੌਜਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵਧਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪਰੰਤੂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਭੁੱਖ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਟ ਸਕੀ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚੀ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬੇਗੁਨਾਹਿਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਵਹਾਇਆ ਤੇ ਚਾਰੇ-ਪਾਸੇ ਹਨੇਰ-ਗਰਦੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ। ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਭੁੱਲੇ-ਭਟਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪ੍ਰਤੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ- 'ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਮਿਟੀ ਧੁੰਧੁ ਜਗਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਆ'। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਹੱਕ ਮਾਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ- 'ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੂਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ'। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਭਟਕ ਚੁੱਕੀ ਲੋਕਾਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਥਾਂ-ਪੁਰ-ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਸੱਚ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭਲੇ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ। ਇਸੇ ਲੜੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦਿਆਂ ਦੂਸਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਸੱਚ 'ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਵਰਗ ਖੜਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਹਨੇਰ-ਗਰਦੀ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਰੇਤ ਵਾਂਗ ਰੜਕਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਤ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲਦਿਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਉਪਰੰਤ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਹੱਕ-ਸੱਚ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਇਕ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਹੁਣ ਸੱਚ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਮਰ-ਮਿਟਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜ-ਸੱਤਾ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਦੂਸਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਣ ਵੀ ਵਧਦਾ ਗਿਆ।

ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਣਚਾਹੇ ਟੈਕਸ ਉਗਰਾਹ ਕੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਰਵੱਈਏ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੇ ਰੰਗ ਲਿਆਂਦਾ। ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਜੀ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਡੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਹੇਠ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਨਸਾਫ਼ ਪਸੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਅੱਤ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰਾਜ ਕਦੋਂ ਸੁਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੁੰਬੜ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲ ਕੇ ਇਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਫੁੱਟ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਰਤ ਵਾਸੀ ਫਿਰ ਤੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਾਕਮਾਂ (ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ) ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹ ਚੱਲਣ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗੁੜਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਪਾਲਣਾ ਸਦਕਾ ਇਹ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਜ਼ੁਲਮ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਵਾਲੀ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਕੱਲੇ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ।

ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲਾਲਚ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਾਲਚੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਫੇਰ ਤੋਂ ਵਧਣ ਲੱਗੀ। ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾਅ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਮਨ ਵਿਚ ਪਾਲ ਲਈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਨਵੰਬਰ ੧੯੮੪ ਈ: ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਹਿ 'ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ, ਕੁੱਟਿਆ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਲੁੱਟ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਟਾਇਰ ਪਾ ਕੇ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਸਾੜਿਆ ਗਿਆ। ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਪੱਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸੀਬਤ ਮਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਕੀਤੀ।

ਅੱਜ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਫੇਰ ਤੋਂ ਅੰਤਰ-ਝਾਤ ਮਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਅਧੀਨ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਉਂਦਾ-ਬਣਾਉਂਦਾ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਵੈ-ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸੁਖਾਂ ਲਈ

ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾੜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੈਕਟਰੀ ਮਾਲਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੀ ਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਭੁੱਖ ਕਾਰਨ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਅਣਮੋਲ ਦਾਤ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸੁਖ-ਅਰਾਮ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਹਾਇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਾਤਾਅਨਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਹਿੱਤ ਘਰ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਵੱਲੋਂ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹਵਾ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਸਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਹੀ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੋਝ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਮਨਪਸੰਦ ਔਲਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਈਜ਼ਾਦ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਜੰਮਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਪੀ ਲੋਕ ਹੁਣ ਜਨਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਪੁਰਸ਼-ਇਸਤਰੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਵਿਗਾੜ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਨਾ-ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦਾ ਫੈਲਾਅ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਕਟਾਈ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸੱਦਾ ਦੇ ਲਿਆ ਹੈ। ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਵਿਉਪਾਰ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭੂ-ਮਾਫੀਆ, ਨਸ਼ਾ-ਮਾਫੀਆ, ਦੇਹ-ਵਿਉਪਾਰ ਦੇ ਅੱਡੇ, ਮਨੁੱਖੀ-ਸਮਗਲਿੰਗ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਫੀਏ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਿਜੋਰੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਖੁਸ਼ ਫਹਿਮੀ ਤਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਵਾਨਤਾ ਵੱਲ ਵੀ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਫਸਲਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬੇਲੋੜੇ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਪੀੜਤ ਇਲਾਕਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਵਤ ਖੋਰੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਰਖਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਲਹੂ ਹੀ ਸਫੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਫ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਕੋਰਟ ਕਚਿਹਰੀਆਂ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਖਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਚੰਗਾ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਰਾਹ ਦਸੇਰਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਹੀ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਅਨੇਕਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਬੇਗਮ ਪੁਰਾ ਸਹਰ ਕੋ ਨਾਉ॥ ਦੂਖੁ ਅੰਦੋਹੁ ਨਹੀ ਤਿਹਿ ਠਾਉ॥

ਨਾਂ ਤਸਵੀਸ ਖਿਰਾਜੁ ਨ ਮਾਲੁ॥ ਖਉਫੁ ਨ ਖਤਾ ਨ ਤਰਸੁ ਜਵਾਲੁ॥੧॥

ਅਬ ਮੋਹਿ ਖੂਬ ਵਤਨ ਗਹ ਪਾਈ॥ ਊਹਾਂ ਖੈਰਿ ਸਦਾ ਮੇਰੇ ਭਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਕਾਇਮੁ ਦਾਇਮੁ ਸਦਾ ਪਾਤਿਸਾਹੀ॥ ਦੋਮ ਨ ਸੇਮ ਏਕ ਸੋ ਆਹੀ॥

ਆਬਾਦਾਨੁ ਸਦਾ ਮਸਹੂਰ॥ ਊਹਾਂ ਗਨੀ ਬਸਹਿ ਮਾਮੂਰ॥੨॥

ਤਿਉ ਤਿਉ ਸੈਲ ਕਰਹਿ ਜਿਉ ਭਾਵੈ॥ ਮਹਰਮ ਮਹਲ ਨ ਕੋ ਅਟਕਾਵੈ॥

ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਖਲਾਸ ਚਮਾਰਾ॥ ਜੋ ਹਮ ਸਹਰੀ ਸੁ ਮੀਤੁ ਹਮਾਰਾ॥੩॥੨॥■

ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੋਧਣਿ ਧਰਤਿ ਲੁਕਾਈ

—ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਰਸ਼ੀ*

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਲਿਯੁੱਗ ਵਿਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਤਾਰਣ ਲਈ ਪੰਦਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਦਸ਼ਾ 'ਤੇ ਪੰਛੀ ਝਾਤ ਮਾਰਿਆਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਮਾਜਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਘਾਰ ਅੰਤਾਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਧਰਮ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਆਪ ਨੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਚਾਰਿਆ:

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ॥

ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜ੍ਹਿਆ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੫)

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਘਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਕਮ ਉਲਟਾ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਭ ਪਾਸੇ ਲੁੱਟ-ਘਸ਼ੁੱਟ ਅਤੇ ਕੂੜ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸੀ। ਖੇਤ ਦੇ ਰਾਖੇ ਹੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:—

ਸਰਮੁ ਧਰਮੁ ਦੁਇ ਛਪਿ ਖਲੋਏ ਕੂੜੁ ਫਿਰੈ ਪਰਧਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ॥

ਕਾਜੀਆ ਬਾਮਣਾ ਕੀ ਗਲ ਥਕੀ ਅਗਦੁ ਪੜੈ ਸੈਤਾਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ॥ (ਪੰਨਾ ੨੨੨)

ਆਪ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਇਸ ਕੋਹੜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਈ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਖੰਡਾਂ, ਵਿਅਰਥ ਦੇ ਰਸਮੋਂ-ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਝੂਠ ਦੇ ਪਾਜ਼ ਨੂੰ ਉਘਾੜਿਆ। ਸਮਾਜਿਕ ਫਜ਼ੂਲ ਦੀਆਂ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ।

ਪੰਦਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੀ ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਲੁੱਟ-ਘਸ਼ੁੱਟ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰੂਆਮ ਬੇਪੱਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਭੈਅ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਡਰ ਦੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਤੇ ਕਿਹਾ:

ਰਤਨ ਵਿਗਾੜਿ ਵਿਗੋਏ ਕੁਤੀ ਮੁਇਆ ਸਾਰ ਨ ਕਾਈ॥ (ਪੰਨਾ ੩੬੦)

(ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਧੀ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੇ ਰਤਨ ਜਿਹੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਕੋਡੀ ਵਿਚ ਰੁਲਾ

*# ੫੨੦੭, ਮਾਡਰਨ ਡੁਪਲੈਕਸ, ਮਨੀਮਾਜਰਾ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਯੂ.ਟੀ.)। ਮੋ: ੯੪੬੩੩-੨੭੫੫੭

ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਣੀ)।

ਆਪ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਬਾਰੇ ਰੋਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤਕੜਾ ਆਦਮੀ ਤਕੜੇ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਰੋਸਾ ਨਹੀਂ। ਪਰੰਤੂ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਨਿਆਂ ਹੈ? ਆਪ ਨੇ ਉਚਾਰਿਆ:

ਜੇ ਸਕਤਾ ਸਕਤੇ ਕਉ ਮਾਰੇ ਤਾ ਮਨਿ ਰੋਸੁ ਨ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ ੩੬੦)

ਆਪ ਨੇ ਨਿਧਤਕ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚ ਦਾ ਪੱਖ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਉਲੀਕ ਕੇ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ:

ਸਚ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਸਚੁ ਸੁਣਾਇਸੀ ਸਚ ਕੀ ਬੇਲਾ॥ (ਪੰਨਾ ੭੨੩)

ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ੧੪੯੭ ਈ: ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ ੧੫੦੯ ਈ: ਖਤਮ ਕੀਤੀ। ਇਹ ੧੨ ਸਾਲ ਦਾ ਲੰਮੇਰਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਇਹ ਉਦਾਸੀ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੜਾਅ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ, ਪਹੇਵਾ, ਹਰਿਦੁਆਰ, ਦਿੱਲੀ, ਮਥਰਾ, ਬਿੰਦਰਾਬਨ, ਅਯੁੱਧਿਆ, ਪ੍ਰਯਾਗ, ਬਨਾਰਸ, ਪਟਨਾ, ਗਯਾ, ਢਾਕਾ, ਪੋਬਤੀ, ਗੁਹਾਟੀ, ਚਿਟਗਾਂਗ, ਮਨੀਪੁਰ, ਕਲਕੱਤਾ, ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਆਦਿ ਸਨ। ਪੂਰੇ ੧੨ ਸਾਲ ਭ੍ਰਮਣ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਵਾਪਸ ਤਲਵੰਡੀ ਪੁੱਜੇ।

ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ੧੫੧੦ ਈ: ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਉਦਾਸੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ੧੫੧੫ ਈ: ਤਕ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੱਖਣ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨਾਲ ਵੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਆਪ ਭਟਨੇਰ, ਸਿਰਸਾ, ਬੀਕਾਨੇਰ, ਅਜਮੇਰ, ਕੋਹ-ਆਬੂ, ਇੰਦੌਰ, ਉਜੈਨ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਬਿਦਰ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ, ਗੋਲਕੰਡਾ, ਮਦਰਾਸ, ਪਾਂਡੀਚਾਰੀ, ਰਾਮੇਸ਼ਵਰਮ ਤੇ ਲੰਕਾ ਆਦਿ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਜੈਨੀ ਸਾਧੂਆਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧ ਅਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੱਖਣ-ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੰਦੇੜ, ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੁੱਜੇ। ਬਿਦਰ ਜੋ ਅਬਚਲ ਨਗਰ, ਨੰਦੇੜ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਾਣੀ ਵੀ ਖਾਰਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇੱਥੇ ਪੁੱਜਣ 'ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਔਕੜ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜੋ ਨਾਨਕ ਝੀਰਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ੧੯ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਜਿਹੇ ਪਹਾੜੀ ਝਰਨੇ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜੋ ਵਗਦੀ-ਵਗਦੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਠੰਢ ਵੀ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਪੱਧਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਧਨਾ ਪੱਧਤੀ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਈਸ਼ਵਰ ਵਿਚ ਅਨੁਰਕਤੀ ਨੂੰ ਬਲ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਵਰੋਧਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਈਸ਼ਵਰ ਵੱਲੋਂ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਆਦਿ ਵੱਲ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਾਨਵਵਾਦ ਦਾ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ‘ਮਨੁੱਖ’ ਬਾਰੇ ਸੰਕਲਪ ਹੈ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਮਾਨ ਜਗਤ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੱਤ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਡਾ. ਗੋਕਲ ਚੰਦ ਨਾਰੰਗ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਪੁਸਤਕ ‘ਟਰਾਂਸਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਆਫ ਸਿੱਖਇਜ਼ਮ’ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: ‘It was the First Hindu reformer of modern times who tried to emancipate the Hindu mind completely from the fetters of mythology.’

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਗਲਤ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਹੀ ‘ਪਰਮ ਸੱਚ’ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਹੈ। ‘ਜਪੁ ਜੀ’ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਸ ਇੱਕੋ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸਦੀਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ‘ਸੱਚ’ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਮਨੁੱਖੀ ਆਚਰਨ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਰਸਤਾ ਉਲੀਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਦਾ ਲਾਹੇਵੰਦ ਅੰਗ ਬਣ ਨਿਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ‘ਸੱਚ’ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਰੁਤਬਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ‘ਸੱਚ’ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਇਸ ’ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਦਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ:-

ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਕਉ ਜਿ ਅਨਦਿਨੁ ਸਚੁ ਲਵੇ॥ (ਪੰਨਾ ੩੧੨)

ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਜੋ ਅਥਾਹ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਖੁ ਨਾਲ ਲਿਪਤ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਸੱਚ’ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਕੇ ਹੀ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ:

ਸਚ ਬਿਨੁ ਭਵਜਲੁ ਜਾਇ ਨ ਤਰਿਆ॥

ਏਹੁ ਸਮੁੰਦੁ ਅਥਾਹੁ ਮਹਾ ਬਿਖੁ ਭਰਿਆ॥

(ਪੰਨਾ ੧੦੪੧)

ਸੱਚ ਦੀ ਹੋਂਦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਅਥਵਾ ‘ਸੱਚ’ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਕਰਤੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਜਗੁ ਉਪਜੈ ਪੁਰਖਾ ਨਾਮਿ ਵਿਸਰਿਐ ਦੁਖੁ ਪਾਈ॥ (ਪੰਨਾ ੯੪੬)

‘ਹਉਮੈ’ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੀਰਘ ਰੋਗ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਜੋ ਅਹੰਕਾਰੀ ਹੈ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਦੂਸਰਾ ਜੰਮਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਇੱਕੋ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਣ ਲਈ ਹਉਮੈ ਤੇ ਕੂੜ ਦੀਆਂ ਆਸੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ, ਸੁਆਰਥ ਆਦਿ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਲਸ਼ਕਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਘਾਤ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਏਕੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੰਦਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਹੋਣ ’ਤੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਮਰ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਗੁਣਗਾਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ‘ਢਾਡੀ’ ਜਾਂ ‘ਸ਼ਾਇਰ’ ਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਿਆਂ ਉਚਾਰਿਆ:

- ਨਾਨਕੁ ਸਾਇਰੁ ਏਵ ਕਹਤੁ ਹੈ ਸਚੇ ਪਰਵਦਗਾਰਾ॥ (ਪੰਨਾ ੬੬੦)

- ਹਉ ਢਾਢੀ ਵੇਕਾਰੁ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੧੫੦)

ਉਸ ਕਰਤੇ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਰਤ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਲਾਲਾ ਗੋਲਾ, ਸਾਂਗੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ‘ਬਾਣੀਆ’ ਵੀ ਕਿਹਾ:

ਨਾਨਕੁ ਤੇਰਾ ਬਾਣੀਆ ਤੂ ਸਾਹਿਬੁ ਮੈ ਰਾਸਿ॥ (ਪੰਨਾ ੫੫੭)

ਭੱਟ ਬਾਣੀਕਾਰ ਕਲੁਸਹਾਰ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ੧੦ ਸਵੱਈਏ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ:

ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਪਾਯਾਲਿ ਭਗਤ ਨਾਗਾਦਿ ਭੁਯੰਗਮ॥

ਮਹਾਦੇਉ ਗੁਣ ਰਵੈ ਸਦਾ ਜੋਗੀ ਜਤਿ ਜੰਗਮ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੯੦)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਦਰਸਾਏ ਮਾਰਗ ’ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਵਰਣਨ ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਿਕ ਸੰਦੇਸ਼

—ਸ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਲਮ*

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਵਰਣਨ ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਿਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਉੱਪਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਛੋਟੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਬਹਿਰਾਂ (ਵਜ਼ਨ) ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਹਿਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ 'ਚੋਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਾਤ ਬਣ ਕੇ ਉਤਰੀਆਂ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਣ-ਕਣ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰੁੱਖ, ਮੌਸਮ, ਵਾਤਾਵਰਨ (ਕੁਦਰਤ) ਦੇ ਮਨਮੋਹਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ਮਈ ਅਲੰਕਾਰਾਂ, ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ, ਬਿੰਬਾਂ ਦਾ ਹੀ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਸ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੱਚਖੰਡ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਬਾਣੀ ਲਿਖ ਕੇ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਕੁਦਰਤਿ ਦਿਸੈ ਕੁਦਰਤਿ ਸੁਣੀਐ ਕੁਦਰਤਿ ਭਉ ਸੁਖ ਸਾਰੁ॥

ਕੁਦਰਤਿ ਪਾਤਾਲੀ ਆਕਾਸੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਰਬ ਆਕਾਰੁ॥

ਕੁਦਰਤਿ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਕਤੇਬਾ ਕੁਦਰਤਿ ਸਰਬ ਵੀਚਾਰੁ॥

ਕੁਦਰਤਿ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਪੈਨ੍ਹਣੁ ਕੁਦਰਤਿ ਸਰਬ ਪਿਆਰੁ॥

ਕੁਦਰਤਿ ਜਾਤੀ ਜਿਨਸੀ ਰੰਗੀ ਕੁਦਰਤਿ ਜੀਅ ਜਹਾਨੁ॥

ਕੁਦਰਤਿ ਨੇਕੀਆ ਕੁਦਰਤਿ ਬਦੀਆ ਕੁਦਰਤਿ ਮਾਨੁ ਅਭਿਮਾਨੁ॥

ਕੁਦਰਤਿ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਕੁਦਰਤਿ ਧਰਤੀ ਖਾਕੁ॥

ਸਭ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਤੂੰ ਕਾਦਿਰੁ ਕਰਤਾ ਪਾਕੀ ਨਾਈ ਪਾਕੁ॥

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਵੇਖੈ ਵਰਤੈ ਤਾਕੋ ਤਾਕੁ॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੪)

ਭਾਵ : ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਵੇਖਣਾ, ਸੁਣਨਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਡਰ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣਾ, ਸੁਖ ਭੋਗਣੇ ਸਭ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਹੈ। ਪਾਤਾਲ, ਆਕਾਸ਼, ਸਾਰੇ ਆਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਹੈ। ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ

* ਓਕਾਰ ਨਗਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ (ਪੰਜਾਬ)। ਮੋ : ੯੮੧੫੬-੨੫੪੦੯

ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਹੋਣਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਹੈ। ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਕੱਪੜੇ ਆਦਿ ਪਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਆਦਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਨਸਲਾਂ, ਜਿਨਸਾਂ, ਰੰਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨੇਕੀਆਂ, ਬਦੀਆਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਣ-ਮਰਯਾਦਾ, ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ, ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਆਦਿ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕਰਤਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਬੜੀ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਖੁਦ ਹੀ ਦੇਖ, ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੋਂਦ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕੇ ਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਸਬਕ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦਾਨ ਲੈਂਦੀ ਨਹੀਂ। ਆਕਾਸ਼, ਧਰਤੀ, ਪਾਣੀ, ਹਵਾ, ਅੱਗ ਆਦਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇ ਆਦਿ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਜਾ ਕੇ ਰੁਖ ਬਿਰਖ ਆਰਾਉ॥ ਜੇਹੀ ਧਾਤੁ ਤੇਹਾ ਤਿਨ ਨਾਉ॥

ਫੁਲ ਭਾਉ ਫਲੁ ਲਿਖਿਆ ਪਾਇ॥ ਆਪਿ ਬੀਜਿ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੨੫)

ਭਾਵ : ਜਿਸ ਮਾਲੀ ਨੇ ਰੁੱਖ, ਦਰੱਖਤ, ਬੂਟੇ ਲਗਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੂਟੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਹੀ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰਮ ਕਰੇ ਉਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ। ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਬੀਜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਫਲ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੇਕ ਕਰਮ ਕਰੇ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਸੁਇਨੇ ਕਾ ਬਿਰਖੁ ਪਤ ਪਰਵਾਲਾ ਫੁਲ ਜਵੇਹਰ ਲਾਲ॥

ਤਿਤੁ ਫਲ ਰਤਨ ਲਗਹਿ ਮੁਖਿ ਭਾਖਿਤ ਹਿਰਦੈ ਰਿਦੈ ਨਿਹਾਲ॥

ਨਾਨਕ ਕਰਮੁ ਹੋਵੈ ਮੁਖਿ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੈ ਲੇਖ॥

ਅਠਿਸਠਿ ਤੀਰਥ ਗੁਰ ਕੀ ਚਰਣੀ ਪੂਜੈ ਸਦਾ ਵਿਸੇਖੁ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੭)

ਭਾਵ : ਗੁਰੂ ਇਕ ਰੁੱਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੱਤੇ ਮੂੰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਹਨ। ਅਮੋਲਕ ਬਚਨ ਫਲ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖ ਲੈ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਮੱਥੇ ਉੱਪਰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ੬੮ ਤੀਰਥ ਸਮਝ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਤੀਰਥਾਂ ਆਦਿ 'ਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਾਲ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸੱਚਾ ਮਾਰਗ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਭਟਕਣਾਂ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਗਿਰਾਵਟ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਰੁੱਖ ਵਾਂਗ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਵਾਂਗ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਪਵੇ ਆਦਿ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੇ ਪਵਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਗਾਵੈ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਦੁਆਰੇ॥ (ਪੰਨਾ ੮)

ਭਾਵ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਸਤਤ ਤਾਂ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ ਵੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਧਰਮ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਥਾਪੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਉਪਾਈ ਜੀ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸਿਰਜਿ ਸਭ ਗੋਈ॥

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਕਰਤੇ ਕੇ ਜੀ ਜੋ ਸਭਸੈ ਕਾ ਜਾਣੋਈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧)

ਭਾਵ : ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਹੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਅਤੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੈ; ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਭ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਹੈ। ਸਭ ਦਾ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਾਧਨਾਲੀਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਧਰਮੁ ਭੂਮਿ ਸਤੁ ਬੀਜੁ ਕਰਿ ਐਸੀ ਕਿਰਸ ਕਮਾਵਹੁ॥

ਤਾਂ ਵਾਪਾਰੀ ਜਾਣੀਅਹੁ ਲਾਹਾ ਲੈ ਜਾਵਹੁ॥ (ਪੰਨਾ ੪੧੮)

ਭਾਵ : ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਓ, ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਬੀਜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕਰੋ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਮਝ ਜਾਉਗੇ। ”

ਸੰਦੇਸ਼ : ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ

ਵਰਗਾ ਧਰਮ ਹੋਵੇ, ਧਰਮ ਦਾਨੀ ਹੋਵੇ, ਨਿਰਸੁਆਰਥ ਹੋਵੇ, ਬਸ ਦੇਵੇ ਹੀ ਦੇਵੇ, ਲਵੇ ਕੁਝ ਨਾ, ਸੱਚ ਵਰਗਾ ਧਰਮ ਹੋਵੇ, ਧਰਤੀ ਵਾਂਗ ਇਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੋਵੇ। ਧਰਤੀ ਵਰਗੀ ਸਹਿਣਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇ। ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਬੀਜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਜ ਧਰਤੀ 'ਚੋਂ ਉੱਗ ਕੇ ਹਰਿਆਵਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਤੂੰ ਵੀ ਇੰਝ ਦਾ ਬਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਮ ਰੂਪੀ ਖੇਤੀ ਕਰ ਤਾਂ ਜੋ ਤੇਰਾ ਕਰਮ ਸ਼ੁੱਧ-ਸੁਖਦਾਇਕ ਹੋਵੇ।

ਏਕੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖੁ ਹੈ ਫਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੋਈ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲੁ ਜਿਨੀ ਚਾਖਿਆ ਸਚਿ ਰਹੇ ਅਘਾਈ॥ (ਪੰਨਾ ੪੨੧)

ਭਾਵ : ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਰੁੱਖ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਜੋ ਸੱਚ ਨਾਲ ਰੱਜ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਦਾ ਸਵਾਦ ਚੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮਤਭੇਦ ਜਾਂ ਫਰਕ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਰਸਨਾ ਰੰਗੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਿ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟਾ-ਵੱਡਾ, ਉੱਚਾ-ਨੀਵਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਜੋ ਸਾਧਕ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਧੰਨ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਸਭ ਬਰਾਬਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਦਿ।

ਸਿੰਮਲ ਰੁਖੁ ਸਰਾਇਰਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਮੁਚੁ॥

ਓਇ ਜਿ ਆਵਹਿ ਆਸ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ਨਿਰਾਸੇ ਕਿਤੁ॥

ਫਲ ਫਿਕੇ ਫੁਲ ਬਕਬਕੇ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਹਿ ਪਤ॥

ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ॥ (ਪੰਨਾ ੪੭੦)

ਭਾਵ : ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤਸ਼ਬੀਹ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਰੁੱਖ ਸਿੱਧਾ ਲੰਬਾ ਅਤੇ ਗੁੱਛੇਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਪਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਫਿਕੇ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਬਕਬਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੱਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਕੱਦ-ਕਾਠ ਦੇ ਉੱਚੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਜੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਕਾਰ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਕੀ ਹੈ? ਨੀਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਮਿੱਠੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਚੰਗਿਆਈ ਦੇ ਤੱਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨੀਵੇਂ

(ਨਿਮਰਤਾ) ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਵਿਚ ਚੰਗਿਆਈ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤੱਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਆਦਿ:

ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ॥

ਧੂਪੁ ਮਲਆਨਲੋ ਪਵਣੁ ਚਵਰੋ ਕਰੇ ਸਗਲ ਬਨਰਾਇ ਫੁਲੰਤ ਜੋਤੀ॥

(ਪੰਨਾ ੬੬੩)

ਭਾਵ : ਅਸਮਾਨ ਰੂਪੀ ਥਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਚੰਨ ਦੀਵੇ ਧਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਮੋਤੀ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਚਿਤਰਨ ਆਰਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਰਤੀ ਵਿਚ ਏਨੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਮਾਨਵ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਓਤ-ਪੋਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਇਸ ਆਰਤੀ ਨਾਲ ਮਾਨਵਤਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਏਨੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਿੰਮਲ ਰੁਖੁ ਸਰੀਰੁ ਮੈ ਮੈਜਨ ਦੇਖਿ ਭੁਲੰਨਿ॥

ਸੇ ਫਲ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਨੀ ਤੇ ਗੁਣ ਮੈ ਤਨਿ ਹੰਨਿ॥

(ਪੰਨਾ ੭੨੯)

ਭਾਵ : ਮੇਰਾ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਸਰੀਰ ਸਿੰਮਲ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਓਹੋ ਜਿਹੇ ਗੁਣ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹਨ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਰੁੱਖ ਸੂਹੇ ਲਾਲ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਵੰਡੇ, ਭਲਾਈ ਦੇ ਕਾਰਜ ਆਦਿ ਤਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੱਚਾ ਜੀਵਨਾ ਹੈ।

ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਬਿਸਰਾਉ॥

ਤਹੀ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸਾਚੇ ਨਾਉ॥

(ਪੰਨਾ ੮੩੯)

ਭਾਵ : ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ ਵਰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿਉ। (ਭਟਕਣ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿਉ) ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਹਰੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਵੱਸਦਾ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕਰਤੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ।

ਫਲੋਹਾਰ ਕੀਏ ਫਲੁ ਜਾਇ॥

ਰਸ ਕਸ ਖਾਏ ਸਾਦੁ ਗਵਾਇ॥

(ਪੰਨਾ ੮੪੦)

ਭਾਵ : ਕਈ ਨਿਰੇ ਫਲ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਵਰਤ ਦਾ ਫਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।
ਕਈ ਰਸਦਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਸੁਆਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣਾ
ਸੁਆਦ ਗੁਆ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਦਾਂ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਆਦਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ
ਸਰਵੋਤਮ ਸੁਆਦ ਹੈ ਹਰੀ ਸਿਮਰਨ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ
ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੁਆਦਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗੇ ਕਰਮ
ਕਰੇ।

ਤੇਰਸਿ ਤਰਵਰ ਸਮੁਦ ਕਨਾਰੈ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੂਲੁ ਸਿਖਰਿ ਲਿਵ ਤਾਰੈ॥

(ਪੰਨਾ ੮੪੦)

ਭਾਵ : ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ (ਜੇ ਛੇਤੀ ਹੀ
ਉਖੜ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਵੇਗਾ) ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਅਮਰ ਹੋ ਸਕਦੀ
ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਚੋਟੀ ਲਿਵ ਦੀ ਤਾਰ ਨਾਲ ਬੱਧੀ ਰਹੇ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਵੇ ਤਾਂ
ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੰਵਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਾਂ ਸਾਗਰ ਕੰਢੇ
ਰੁੱਖ ਵਾਂਗ, ਕਦ ਹਨੇਰੀ, ਤੂਫਾਨ, ਝੱਖੜ (ਦੁੱਖਾਂ-ਤਕਲੀਫਾਂ) ਨਾਲ ਡਿੱਗ
ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਹਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ। ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਕੰਮ ਆਵੇ।”

ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਾਣ ਪਵਣਿ ਬੰਧਿ ਰਾਖੇ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਮੁਖਿ ਦੀਏ॥

ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕਉ ਧਰਤੀ ਦੀਨੀ ਏਤੇ ਗੁਣ ਵਿਸਰੇ॥

(ਪੰਨਾ ੮੭੭)

ਭਾਵ : ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਬੰਨ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਚੰਨ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੇ
ਵੱਡੇ ਦੀਵੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਉਪਕਾਰ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਰਨ-
ਜੀਵਨ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਚੰਨ, ਸੂਰਜ ਦੇ
ਨਾਲ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਉਪਕਾਰ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ-ਮਰਨ
ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਾਣੀ, ਚੰਨ, ਸੂਰਜ, ਹਵਾ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ
ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਉਹ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ
ਬਦੌਲਤ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਭ ਅਮਲਾਂ, ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ
ਜਾਵੇ।

ਬਰਸੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰ ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ॥

ਸਾਜਨ ਮਿਲੇ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਣੀ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੦੭)

ਭਾਵ : ਪੁਰ ਅੰਦਰ ਠੰਡ ਵਰਤ ਗਈ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵੱਸਣ ਨਾਲ। ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ ਪੈਣ ਨਾਲ ਠੰਡ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਹਰੀ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਪ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਜਣ ਦੇ ਮਿਲਣ ਵਾਂਗ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਲੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਹਾਵਣੀ ਬੂੰਦ ਠੰਡ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਇਵੇਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਠੰਡ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਜਣ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਵੇਂ ਹਰੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਲਗਾਉ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਨਵਿ ਘਨ ਛਾਏ ਬਰਸੁ ਸੁਭਾਏ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਸੁਖਾਵੈ॥

ਨਾਨਕ ਵਰਸੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਘਰਿ ਆਵੈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੦੭)

ਭਾਵ : ਝੁਕ-ਝੁਕ ਕੇ ਬੱਦਲ ਛਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਵਰਖਾ ਸ਼ੋਭਮਾਨ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਤਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਪਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਹ ਹਰੀ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਬੱਦਲ ਛਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ। ਉਸ ਹਰੀ ਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੰਦਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਹੈ, ਇਵੇਂ ਹਰੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬਰਸਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਠੰਡ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਸਕੂਨ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਨ ਫੂਲੇ ਮੰਝ ਬਾਰਿ ਮੈ ਪਿਰੁ ਘਰਿ ਬਾਹੁੜੈ॥

ਪਿਰੁ ਘਰਿ ਨਹੀ ਆਵੈ ਧਨ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਬਿਰਹਿ ਬਿਰੋਧ ਤਨੁ ਛੀਜੈ॥

ਕੋਕਿਲ ਅੰਬਿ ਸੁਹਾਵੀ ਬੋਲੈ ਕਿਉ ਦੁਖੁ ਅੰਕਿ ਸਹੀਜੈ॥

ਭਵਰੁ ਭਵੰਤਾ ਫੂਲੀ ਡਾਲੀ ਕਿਉ ਜੀਵਾ ਮਰੁ ਮਾਏ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੦੮)

ਭਾਵ : ਬਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਫੁਲ ਪਵੇ, ਜੇ ਮਰੇ ਘਰ ਪਤੀ ਵਾਪਸ ਆਏ; ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰੂਥਲ ਵਿਚ, ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹਾਰਾਂ ਹੀ ਬਹਾਰਾਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਿਵੇਂ ਪਤੀ ਦੇ ਘਰ ਪੈਰ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਘਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਛੋੜੇ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਸਹਾਰਾਂ। ਅੰਬਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਇਲ ਸੁਹਾਵੇ ਬੋਲ ਕੂਕਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਮਾਈ! ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਜੀਵਾਂ, ਭੋਰਾ ਫੁੱਲਾਂ ਲੱਦੀ ਟਹਿਣੀ ਉੱਤੇ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਮਨਮੋਹਣੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ
ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ
ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਜੰਗਲ ਹਰੇ ਭਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ
ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਭਾਦਉ ਭਰਮਿ ਭੁਲੀ ਭਰਿ ਜੋਬਨਿ ਪਛੁਤਾਣੀ॥

ਜਲ ਥਲ ਨੀਰਿ ਭਰੇ ਬਰਸ ਰੁਤੇ ਰੰਗੁ ਮਾਣੀ॥

ਬਰਸੈ ਨਿਸਿ ਕਾਲੀ ਕਿਉ ਸੁਖ ਬਾਲੀ ਦਾਦਰ ਮੋਰ ਲਵੰਤੇ॥

ਪ੍ਰਿਉ ਪ੍ਰਿਉ ਚਵੈ ਬਬੀਹਾ ਬੋਲੇ ਭੁਇਅੰਗਮ ਫਿਰਹਿ ਡਸੰਤੇ॥

ਮਛਰ ਡੰਗ ਸਾਇਰ ਭਰ ਸੁਭਰ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਿਉ ਸੁਖ ਪਾਈਐ॥

ਨਾਨਕ ਪੁਛਿ ਚਲਉ ਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਜਹ ਪ੍ਰਭੂ ਤਹ ਹੀ ਜਾਈਐ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੦੮)

ਭਾਵ : ਭਾਦਰੋਂ ਮਾਹ ਵਿਚ ਬੱਦਲ ਧੜਾ-ਧੜ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉੱਡ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਮੌਸਮ ਹੋਰ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭੁਲੇਖਾਮਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਰੂਪੀ ਇਸਤਰੀ ਵੀ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ
ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਜਲ-ਥਲ ਪਾਣੀ ਨਾਲ
ਭਰੇ ਅਤੇ ਮੌਜ ਮਾਣਨ ਵਾਲੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਦੀ ਕੁੱਤ ਹੈ, ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੀਂਹ
ਵਰਦਾ ਹੈ, ਡੱਡੂ ਗੜ੍ਹੇ-ਗੜ੍ਹੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮੋਰ ਕੂਕਦੇ ਹਨ, ਪਪੀਹਾ ਵੀ
ਪ੍ਰਿਉ-ਪ੍ਰਿਉ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜੀ ਨਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸੁਹਾਵਣੇ
ਰੰਗ ਤੋਂ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੱਛਰ
ਡੰਗ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਸੱਪ ਡੱਸਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪੀ
ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ
ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਤਮਿਕ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ
ਸਗੋਂ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਮੱਛਰ ਤੇ ਸੱਪਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਡੰਗ ਮਾਰਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹੇ
ਨਾਨਕ, ਤੂੰ ਆਖ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਾਂਗੀ
ਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗੀ ਜਿੱਥੇ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਬਾਹਰੀ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਨਾਲੋਂ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਖ ਹੀ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਲੈ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਇਕ ਨਾਰੀ ਪਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਲਈ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ
ਹਰੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਗਤ, ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਣ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਉਸ
ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ 'ਚ ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਆਗੈ ਘਾਮ ਪਿਛੈ ਰੁਤਿ ਜਾਡਾ ਦੇਖਿ ਚਲਤ ਮਨੁ ਡੋਲੇ॥

ਦਹ ਦਿਸਿ ਸਾਖ ਹਰੀ ਹਰੀਆਵਲ ਸਹਜਿ ਪਕੈ ਸੋ ਮੀਠਾ॥

ਨਾਨਕ ਅਸੁਨਿ ਮਿਲਹੁ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਭਏ ਬਸੀਠਾ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੦੯)

ਭਾਵ : ਜਿਵੇਂ ਭਾਦਰੋਂ ਦੇ ਘੁੰਮੇ ਦੇ ਦਿਨ ਅਤੇ ਅੱਸੂ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਜਿਸ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੇਖ ਲਏ ਹਨ, ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਜੀ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸੋ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਝੂਠੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਮੈਂ ਫਸ ਕੇ ਖੁਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਸਰੀਰਿਕ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਕੇਸ ਚਿੱਟੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਡੋਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਪਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਬੱਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਜੀਵ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਵੀ ਆਖ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕਿ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚੋਲੇ ਰਾਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿਲਾਪ ਬਖਸ਼।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰੁੱਤਾਂ, ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਲੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਝੂਠੇ ਮੋਹ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ। ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਧੀਰਜ, ਹੌਂਸਲਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਣ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਨਿ ਤਨਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਜਗਜੀਵਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਰੰਗੁ ਮਾਣੀ॥

ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸੇਤਜ ਉਤਭੁਜ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੦੯)

ਭਾਵ : ਜਿਸ ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਆ ਕੇ ਵੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੌਹਾਂ (ਚਾਰੇ) ਪਾਸੇ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਅੰਡਜ : ਆਂਡੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ, ਜੇਰਜ : ਜ਼ੇਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ। ਸੇਤਜ : ਮੁੜਕੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ। ਉਤਭੁਜ : ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਉਤਪਤੀ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ। ਹਰ ਜੀਵ-ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ।

ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸੋਈ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਮਨ ਹੀ ਤੇ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ॥

ਜਿਨਿ ਜਲ ਥਲ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਘਟੁ ਘਟੁ ਥਾਪਿਆ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਨਿਆ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੧੧)

ਭਾਵ : ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹਨ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਮਝ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਰੋਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਪਾਣੀ, ਧਰਤੀ, ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਤੇ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ

ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ, ਉਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਸਹੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ, ਸਾਧਕ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਭਿਜਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦੀ ਮਿਲੈ ਵਿਛੁੰਨੀ ਤਨੁ ਮਨੁ ਆਗੈ ਰਾਖੈ॥

ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖੁ ਮਹਾ ਰਸ ਫਲਿਆ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਰਸੁ ਚਾਖੈ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੧੧)

ਭਾਵ : ਹੇ ਨਾਨਕ ਆਪ ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਇਸਤਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਐਸਾ ਰੁੱਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਆਤਮਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਫਲ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੀਵ-ਰੂਪੀ ਇਸਤਰੀ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੁੱਖ ਦੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰ ਰੂਪ ਮੁਰਾਰੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਧਾਰੇ ਤਾ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ॥

ਰੰਗੀ ਜਿਨਸੀ ਜੰਤ ਉਪਾਏ ਨਿਤ ਦੇਵੈ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੧੨)

ਭਾਵ : ਵੱਡੀ ਹਸਤੀ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ (ਧਰਤੀ, ਆਕਾਸ਼, ਪਾਤਾਲ) ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੱਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਜਿਨਸਾਂ ਦੇ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਦਾ ਵੱਧਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ, ਧਰਤੀ, ਆਕਾਸ਼, ਪਾਤਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੀਵ-ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹੋ ਹੀ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ 'ਤੇ ਘੁਮੰਡ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਰਿ ਸਿਮਰਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਸਾਚਾ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਜਿੰਨਿ ਉਪਾਇਆ॥

ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਅਗਨਿ ਬਾਧੇ ਗੁਰਿ ਖੇਲੁ ਜਗਤਿ ਦਿਖਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੧੩)

ਭਾਵ : ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਉਸ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਤੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹੋ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ (ਆਦਿਕ ਤੱਤਾਂ) ਨੂੰ ਨਿਯਮਬੱਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਖੇਲ ਦੀ ਸਮਝ ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
ਸੰਦੇਸ਼ : ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਨਿਯਮਬੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਰਹੋ। ਇਹੋ ਤੇਰੇ ਸੁਖ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ।

ਏ ਮਨ ਮੇਰਿਆ ਬਿਨੁ ਬੇੜੀ ਪਾਰਿ ਨ ਅੰਬੜੈ ਰਾਮ॥

ਪਾਰਿ ਸਾਜਨੁ ਅਪਾਰੁ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲੰਘਾਵਏ॥

ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕਰਹਿ ਰਲੀਆ ਫਿਰਿ ਨ ਪਛੋਤਾਵਏ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੧੩)

ਭਾਵ : ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪੌੜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਰੂਪੀ ਪੌੜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉੱਚੇ ਆਤਮਿਕ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਅੱਪੜ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਬੇੜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ) ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਰੂਪੀ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰਲੇ ਪਾਸੇ ਸੱਜਣ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੂਲ ਹੀ ਇਸ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਮਨ ਤੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਰਹੋ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੈਨੂੰ ਪਛਤਾਣਾ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੀ ਤੂੰ ਭਵਸਾਗਰ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏਂ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੂੰ ਮੰਜ਼ਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਮਾਹਾ ਰੁਤੀ ਆਵਣਾ ਵੇਖਹੁ ਕਰਮ ਕਮਾਇ॥

ਨਾਨਕ ਹਰੇ ਨ ਸੂਕਹੀ ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹੇ ਸਮਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੬੮)

ਭਾਵ : ਹੇ ਭਾਈ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ ਤੇ ਮਹੀਨੇ ਆਵਣੇ-ਜਾਵਣੇ ਹਨ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਉਹ ਸਦਾ ਖੇੜੇ ਵਾਲੀ ਰੁੱਤ ਕਦੇ ਅਲੋਪ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਯਾਦ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸਦਾ ਖਿੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਖੇੜਾ ਕਦੇ ਸੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਐ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਖੂਬਸੂਰਤ ਰੁੱਤਾਂ-ਮਹੀਨੇ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਤਿਆਗੇ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲੀ ਖੇੜੇ ਦੀ ਰੁੱਤ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਰੁਤਿ ਆਈਲੇ ਸਰਸ ਬਸੰਤ ਮਾਹਿ॥

ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਰਵਹਿ ਸਿ ਤੇਰੈ ਚਾਇ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੮)

ਭਾਵ : ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਤੈਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮਾਨੋਂ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਕੀਮਤੀ ਜਨਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ। ਇਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੈ।

ਜੇਹੀ ਰੁਤਿ ਕਾਇਆ ਸੁਖੁ ਤੇਹਾ ਤੇਹੋ ਜੇਹੀ ਦੇਹੀ॥

ਨਾਨਕ ਰੁਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਸਾਈ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਰੁਤਿ ਕੇਹੀ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੫੪)

ਭਾਵ : ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਹੀ ਰੁੱਤਾਂ ਹਨ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਹੀਨਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਰੁੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਜੀਵ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸੁਖ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੇ ਚਲਦੇ ਹਨ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਉਹੀ ਰੁੱਤ ਸੋਹਣੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਬਦਲਦੀ ਹੋਈ ਕੋਈ ਰੁੱਤ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਆਦਮੀ ਦੇ ਚਾਲ-ਚਲਣ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸੁਖ-ਦੁੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਨੀ ਸੀ ਬੂੰਦ ਪਵਨੁ ਪਤਿ ਖੋਵੈ ਜਨਮਿ ਮਰੈ ਖਿਨੁ ਤਾਈ॥

ਨਦੀ ਉਪਕੰਠਿ ਜੈਸੇ ਘਰੁ ਤਰਵਰੁ ਸਰਪਨਿ ਘਰੁ ਘਰ ਮਾਹੀ॥

ਉਲਟੀ ਨਦੀ ਕਹਾਂ ਘਰੁ ਤਰਵਰੁ ਸਰਪਨਿ ਡਸੈ ਦੂਜਾ ਮਨ ਮਾਹੀ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੭੪)

ਭਾਵ : ਇਹ ਜਗਤ ਮਾਨੋਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਸਜਾਵਟ ਅਤੇ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਬੂੰਦ ਜਾਂ ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲਾ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਜਗਤ ਪਲ ਵਿਚ ਜੰਮਦਾ ਅਤੇ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਘਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਰੁੱਖ ਹੋਵੇ, ਜਦੋਂ ਨਦੀ ਦਾ ਵੇਗ ਉਲਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਨਾ ਘਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਰੁੱਖ। ਜਿਵੇਂ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੱਪਣੀ ਦਾ ਘਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸੱਪਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਡੰਗ ਮਾਰੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਉਸ ਨਦੀ ਦੇ ਉਲਟੇ ਹੜ੍ਹ ਵਾਂਗ ਅਤੇ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਸੱਪਣੀ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਇਹ ਦੂਜੀ ਝਾਕ ਆਤਮਿਕ ਮੌਤ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ, ਕਦ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਰੁਖਸਤ ਹੋ ਜਾਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਤਸ਼ਬੀਹਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਜਾਵਟ, ਸ਼ੋਭਾ, ਪਲ ਛਿਨ ਵਿਚ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬੂੰਦ ਵੀ ਇਸ 'ਤੇ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਭਾਵ ਕਿ ਮਨੁੱਖ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਦਾਗ਼ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਕ-ਪਵਿਤਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਚਾੜ੍ਹਕ ਮੀਨ ਜਲ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਸਾਰਿੰਗ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਈ॥

ਰੈਨਿ ਬਬੀਹਾ ਬੋਲਿਓ ਮੇਰੀ ਮਾਈ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੭੪)

ਭਾਵ : ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ! ਸਵਾਤੀ ਬੂੰਦ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਰਾਤੀਂ ਬਬੀਹਾ ਬੜੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਵਿਲਕਣੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਧੂਹ ਪਈ। ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਬਬੀਹੇ ਦੀ ਕੂਕ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਬਬੀਹਾ ਤੇ ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਖ ਪਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਿਰਨ ਵੀ ਘੰਡੇਹੇੜੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਸੁਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਹੋਣ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਆਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਛੀ ਤੇ ਬਬੀਹਾ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਸੁਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਖੁਰਾਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਖਲੀ ਊਂਡੀ ਜਲੁ ਭਰ ਨਾਲਿ॥ ਡੂਗਰੁ ਊਚਉ ਗੜੁ ਪਾਤਾਲਿ॥

ਸਾਗਰੁ ਸੀਤਲੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਿ॥ ਮਾਰਗੁ ਮੁਕਤਾ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੭੪)

ਭਾਵ : ਜੇ ਲਮਢੀਂਗ (ਪੰਛੀ) ਉੱਚੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਉੱਡਦੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੀਤਲਤਾ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਮਾਇਆ ਆਦਿ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਅਸਮਾਨੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਸੰਗ ਆਦਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੋੜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਪਹਾੜ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੀ ਚੋਟ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਦਕਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਤਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਠੰਡਾ ਠਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਹੰਕਾਰੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ

ਆਪਣੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਕਰੇ। ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰੇ।

ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਉਪਾਇ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣਿਆ॥

ਕੀਏ ਰਾਤਿ ਦਿਨੰਤੁ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਿਆ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੭੯)

ਭਾਵ : ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਚੋਜ ਨਾਲ ਰਾਤ ਦਿਨ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਸੂਰਜ, ਚੰਦਰਮਾ ਆਦਿ ਦੀ ਵੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਜੋਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੈ।

ਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਮਨੁ ਰਹਸੀਐ ਜਿਉ ਵੁਠੈ ਧਰਣਿ ਸੀਗਾਰੁ॥

ਸਭ ਦਿਸੈ ਹਰੀਆਵਲੀ ਸਰ ਭਰੇ ਸੁਭਰ ਤਾਲ॥

ਅੰਦਰੁ ਰਚੈ ਸਚ ਰੰਗਿ ਜਿਉ ਮੰਜੀਠੈ ਲਾਲੁ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੭੮)

ਭਾਵ : ਜੇ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਬਣ ਕੇ ਸਾਰੀ ਹਰੀ-ਭਰੀ ਦਿਸ ਆਂਵਦੀ ਹੈ, ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਤਲਾਬ ਨੱਕੋ-ਨੱਕੋ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜੀਠ ਵਾਂਗ ਰੱਤਾ ਪੱਕੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖਿੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਤਨ, ਮਨ, ਰੂਹ ਖਿੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਖੇੜਾ ਹੀ ਖੇੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰਿ ਕੂਪੁ ਗਗਨ ਪਨਿਹਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਣਹਾਰਾ॥

ਜਿਸ ਕੀ ਰਚਨਾ ਸੋ ਬਿਧਿ ਜਾਣੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਵੀਚਾਰਾ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੩੧)

ਭਾਵ : ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੋਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਉੱਚੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ। ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਉੱਚੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੱਚਾ, ਸੁੱਚਾ ਨੇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਚੰਗਾ ਇਨਸਾਨ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਉਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ

ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਆਦਿ।

ਜੇ ਤੂੰ ਤਾਰੂ ਪਾਣਿ ਤਾਹੂ ਪੁਛ ਤਿਕੰਨ ਕਲ॥

ਤਾਹੂ ਖਰੇ ਸੁਜਾਣ ਵੰਵਾ ਏਨੀ ਕਪਰੀ॥

ਝੜ ਝਖੜ ਓਹਾੜ ਲਹਰੀ ਵਹਨਿ ਲਖੇਸਰੀ॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੧੦)

ਭਾਵ : ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੇ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਾਰੂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤਰਨ ਦੀ ਜਾਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਦੀ ਜਾਚ ਹੈ। ਹੇ ਭਾਈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸਿਆਣੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪੀ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਹੇ ਭਾਈ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਝੜੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਝੱਖੜ ਝੁਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੇ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਨਿਰਮਲੁ ਨਾਵਣੁ ਨਾਨਕਾ ਗੁਰੁ ਤੀਰਥੁ ਦਰੀਆਉ॥

ਜਨਮੇ ਕਾ ਫਲੁ ਕਿਆ ਗਣੀ ਜਾਂ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਨ ਭਾਉ॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੧੦)

ਭਾਵ : ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਮੈਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਲੱਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਵਾਸਤੇ (ਗੁਰੂ ਦਰੀਆਉ) ਹੀ ਸੱਚਾ ਤੀਰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਭਾਈ, ਜਦ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਤਦ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੰਦੇਸ਼ : ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੱਚਾ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ।

ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ॥

ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ॥

(ਪੰਨਾ ੪੬੯)

ਭਾਵ : ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇਰੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਲਖਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਭਾਵ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਇਸ ਗੁਣ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤ ਸਾਜ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਾਤਾ - ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ

-ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ*

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੰਗਜੂ ਤਰਜ਼ੇ-ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਸੂਚਕ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਸੁਚੱਜਤਾ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਵਿਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਜੰਗੀ ਪੈਂਤੜੇਬਾਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਕੀਤਾ, ਉੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ‘ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ’ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ, ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨੇ, ਅਦਾਲਤ ਲਗਾ ਕੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇਣਾ, ਲੋਹਗੜ੍ਹ (ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਉਸਾਰਨਾ, ਫੌਜੀ ਮਸ਼ਕਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਨੁਕਤੇ ਸਨ, ਜੋ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਨ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਦੱਸੇ ਹਨ ਪਰ ਜੁਲਫਕਾਰ ਮੁਬਿੰਦ ਅਰਦਸਤਾਨੀ ਸਾਸਨੀ ‘ਦਬਸਤਾਨਿ-ਮੁਜ਼ਾਹਿਬ’ ਦਾ ਲੇਖਕ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, “ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਸ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ) ਕੋਲੋਂ (ਸ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ (ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਉੱਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਰਕਮ ਦੀ ਬਾਕੀ ਕੱਢਣ ਲਈ (ਸ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ (ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।” ਇਹ ਤਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਜੁਰਮਾਨੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਕੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਬਾਰੇ ੪੦ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੨ ਸਾਲ ਤਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ੩੧ ਦਸੰਬਰ ੧੬੧੨ ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਜਨਵਰੀ ੧੬੧੩ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜੇ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ‘ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਜਨੂੰ ਟਿੱਲਾ’ ਅਸਥਾਨ ’ਤੇ ਠਹਿਰੇ। ਜਹਾਂਗੀਰ

* Swarn Coloy, Gole-Gujral, Jammu Tawi-180002 . Mob: 9906566604

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਿਕਾਰ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਧੌਲਪੁਰ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। (ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਉੱਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਆਗਰੇ ਤੋਂ ੨੧ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਹੈ)। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਸਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਬਹੁਤੇ ਲੇਖਕ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋ ਕੇ ਕੈਦ ਦਾ ਸਮਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਪਹਿਲਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। (ਸ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਛੇ ਸਾਲ ਰਹੇ। ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਖੂਹ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਫਾਈ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਪੱਥਰ ਦੀ ਸਿੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਇਹ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅੱਖਰ ਉੱਕਰੇ ਹੋਏ ਮਿਲੇ ਹਨ:

ਯਕ ਮਰਦ-ਏ-ਕਾਮਿਲ ਪੀਰ ਹਿੰਦ,

ਸ਼ਾਹਸ਼ਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸ਼ਾਹ ਐਨ ਸ਼ਾਹ

ਨੂਰਉਦੀਨ ਸੁਲਤਾਨ ਹਿੰਦ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਦੰਦ”

(ਸੰਮਤ ੧੬੭੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ)

ਇਸ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ੧੬੧੩ ਈ: ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਖੂਹ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਨੇ ਹੀ ਤਾਮੀਰ ਕਰਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੌਰਾਨ ਇਸੇ ਖੂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਕਠਿਨ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਹਕੀਕਤ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਬੰਦਾ ਹੀ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਚੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬੰਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਭੱਟਵਹੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ੧੦੩ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਕੈਦਾਂ ਵਾਲੇ ੫੨ ਕੈਦੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਕੈਦਾਂ ਵਾਲੇ ੫੧ ਕੈਦੀ ਸਨ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਤੰਬਰ ੧੬੧੩ ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ ੧੬੧੯ ਤਕ ਅਜਮੇਰ, ਗੁਜਰਾਤ ਤੇ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਰਿਹਾ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਮੀਰ, ਮਲਕਾ ਨੂਰ ਜਹਾਨ, ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਆਦਿ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਦਰੋਗਾ ਹਰਿਦਾਸ ਯਾਦਵ ਬਨਜਾਰਾ (ਕਈ ਹਰੀਰਾਮ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) ਸੀ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਬਲੂ ਜੀ, ਭਾਈ ਪਰਾਨਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਕੀਰਤੀਆ ਜੀ ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਗਵਾਲੀਅਰ ਠਹਿਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਥਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਵਾਲੀਅਰ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਸਤਕ ਦੇ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ।

“ਦਰ-ਆਂ-ਹੰਗਾਮਿ ਮਸੰਦਾ-ਵ-ਸਿੱਖਾਂ

ਮੀ-ਰਫਤੰਦ ਦੀਵਾਰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਰਾ-ਸਜਦਾ ਕਰਦੰਦ” (ਦਬਸਤਾਨਿ-ਮੁਜ਼ਾਹਿਬ)

ਦੀਵਾਨ ਚੰਦੂ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਰੁੱਧ ਹਰਿਦਾਸ ਦਰੋਗੇ ਰਾਹੀਂ ਕਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਹਰਿਦਾਸ ਦਰੋਗੇ ਨੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਰਾਤੀਂ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਅਰਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਸੂਰਤਾਂ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗੰਮੀ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਸ ‘ਹਿੰਦ ਦੇ ਪੀਰ’ ਨੂੰ ਤੂੰ ਬੰਦੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨਜ਼ੂਮੀ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਵਿੱਥਿਆ ਸੁਣਾਈ। ਨਜ਼ੂਮੀਆਂ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੇਰੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਬੰਦ-ਖਲਾਸੀ ਕਰੋ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਦਰੋਗੇ ਹਰਿਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਇਤਲਾਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੰਦ-ਖਲਾਸੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ੧੦੩ ਰਾਜੇ-ਰਾਣੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਗਏ ਕਿ ‘ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਬਗ਼ੈਰ ਸਾਡੀ ਬੰਦ-ਖਲਾਸੀ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ?’ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ “ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ-ਰਾਣੇ ਬੰਦ-ਖਲਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ।” ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪਰਵਾਨਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮਿਆਦ ਵਾਲੇ ਕੈਦੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿਉ ਅਤੇ ਜੇ ਵੱਡੀ ਕੈਦ ਵਾਲੇ ਕੈਦੀ ਹਨ, ਉਹ ਪੀਰ (ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਕੜ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੰਦ-ਖਲਾਸੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਪਿੱਛੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਮੀਰ, ਮਲਕਾ ਨੂਰ ਜਹਾਨ, ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ, ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀਨ ਔਲੀਆ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਰਿਦਾਸ ਦਰੋਗੇ ਨੂੰ ੫੨ ਕਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਲੰਮਾ ਚੋਲਾ ਸੁਆ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਇਹ ੫੨ ਕਲੀਆਂ ਫੜ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਵੱਡੀਆਂ ਕੈਦਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਬੰਦ-ਖਲਾਸ ਹੋਏ, ਉੱਥੇ ਛੋਟੀਆਂ ਕੈਦਾਂ ਵਾਲੇ ੫੧ ਰਾਜੇ ਵੀ ਬੰਦ-ਖਲਾਸ ਹੋਏ। ਇੰਝ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ੧੦੩ ਰਾਜੇ-ਰਾਣੇ ਰਿਹਾਅ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ‘ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਾਤਾ’ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ੨੬ ਅਕਤੂਬਰ ੧੬੧੯ ਦੇ ਦਿਨ ਹੋਈ। ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ, “ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਮਹਲ ਛੁਟਾ ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕਾ, ਸੋਢੀ ਖੜੀ ਚੱਕ ਗੁਰੂ ਕਾ ਪਰਗਣਾ ਨਿਝਰਆਲਾ, ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੇ ਛਿਹਤ੍ਰ ਕਤੱਕ ਮਾਸੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਪਖੇ ਚੰਦਸ ਦੇ ਦਿੰਹੁ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਵਨ ਰਾਜਯੋਂ ਕੇ ਗੈਲ ਗੁੜ ਗੁਆਲੀਅਰ ਸੇ ਬੰਦਨ ਮੁਕਤ ਹੋਏ।”

ਹਰਿਦਾਸ ਦਰੋਗਾ ਪੁੱਤਰ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ, ਚੰਦਰ ਬੰਸੀ ਜਾਦਵ, ਬੜਤੀਆ ਕਨਾਵਤ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਜੋਂ ਸਾਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦੀਪਮਾਲਾ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਹਰਿਦਾਸ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਦਿਨ ਰਹਿ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗਵਾਲੀਅਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਗਰਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਤੇਜ਼ਕਿ-ਜਹਾਂਗੀਰੀ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਭੱਟ ਵਹੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ, ੮ ਫਰਵਰੀ, ੧੬੨੦ ਤਕ ਕਲਾਨੌਰ (ਨੇੜੇ ਬਟਾਲਾ) ਅੱਪੜੇ ਅਤੇ ਕਰੀਬ ੧੫ ਦਿਨ ਰਹੇ, ਜਿੱਥੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ੧੬ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਗਏ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹਜ਼ਰਤ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਲਾਹੌਰ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸ਼ੇਖ ਅਹਿਮਦ ਸਰਹੰਦੀ (ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰਿਆ ਖ਼ਤ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ) ਦਾ ਜਹਾਂਗੀਰ 'ਤੇ ਅਸਰ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਸ਼ੇਖ ਅਹਿਮਦ ਸਰਹੰਦੀ ਨੂੰ ਜੁਲਾਈ ੧੬੧੯ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਲਾਨੌਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਇਕੱਠੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚੱਕ (ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਆਏ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ 'ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਗਰੀ' ਆਉਣ 'ਤੇ ਦੀਪਮਾਲਾ ਕੀਤੀ।

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੋਹੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਮਰ ਮਿਟਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਤਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਾ ਧਾਰ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਿੱਛੇ ਚੰਦੂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚੰਦੂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੇ ਚੰਦੂ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਨਕੇਲ ਪਾ ਕੇ ਪੈਰੀਂ ਸੰਗਲ ਪਾ ਕੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਘਸੀਟਿਆ। ਗੁਰਦਿੱਤੇ ਭੜਭੁੰਜੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਚੰਦੂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੱਝਛਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਇਸ ਭੜਭੁੰਜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਚੰਦੂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੀਸ 'ਤੇ ਗਰਮ ਰੇਤਾ ਪੁਆਇਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ੫੦੦ ਮੋਹਰਾਂ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਮੀਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ਾਹੀ ਖਜ਼ਾਨੇ 'ਚੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਵੀ ਰੱਖੀ ਪਰ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਿਹਾ:

“ਕਹਾ ਗੁਰੂ ਅਬ ਨਾਹਿ ਸੁਹਾਵੈ

ਸਮਾਂ ਪਾਇ ਇਹ ਅਪਿਕ ਬਨਾਵੈ”

(ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬)

ਇਹੋ ਨੁਕਤਾ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਏ ਸ਼ਾਰਟ ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ਼ ਦੀ ਸਿੱਖਜ਼ (ਜਿਲਦ ੧, ਸਫ਼ਾ ੪੧)’ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਤੇ ਰਿਹਾਈ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ‘ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਾਤਾ’ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ। ਅੱਜ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ‘ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੰਦੀ ਛੋੜ’ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਖੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾਨਗਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਕੈਂਪ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ

ਭਾਈ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਸ੍ਰੀ ਕਰਨਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾਨਗਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ ੨੪-੮-੧੨ ਤੋਂ ੩੦-੮-੧੨ ਤਕ ਸੱਤ-ਰੋਜ਼ਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੰਥਿਆ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਥਿਆ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਬਾਰੇ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਅਰਦਾਸੀਆ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਕੈਂਪ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਭਾਈ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜਥੇ ਭਾਈ ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ’ਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲੋਕਲ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਗਜਸਿੰਘਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾਨਗਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਤੀ ੧੩-੯-੧੨ ਤੋਂ ੧੫-੯-੧੨ ਤਕ ਸਲਾਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਭਾਈ ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਇੰਚਾਰਜ ਮਾਲਵਾ ਜ਼ੋਨ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ (ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਾਹਿਬਾਨ) ਤੇ ਭਾਈ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਢਾਡੀ ਜਥੇ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ’ਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਤੋਂ ਪੁੱਜੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਮਿਤੀ ੧੫-੯-੨੦੧੨ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ੭੪ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਸਟੇਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨੇ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਨਿਭਾਈ। ਸ. ਕਵਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ

—ਸ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਂਤ*

ਲੰਮਾਂ ਸਮਾਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪੁਸ਼ਤ-ਦਰ-ਪੁਸ਼ਤ ਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਰਾਜਾ ਤੈਸੀ ਪਰਜਾ ਦਾ ਅਖਾਣ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਰਾਜ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਦਾ ਧਰਮ ਜਨਤਾ ਦਾ ਧਰਮ, ਰਾਜੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਜਨਤਾ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਿੱਛੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਡਰ, ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ਾਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮੋਹ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਗੁਲਾਮ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਕ ਮਜ਼ਹਬੀ (Theocratic) ਰਾਜ ਚੱਲਦਾ ਸੀ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਧਰਮ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਬੋਲੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਆਦਿ ਦੀ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਸਮਰਾਟ ਅਸ਼ੋਕ, ਅਕਬਰ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਮਜ਼ਹਬੀ (Secular) ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ, ਗੁਰੂ-ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਲੰਗਰ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ-ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਹਿਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਮਜ਼ਹਬ, ਉਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ। ਉਹ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਨ। ਇਹੀ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਹੋਈ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਜਹਾਂਗੀਰ ਤੋਂ ਵੀ ਦੋ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਸੀ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ ਜਿਹੜੇ 'ਰਾਜੇ ਦਾ ਧਰਮ ਜਨਤਾ ਦਾ ਧਰਮ' ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਰਾਜਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਕੱਟੜ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਉਸ

* ੩੬-ਬੀ, ਰਤਨ ਨਗਰ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਨੇ ਗ਼ੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਜਬਰ ਢਾਹੁਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਛਿਮਾਹੀ-ਪੱਤਰ ਦੀ ਪੰਜਾਬ, ਪਾਸਟ ਐਂਡ ਪਰੈਜੈਂਟ' ਦੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੭੫ ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ. ਅਬਦੁਲ ਮਜੀਦ ਖਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਲੇਖ 'ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਐਂਡ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਫਰੀਡਮ' ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਵੱਲੋਂ ਅਕਬਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੁਸਲਿਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਨਾਈ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਕਰਕੇ ਮੁਗਲ-ਰਾਜ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਹਿੱਲ ਗਿਆ। ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ : 'At the instance of Aurangzeb, Sher Afgan Khan, The Viceroy of Kashmir started wholesale conversion to Islam of the Pundits living in the beautiful valley of Kashmir, Thousands of the Hindus were compelled to go over to the Muslim faith.' ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਧਰਮ-ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਜਬਰ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਫ਼ਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇਸ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਜਬਰ ਦਾ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਜਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦਿਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜੀਆਂ ਸਨ। ਜਬਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ 'ਪਾਪ ਕੀ ਜੰਵ' ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਮੀਰ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਉਸੇ ਲੜੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਧਰਮ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਗਿਆਨੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨਿ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੨੭)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:

- ਤਿਲਕ ਜੰਝੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ। ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ।

- ਸਾਧਨ ਹੇਤਿ ਇਤੀ ਜਿਨਿ ਕਰੀ। ਸੀਸੁ ਦੀਯਾ ਪਰੁ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ।

ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ। ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰੁ ਸਿਰਰੁ ਨ ਦੀਆ।

- ਠੀਕਰ ਫੋਰਿ ਦਿਲੀਸ ਸਿਰਿ, ਪ੍ਰਭਪੁਰ ਕੀਯਾ ਪਯਾਨ।

ਤੇਗਬਹਾਦਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਕਰੀ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਆਨਿ।

ਤੇਗਬਹਾਦਰ ਕੇ ਚਲਤ, ਭਯੋ ਜਗਤ ਕੋ ਸੋਕ।

ਹੈ ਹੈ ਹੈ ਸਭ ਜਗ ਭਯੋ, ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਸੁਰ ਲੋਕਿ।

(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਤਿਲਕ ਅਤੇ ਜਨੇਊ ਦੇ ਰਾਖੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਧਰਮ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਤੋਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੁਹਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਿਤੇ ਜਬਰੀ ਲੁਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ। ‘ਧਰਮ’ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸੱਚ, ਨਿਆਂ, ਅਜ਼ਾਦੀ, ਬਰਾਬਰੀ, ਮਾਨਵਵਾਦ, ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਮੋਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਜਬਰ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸੱਚ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਦਾ ਨਫਰਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ‘ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ’ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜਾ ਸਪਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਨਾ ਈਮਾਂ ਪਰਸਤੀ ਨ ਅਉਜਾਇ ਦੀਂ।

ਨ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਨਾਸੀ ਨ ਮੂਹੱਮਦ ਯਕੀਂ॥੪੬॥

‘ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ! ਨਾ ਤੂੰ ਦੀਨ ਈਮਾਨ ਉੱਤੇ ਕਾਇਮ ਹੈਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੂੰ ਸ਼ਰ੍ਹਾ-ਸ਼ਰ੍ਹੀਅਤ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਹੈਂ। ਨਾ ਤੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੇਰਾ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਹੈ।’ ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਦੂਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨੀਤੀ ਕੱਟੜਤਾ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇਹ ਨੀਤੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਹੀ ਧਰਮ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਜਬਰ ਭਰੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰਝ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਕਠੋਰ ਨੀਤੀ ਅੱਗੇ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਝੁਕੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ

ਗਏ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿੰਨੀ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਓਨੀ ਬੇਦਰਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ੈਤਾਨ ਵੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਏਨੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਖੁਦ ਕਿਵੇਂ ਧਰਮ ਦਾ ਪੱਕਾ ਕਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਧੰਨ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਹੜੇ ਫਿਰ ਵੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ 'ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ' ਵਿਚ ਸਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚ, ਨਿਆਂ, ਈਮਾਨ ਅਤੇ ਧਰਮ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਸਹੀ ਨਿਯਮ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਰਹਿਮ ਦੇ ਗੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਸੱਚ ਅਤੇ ਧਰਮ ਲਈ ਸਿਰ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਖੁਦ ਹੀ ਲਿਖ ਗਏ ਸਨ। ਸੱਚ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ॥ ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ॥

ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ॥ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੧੨)

ਪ੍ਰੋ. ਅਬਦੁਲ ਮਜੀਦ ਖਾਨ ਨੇ ਬੜੇ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

‘Guru Tegh Bahadur - the ninth Master, is one of the greatest world martyr like Socrates, Jesus and Hussain. He stood up for religious freedom and for promoting the spirit of republicanism in religion.’

(Article ‘Guru Tegh Bahadur And Religious Freedom’)

ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ, ਜੀਣ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਖ਼ਾਤਰ ਮਹਾਨ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਕੇ ਮਹਾਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹਾਦਤ ਲਈ ਮਨੁੱਖਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਲਈ ਚਿਣੀ ਰਹੇਗੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਸਥਾਨ

-ਮਨਮੋਹਨ ਕੌਰ*

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ ਨਿਜ਼ਾਮਾਬਾਦ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਚਰਨ ਪਾਦੁਕਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਨੌਵੀਂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਜ਼ਮਗੜ੍ਹ ਦੇ ਇਕ ਨਗਰ ਨਿਜ਼ਾਮਾਬਾਦ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ‘ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ ਖੜ੍ਹਾਵਾਂ’ ਦੀ ਜੋੜੀ ਵੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ ਕੁੰਡ, ਅਯੁੱਧਿਆ: ਅਯੁੱਧਿਆ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਤਿੰਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਪਾਏ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ ਕੁੰਡ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਣ ਆਏ ਸਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਵਿੱਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਅੱਜ ਵੀ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਮਾਈ ਥਾਨ ਆਗਰਾ : ਆਗਰਾ ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੁਬਾਰਕ ਚਰਨ ਪਏ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮਾਈ ਥਾਨ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਮਾਈ ਥਾਨ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਕ ਖੂਹ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬੀਬੀ ਮਾਈ ਜੱਸੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸੂਤ ਕੱਤ ਕੇ ਬਸਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਕਾ ਤਾਲ, ਆਗਰਾ : ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਕਾ ਤਾਲ ਆਗਰਾ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ

* # ੮੩੬੩, ਗਲੀ ਨੰ: ੨, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨਗਰ, ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ ਰੋਡ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖਾਂ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਉਦੇ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਸਮੇਤ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਇੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਸਨ ਅਲੀ ਨਾਂ ਦੇ ਚਰਵਾਹੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਕੀਮਤੀ ਅੰਗੂਠੀ ਦੇ ਕੇ ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੋਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ, ਆਗਰਾ : ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੋਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਆਗਰਾ ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਕਾ ਤਾਲ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਗਰਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਦੂਸਰੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਹਸਨ ਅਲੀ ਨਾਂ ਦੇ ਚਰਵਾਹੇ ਦੀ ਮੁਖਬਰੀ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਕੈਦ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰਬੀ ਟੋਲਾ, ਏਟਾਵਾ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਗਰ ਏਟਾਵਾ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰਬੀ ਟੋਲਾ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਪੂਰਬ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਇੱਥੇ ਪਧਾਰੇ ਸਨ।

ਗੁ: ਸਾਹਿਬ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੌਨਪੁਰ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਗੋਮਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸਥਿਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜੌਨਪੁਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਨਾਰਸ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਰਸਮਈ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਸਦਕਾ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ 'ਤਪ ਅਸਥਾਨ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ, ਜੌਨਪੁਰ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਗਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੌਨਪੁਰ ਦੇ ਮੁਹੱਲਾ ਰਾਇ ਮੰਡਲਾ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਕ ਹੋਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ

ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਾਨਪੁਰ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਨਗਰ ਕਾਨਪੁਰ ਦੇ ਸਰਾਫਾ ਚੌਂਕ ਵਿਖੇ ਧੋਬੀ ਮੁਹੱਲੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਏਟਾਵਾ ਤੋਂ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ (ਦੂਖ-ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ), ਬਰੇਲੀ (ਅਲਾਹਾਬਾਦ): ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਰੇਲੀ ਦੇ ਸਟੇਡੀਅਮ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਸੰਜੇ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਪ ਅਸਥਾਨ (ਪੱਕੀ ਸੰਗਤ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ: ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਗਰ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਯਾਗ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਇੱਥੇ ਆਇਆਪੁਰ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੇ ਘਰ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਗਰਾ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਇੱਥੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਛੋਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਕੜਾਮਾਣਕਪੁਰ: ਕੜਾਮਾਣਕਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦਰਿਆ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਥਨੇਸਰ ਅਤੇ ਬਨੀਬਦਰਪੁਰ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਥਾਂ ਮਲੂਕ ਦਾਸ ਨਾਮੀਂ ਵੈਸ਼ਨਵ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਬਾਬਤ ਭਰਮ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ‘ਕੜੇ ਸੁਮਾਨਕ ਪੁਰ ਕੇ ਰਾਹੁ ਗਗਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬੇਪਰਵਾਹੂ’। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਲੁਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਗੜ੍ਹਮੁਕਤੋਸ਼ਵਰ : ਦਿੱਲੀ-ਮੁਰਾਦਾਬਾਦ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਗਾਜ਼ੀਆਬਾਦ ਦੇ ਨਗਰ ਗੜ੍ਹਮੁਕਤੋਸ਼ਵਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਸਾਮ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵਾਰਾਨਸੀ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੜੀ ਸੰਗਤ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਨੀਚੀਬਾਗ:

ਵਾਰਾਨਸੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਛੋਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰੀ ਲਾਲ ਮਸੰਦ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇੱਥੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਕਲਿਆਣ ਮੱਲ ਦੇ ਘਰ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੜੀ ਸੰਗਤ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਲਿਆਣ ਮੱਲ ਦੀ ਹੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ਗਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਜੌਨਪੁਰ ਦਾ ਮਸੰਦ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਉਲੀ ਅੱਜ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ ਵਾਰਾਨਸੀ : ਵਾਰਾਨਸੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਭੁਟੇਸ਼ਵਰ ਗਲੀ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੰਗਤ ਮੀਰ ਘਾਟ ਵਾਰਾਨਸੀ : ਵਾਰਾਨਸੀ ਵਿਖੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੰਗਤ ਮੀਰ ਘਾਟ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਮਥੁਰਾ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗਊ ਘਾਟ, ਮਥੁਰਾ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗਊ ਘਾਟ ਮਥੁਰਾ ਵਿਚ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਸਥਾਨ ਦਰਿਆ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕੰਢੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ ਹੈ। ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ’ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਕਾਮੀ ਰਿਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਰੋਜ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਮਥੁਰਾ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਤਿਲਕ ਦਵਾਰ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮਾਰਗ ‘ਤੇ ਜਨਰਲ ਡਾਕ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇਣ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਪਧਾਰੇ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ‘ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ’ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲੋਕਲ ਕਮੇਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅਹਰੋਰਾ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ ਵਿਖੇ ਵਾਰਾਨਸੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਅਹਰੋਰਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ‘ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ’ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ ਤੋਂ ਬਨਾਰਸ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਪਧਾਰੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਾਗ ਅੱਜ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ, ਛੋਟਾ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ ਵਿਚ ਵਾਰਾਨਸੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਇਕ ਪਿੰਡ ਛੋਟਾ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ ਅਹਰੋਰਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ’ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਅਹਰੋਰਾ ਤੋਂ ਬਨਾਰਸ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗਊ ਘਾਟ, ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਗਰ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਤੋਂ ਵਾਰਾਨਸੀ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਮਲ ਸੰਗਤ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿਖੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵੱਸੇ ਨਗਰ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਨਾਰਾਇਣ ਘਾਟ (ਪੱਕਾ ਘਾਟ) ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ, ਮੁਰਸ਼ਿਦਾਬਾਦ : ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਭਗਰਬੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵੱਸੇ ਨਗਰ ਨਲਹੱਟੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਮਖਸੂਦਾਬਾਦ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਮੁਰਸ਼ਿਦਾਬਾਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ੍ਰੋਤ ‘ਗੁਰਧਾਮ ਸੰਗ੍ਰਹਿ’ ਅਨੁਸਾਰ ਲਲੂਰਾਮ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸੇਠ ਨੇ ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨਿੰਮਾਸਰਾਇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ, ਮਾਲਦਾ : ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਮਹਾਂਨੰਦਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਮਾਲਦਾ ਨਾਂ ਦਾ ਨਗਰ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ‘ਗੁਰਧਾਮ ਸੰਗ੍ਰਹਿ’ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਇਕ ਬਾਗ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨਗਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਯਾਗ ਸਾਹਿਬ ਸਰਬਾਰੀ (ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਂ ਮਾਲਦਾ) ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੀ ਸਿੱਲ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਿਸ ’ਤੇ ‘ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਿੰਮਾ ਸਰਾਇ’ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ, ਪੁਰਾਣਾ ਮਾਲਦਾ’ ਉਕਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਸੰਗਤ, ਕਲਕੱਤਾ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਸੰਗਤ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਅਸਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਇੱਥੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮੁਬਾਰਕ ਚਰਨ ਇਸ ਧਰਤੀ ’ਤੇ ਪਾਏ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ, ਕਲਕੱਤਾ : ਕਲਕੱਤਾ ਵਿਖੇ ਦਮਦਮ ਏਅਰਪੋਰਟ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਛੋਟੀ ਸੰਗਤ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਬਿਹਾਰ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗਊ ਘਾਟ, ਪਟਨਾ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗਊ ਘਾਟ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਟਨਾ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ‘ਆਲਮਗੀਰ’ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਪਟਨਾ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਬਾਰਕ ਚਰਨ ਪਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਰਬਾਬ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦੀ ਚੱਕੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਰਬਾਬ ੧੯੮੪ ਦੀ ਸਿੱਖ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਸਮੇਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ।

ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਟਨਾ: ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਟਨਾ ਵਿਖੇ ਮੁਹੱਲਾ ਸੁਨਾਰਟੋਲੀ ਵਿਖੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ-ਛੋਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ, ਪਟਨਾ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ ਪਟਨਾ ਵਿਖੇ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਸਾਮ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਨਵਾਬ ਰਹੀਮ ਬਖਸ਼ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਕਰੀਮ ਬਖਸ਼ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬਾਲ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਕੜਾ ਵੀ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਸੰਗਤ, ਬੜੂ, ਪਟਨਾ: ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਨਾ ਦੇ ਨਗਰ ਬੜੂ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਸੰਗਤ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ, ਬਾਢ, ਪਟਨਾ: ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਨਾ ਦੇ ਬਾਢ ਕਸਬਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਗਯਾ, ਪਟਨਾ : ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਨਾ ਦੇ ਇਕ ਨਗਰ ਗਯਾ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਆਏ ਸਨ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਾਸਾਰਾਮ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਇੱਥੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪੱਕੀ ਸੰਗਤ, ਮੁੰਗੇਰ : ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪੱਕੀ ਸੰਗਤ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਨਗਰ ਮੁੰਗੇਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਪੂਰਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਇੱਥੇ ਪਧਾਰੇ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਚਾਚਾ ਫੱਗੂ ਮੱਲ ਜੀ ਸਾਸਾਰਾਮ (ਬਿਹਾਰ): ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਹਤਾਸ ਦੇ ਨਗਰ ਸਾਸਾਰਾਮ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਚਾਚਾ ਫੱਗੂ ਮੱਲ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਵਿੱਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਫੱਗੂ ਮੱਲ ਜੀ ਦੂਸਰੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੇ ਗੁਰੂ

ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ, ਸਾਸਾਰਾਮ (ਬਿਹਾਰ): ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਹਤਾਸ ਦੇ ਨਗਰ ਸਾਸਾਰਾਮ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਾਸਾਰਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਦਰੱਖਤ ਅਤੇ ਇਕ ਖੂਹ ਅੱਜ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਟਕਸਾਲ ਸੰਗਤ, ਸਾਸਾਰਾਮ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਟਕਸਾਲ ਸੰਗਤ, ਸਾਸਾਰਾਮ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਅਚਲ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਤੰਬਾਕੂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕਰਨੀ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉੱਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਟਕਸਾਲ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਦੁਰਲੱਭ ਤਸਵੀਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸੰਗਤ, ਸਾਸਾਰਾਮ: ਸਾਸਾਰਾਮ ਵਿਖੇ ਜਾਨੀ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸੰਗਤ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੰਜ (ਬਿਹਾਰ): ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਸਾਹਿਬ ਗੰਜ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੰਜ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਪਾਏ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਇਕ ਤੌਪੜੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਕ ਮਾਰਵਾੜੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਲੱਤੂ ਮੱਲ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਇਕ ਕਮਰਾ ਬਣਵਾ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ, ਕਹਲ ਗਾਂਊ : ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਭਾਗਲਪੁਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਿੰਡ ਕਹਲ ਗਾਂਊ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇੱਥੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ ਆਏ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ

ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ, ਕੰਤ ਨਗਰ : ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੁਰਣਿਆ ਵਿਖੇ ਭਾਗਲਪੁਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਿੰਡ ਕੰਤ ਨਗਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਬੋਰਡ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ, ਲਖਸ਼ਮੀਪੁਰ : ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਕਠਿਆਰ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਲਖਸ਼ਮੀਪੁਰ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਸਾਮ ਤੋਂ ਪਟਨਾ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਚੌਂਕੀ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਗਲਪੁਰ: ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਭਾਗਲਪੁਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਸੰਗਤ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਕ ਪੱਥਰ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਅੱਜ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਉਦਾਸੀਆਂ, ਰਾਜ ਮਹਲ : ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਪਰਗਣਾ ਸੱਥਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ਹਿਰ ਰਾਜ ਮਹਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਛੋਹ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਉਦਾਸੀਆਂ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਪੂਰਬ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਇੱਥੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ।

ਅਸਾਮ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਧੂਬੜੀ : ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਪੁੱਤਰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨਗਰ ਧੂਬੜੀ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਨਗਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ

ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੈਪੁਰ ਨਾਲ ਇੱਥੇ ਪਧਾਰੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਚੱਕਰਾਦੇਵਿੰਜ ਵਿਚਕਾਰ ਸੁਲਹ ਕਰਵਾਈ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਪੂਬੜੀ : ਅਸਾਮ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੂਬੜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਛੋਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪੂਬੜੀ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਾਵੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਵਿਖੇ ਬਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਸ਼ੁਭ ਸਮਾਚਾਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੁਲਾਵੇ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪੂਬੜੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੈਂਪ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਸਿੰਘ ਗਾਉਂ (ਅਸਾਮ) : ਅਸਾਮ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਾਗਾਉਂ ਦੇ ਨਗਰ ਸਿੰਘ ਗਾਉਂ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਯਾਦਗਾਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਮਾਤਾ ਜੀ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਚਰਨਪਾਦੁਕਾ ਢਾਕਾ : ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਢਾਕਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ ਛੋਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਚਰਨਪਾਦੁਕਾ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੰਗਤ ਟੋਲਾ, ਢਾਕਾ : ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੰਗਤ ਟੋਲਾ ਢਾਕਾ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇੱਥੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਬੁਲਾਕੀ ਦਾਸ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖਸਤਾ ਹਾਲ ਇਮਾਰਤ ਕਾਰਨ ਉੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਖੜਾਵਾਂ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ, ਢਾਕਾ ਵਿਖੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ, ਢਾਕਾ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ, ਢਾਕਾ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ।

ਅਕਤੂਬਰ ੨੦੧੨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ....

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਗਾ-ਮਾਤ੍ਰ ਨਿਯਮਾਵਲੀ : ਖੋਜ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾ

—ਜਥੇ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ*

ਧਨ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਹੋਰ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਆਦਿਕ ਸਮੱਗਰੀ ਸਾਰੀ ਘਰ ਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਰਕੇ ਨਾ ਮੰਨ। (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ ਸੋਚੀ ੮ ਪੰਨਾ ੧੪੨੬)

ਧਨ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ, ਇਹ ਆਪਣੀ ਕਰ ਕੇ ਨਾ ਮੰਨ। ਨਾਨਕ! ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣ ਲੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਸਾਰਿਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ (ਤੇਰਾ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ) ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਬਾਣੀ ਮਹਲਾ ੯ ਸਟੀਕ, ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ, ਪੰਨਾ ੧੩੩)

ਦੌਲਤ, ਇਸਤਰੀ (ਨਿਜ ਨਾਰੀ) ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ (ਤੂੰ ਹੇ ਮਨ) ਆਪਣੀ ਕਰਕੇ ਮਤ ਮੰਨੀ। ‘ਜਿਨਿ’ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਏਥੇ ‘ਮੱਤ’, ‘ਨਾਂ’ ਦੇ ਹਨ। ਅਕਸਰ ਗਿਆਨੀ ਅਰਥਈਏ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ, ‘ਜਿਨਾਂ ਨੇ’ ਨੇ ਜਾਂ ‘ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ’। ‘ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ’ ਤਾਂ ਅਰਥ ਹੋ ਗੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਨੰਨੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਸਿਹਾਰੀ ਸਾਫ ਲੱਗੀ ਪਈ ਹੈ ਜੋ ‘ਨੂੰ’ ਦੇ ਅਰਥ ਹੋਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। (ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਗਾਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ ੪੨੮)

‘ਜਿਨਿ’ ਸ਼ਬਦ ‘ਮਤ੍ਰ’ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ‘ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਵਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਨਾਂ, ਨਿਸ਼ੇਧ। (ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ, ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ ੩੭੩)

ੳ) ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ, ਹੁਕਮੀ ਭਵਿੱਖਤ ਕਾਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ :

ਧਨ ਦਾਰਾ ਸੰਪਤਿ ਸਗਲ ਜਿਨਿ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਮਾਨਿ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੨੬)

ਜਿਨਿ ਮਾਨਿ - ਨਾ ਮੰਨ।

ਅ) ਕਿਸੇ ਅਨਿੱਛਤ ਕੰਮ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ‘ਸੰਭਾਵ ਭਵਿੱਖਤ ਕਾਲ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਉ ਜਿਨਿ ਘਟੈ॥

ਜਿਨਿ ਘਟੈ—ਮਤਾਂ ਘਟ ਜਾਏ, ਕਿਤੇ ਘਟ ਨਾਹ ਜਾਏ।

(ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਿਤੇ ਘਟ ਨਾਹ ਜਾਏ,

- ਰਹੁ ਰਹੁ ਰੀ ਬਹੁਰੀਆ ਘੁੰਘਟ ਜਿਨਿ ਕਾਵੈ॥

*ਸਾਬਕਾ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਮੋ: ੯੮੧੪੮-੯੮੨੫੧

- ਉਨ ਕੀ ਗੈਲਿ ਤੋਹਿ ਜਿਨਿ ਲਾਗੈ॥

(ਪੰਨਾ ੪੮੪)

ਜਿਨਿ ਲਾਗੈ - ਕਿਤੇ ਲੱਗ ਨਾ ਜਾਏ।

ਰੇ ਮਨ ਤੇਰੇ ਕੋਇ ਨਹੀ ਖਿੰਚਿ ਲੇਇ ਜਿਨਿ ਭਾਰੂ॥

(ਪੰਨਾ ੩੩੭)

ਜਿਨਿ—ਮਤਾਂ।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਤੇਰਾ ਕੋਈ (ਸਾਥੀ) ਨਹੀਂ ਬਣੇਗਾ, ਮਤਾਂ (ਹੋਰਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ) ਭਾਰ ਖਿੰਚ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ) ਲੈ ਲਏਂ (ਭਾਵ, ਮਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਪਰਪੰਚ ਕਰ ਕੇ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਲਿਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਂ)।

ਘਰ ਛੋਡੋਂ ਬਾਹਰਿ ਜਿਨਿ ਜਾਇ॥

(ਪੰਨਾ ੩੪੪)

ਜਿਨਿ ਜਾਏ—ਮਤਾਂ ਜਾਏਂ, ਨਾਹ ਜਾਈਂ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਤੂੰ ਭੀ (ਐਸੇ) ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਾਹ ਜਾਈਂ (ਭਾਵ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਭਟਕਣ ਨ ਦੇਈਂ),

ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਸਰਬਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵੀ 'ਜਿਨਿ' ਸ਼ਬਦ ਨਿਸ਼ੇਧ ਜਾਂ ਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਤਬ ਭਈ ਦੇਵ ਬਾਨੀ ਬਨਾਇ। ਜਿਨਿ^{੧੯} ਕਰੇ ਦੁਖ ਦਸਰਥ ਰਾਇ।...।੩੭

੧੯. ਜਿਨਿ - (ਦੁੱਖ) ਨਾਂ, (ਮੰਨਾਂ)

ਬਿਨੁ ਸਾਚ ਕਹੇ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਨ ਬਚੇ, ਜਿਨਿ^{੪੨} ਕੰਠ ਕੁਠਾਰ ਕੀ ਧਾਰ ਸਹੇ।...।੧੪੭

(ਪੰਨਾ ੨੨੮)

੪੨. ਜਿਨਿ - ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਯਾ ਫੇਰ।

ਲਛਮਨ ਭੇਜਾ। ਬਹੁ ਦਲ ਲੇ ਜਾ। ਜਿਨਿ^੧ ਸਿਸ ਮਾਰੂ। ਮੋਹਿ ਦਿਖਾਰੂ। ੭੪੬

੧. ਮਤਾਂ ਕਿਤੇ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਸ੍ਰਿਣੁ ਸ੍ਰਿਣੁ ਲਰਕਾ। ਜਿਨਿ ਕਰੁ ਕਰਖਾ^੯।...।੭੫੫

੯. ਕਾਕਾ, ਸੁਣ ਸੁਣ

੯. ਜੁੱਧ, ਲੜਾਈ-ਘੋਲ ਨਾ ਕਰ। ੭੫੫

(ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ, ਰਾਮਾ ਅਵਤਾਰ, ਪੰਨਾ ੨੧੮)

ਹੇ ਸਖੇ ਧੀਰਜ ਰਾਖੁ ਮਨ ਮਹਿ, ਅਜਿਨਿ ਕਹਿਸ ਪੋਰਖ ਦੇਵਤਨ॥

੨. ਜਿਨਿ - ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਤਾਕਤ। ਨਾਂ ਆਖ।

(ਸੰਪੂਰਨ ਸਟੀਕ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੋਥੀ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਆਇ ੨-੩-੪ ਪੰਨਾ ੧੮੦)

ਨੰਦਬਾਚ ਚੋ॥ ਪੁਤ੍ਰ! ਉਪਦ੍ਰਵ ਇਹਾਂ ਜਿਨਿ ਕਰੋ^{੨੯}॥ ਕੰਸ ਰਾਇ ਸੇ ਬਹੁ ਬਿਧ ਡਰੋ॥ ੨੮. ਨਾਂ ਕਰਨਾ। (ਸੰਪੂਰਨ ਸਟੀਕ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੋਥੀ ਭਾਗ

ਦੂਜਾ ਪੰਨਾ ੯੮੬)

ਉਪਰੋਕਤ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ‘ਜਿਨਿ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਸ਼ੇਧ ਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਹੀ ਹੈ।

‘ਮਲ’ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ‘ਮਲ’, ‘ਮਲਿ’, ‘ਮਲੁ’।

‘ਮਲ’ ਨਾਂਵ ਪੁਲਿੰਗ ਬਹੁ ਵਚਨ - ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਭਲਵਾਨ

-ਮਲ ਲਥੇ ਲੈਦੇ ਫੇਰੀਆ॥ (ਪੰਨਾ ੭੪)

-ਖੁੰਢਾ ਅੰਦਰਿ ਰਖਿ ਕੈ ਦੇਨਿ ਸੁ ਮਲ ਸਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੩)

-ਜਿਨੀ ਪਛਾਤਾ ਖਸਮੁ ਸੇ ਦਰਗਾਹ ਮਲ॥ (ਪੰਨਾ ੯੬੪)

‘ਮਲਿ’ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਮਲ ਕੇ

-ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਆ ਕੇ ਚਰਨ ਮਲਿ ਧੋਈ॥੨॥ (ਪੰਨਾ ੩੮੬)

-ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਈ ਗਾਰਤੂ ਤਿਨਿ ਮਲਿ ਦਲਿ ਲਾਈ ਪਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੫੧੦)

-ਜਲਿ ਮਲਿ ਜਾਨੀ ਨਾਵਾਲਿਆ ਕਪੜਿ ਪਟਿ ਅੰਬਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ ੫੮੦)

-ਦਲਿ ਮਲਿ ਦੈਤਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ॥ (ਪੰਨਾ ੯੭੪)

- ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਈ ਗਾਰਤੂ ਤਿਨਿ ਮਲਿ ਦਲਿ ਲਾਈ ਪਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੫੧੦)

‘ਮਲੁ’ ਨਾਉਂ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ - ਮੈਲ

-ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਨਿ ਵਸੈ ਮਲੁ ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਸਮਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੩੯)

-ਜਨਮ ਮਰਣ ਕੀ ਮਲੁ ਕਟੀਐ ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਨਿਹਾਲ॥੨॥ (ਪੰਨਾ ੪੫)

-ਚਹੁ ਜੁਗਿ ਮੈਲੇ ਮਲੁ ਭਰੇ ਜਿਨ ਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਨ ਹੋਇ॥ (ਪੰਨਾ ੫੭)

-ਸਚੇ ਮੈਲੁ ਨ ਲਗਾਈ ਮਲੁ ਲਾਗੈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੮੭)

-ਬਾਹਰਿ ਮਲੁ ਧੋਵੈ ਮਨ ਕੀ ਜੁਠਿ ਨ ਜਾਏ॥ (ਪੰਨਾ ੮੮)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ‘ਮਲਿ’ ਦਾ ਅਰਥ ਮੱਲ ਕੇ/ਸਾਂਭ ਕੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ‘ਕਲਮਲ’ ਦਾ ਅਰਥ ਪਾਪ ਆਦਿ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮੋਹੁ ਮਲਿ ਬਿਵਸਿ ਕੀਅਉ ਕਾਮੁ ਗਹਿ ਕੇਸ ਪਛਾੜਉ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੦੬)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ‘ਮਲਿ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮੋਹਿ ਰੂਪੀ (ਮਲਿ) ਪਹਿਲਵਾਨ ਕੋ ਆਪਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਆ ਹੈ ਔਰ ਕਾਮ ਕੋ ਸੰਕਲਪ ਰੂਪੀ ਕੇਸੋਂ ਤੇ ਪਕੜ ਕਰ ਪਛਾੜਿਆ ਹੈ। (ਟੀਕਾ ਫਰੀਦਕੋਟ ਜਿਲਦ ੪ ਪੰਨਾ ੨੮੭੦)

ਆਪ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮੋਹ ਰੂਪ ਮੱਲ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪਟਕਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਟੀਕ, ਸੰਤ

ਗਿਆਨੀ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ ਅਠਵੀਂ ਸੈਂਚੀ ਪੰਨਾ ੩੮੪੮)

ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੋਹ ਰੂਪ ਸੂਰਮਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ।

ਯਥਾ - ਹੇ ਅਜਿਤ ਸੂਰ ਸੰਗ੍ਰਮ ਅਤਿ ਬਲਨਾ ਬਹੁ ਮਰਦਨਹ॥

ਫੇਰ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭੀ ਮੋਹ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਮਲਿ = ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੂੰ ਬਿ = ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਵਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰ ਦਾ ਮੋਹ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਰਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ -

ਕਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪਾਂ-ਵਿਕਲਪਾਂ ਰੂਪੀ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਪਛਾੜਿਓ = ਪਟਕਾਅ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਸੰਕਲਪ -ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੇ ਸਹਿਤ ਕਾਮ ਨੂੰ ਅਭਾਵ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟੀਕਾ ਅਮੀਰ ਭੰਡਾਰ ਸੈਂਚੀ ੧੦, ਪੰਨਾ ੫੭੮)

ਬਲੀ ਮੋਹ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵੱਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਾਮ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਪਛਾੜਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ)।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਮਲਿ ਦਾ ਅਰਥ ਭਲਵਾਨ ਜਾਂ ਬਲੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ਕਿਉਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ‘ਮਲਿ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਭਲਵਾਨ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ‘ਮਲ’ ਲ ਮੁਕਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ। (ਸੰਥਯਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਟੀਕਾ ਅਨੇਕ ਬਾਣੀਆਂ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੈਂਚੀ ਤੀਜੀ, ਪੰਨਾ ੮੩੦)

ਮੋਹ ਮਲ ਦਲ ਕੇ ਬੇਬਸ ਕਰਿ ਦਿੱਤਾ (ਉਸ ਦਾ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ) ਮੋਹ ਦਾ ਵਸ ਅਖਤਿਆਰ ਜ਼ੋਰ ਮਨ ਤੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਆ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ ਮੋਹ ਦੀ ਐਸੀ ਮਿੱਝ ਕੱਢੀ ਕਿ ਕੁਸਕਣ ਉਸਕਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਆ)। ਕਾਮ ਤਾਂ ਤਲੋਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਪਛਾੜ ਛਡਿਆ (ਪੰਨ! ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ), ਉਗਣ ਜੋਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਆ। ਪਾਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। (ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਗਾਂਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ ੩੯੭)

ਮੋਹ ਨੂੰ ਮਲ ਕੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਕਾਮ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਪਟਕਾਅ ਮਾਰਿਆ। (ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੋਥੀ ਚੌਥੀ ਪੰਨਾ ੧੪੦੬)

(ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ!) ਆਪ ਨੇ ‘ਮੋਹ’ ਨੂੰ ਮਲ ਕੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ

ਹੈ, ਅਤੇ 'ਕਾਮ' ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਭੁੰਢੇ ਪਟਕਾਇਆ। (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪੋਥੀ ਦਸਵੀਂ ਪੰਨਾ ੫੫੧)

(ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ! ਤੁਸਾਂ) ਮੋਹ ਨੂੰ ਦਲ ਮਲ ਕੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਾਮ ਨੂੰ ਵਾਲੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਪਛਾੜ ਸੁੱਟਿਆ। (ਅਰਥ ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਭਾਗ ਪੰਜਵਾਂ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਭਾਗ ਪੰਜਵਾਂ ਪੰਨਾ ੧੬੯੨)

ਪ੍ਰ: ਭੱਟ ਸਲ ਜੀਓ! ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ?

ਉ: ੧. (ਹੇ ਪਿਆਰੇ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਉਂ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ!) ਆਪ ਨੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਮਲ ਕੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਭੁੰਢੇ ਪਟਕਾਇਆ ਹੈ। (ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਟੀਕ ਅਠਵੀਂ ਸੈਂਚੀ ਪੰਨਾ ੬੯੬-੬੯੭)

ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ, ਆਪ ਨੇ ਮੋਹ ਦਾ ਦਲਨ ਕਰਕੇ ਇਸੇ ਬੇਵਸ ਕਰ ਦੀਆ ਹੈ ਔਰ ਕਾਮ ਕੋ ਕੇਸੋਂ ਸੇ ਪਕੜ ਕਰ ਪਛਾੜ ਦੀਆ ਹੈ। (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੂਲ ਪਾਠ ਐਵਮ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ ਚੌਥੀ ਸੈਂਚੀ ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ ੧੪੦੬)

ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰੀ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਕੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਮ ਚੇਸ਼ਟਾ ਨੂੰ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਪਟਕਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਟਰਾਂਸਲੇਸ਼ਨ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀਅਮ ੮ ਪੰਨਾ ੪੬੪੭)

(ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਨੇ) ਮੋਹ ਨੂੰ ਮਲ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ (ਅਤੇ) ਕਾਮ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਪਟਾਕ ਮਾਰਿਆ। (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ ਸਟੀਕ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਗਿ. ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ ਪੋਥੀ ੧੪ ਪੰਨਾ ੩੪੯)

ਚਲਦਾ...■

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਨਕਸਰ ਹਮੀਦੀਆ, ਭੋਪਾਲ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ

ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਨਕਸਰ ਹਮੀਦੀਆ ਰੋਡ ਭੋਪਾਲ ਵਿਖੇ ੧੩-੧੪-੧੫ ਅਗਸਤ ੨੦੧੨ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਆਏ ੨੦੦ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ੨੨ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ 'ਤੇ ੨੬-੮-੧੨ ਤੋਂ ੨-੯-੨੦੧੨ ਤਕ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪਟਿਆਲਾ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੋਂ ਆਏ ਰਾਗੀ ਜਥਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ੨੨ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ

—ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ*

ਪੰਡਤ ਜਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਜੀ ‘ਜਾਤੀ ਭਾਸਕਰ’ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਦਵਾਜ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਸੂਰਜ ਵੰਸ਼ੀ ਕਸ਼ੱਤਰੀ ਹਨ। ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਛਾਪਣ ਤੇ ਸਿਉਣ ਦਾ ਪੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰੀ ਪੰਦਾ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੀਪੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿੰਪੀ ਆਖਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਹ ਇਕ ਕਸ਼ੱਤ੍ਰੀਯ ਜਾਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕਛਵਾਹਾ, ਭਾਟੀ, ਚੌਹਾਨ, ਰਾਠੌਰ, ਪੰਵਾਰ ਅਤੇ ਦਹੀਆ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਕਸ਼ੱਤ੍ਰੀਯਾਂ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਸ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਟਾਂਕ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਾਂਕ ਕਸ਼ੱਤ੍ਰੀਯ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਰਨਲ ਟਾਡ ਟਾਂਕ ਕਸ਼ੱਤ੍ਰੀਯ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟਾਂਕ ਕਸ਼ੱਤਰੀ ਨਾਗਵੰਸ਼ੀ ਰਾਜਾ ਤਕਸ਼ਕ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ। ਨਾਗਵੰਸ਼ੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਈਸਾ ਪੂਰਬ ਛੇਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਕੁਲ ਦੇ ਰਾਜੇ ਤਕਸ਼ਕ ਤੋਂ ਟਾਂਕ ਰਾਜ ਕੁਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਈ ਜੋ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ੩੬ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਰਾਜ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ੧੩ਵੇਂ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਥਾਂ ਟਾਡ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜਵੰਸ਼ੀ ਰਾਜਾ ਰਾਮਚੰਦਰ ਤੋਂ ਪੰਜਵੀਂ ਥਾਂ ਤਕਸ਼ਕ ਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜਾਂ ਨੇ ਅਯੁੱਧਿਆ, ਸੌਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਮੇਵਾੜ ’ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਟਾਂਕ ਕਸ਼ੱਤ੍ਰੀਯ ਦੀ ਮੂਹੀ ਨਾਗਵੰਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਕਸ਼ਯਪ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਤੁਰਿਆ, ਕਸ਼ਯਪ ਦੀਆਂ ਦੋ ਰਾਣੀਆਂ ਸਨ ਕਦਰੂ ਤੇ ਵਨੀਤਾ। ਕਦਰੂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੀਲ, ਪਦਮ ਤੇ ਸਾਂਖ ਸਨ। ਵਨੀਤਾ ਦੇ ਸੂਰਜ, ਧਰਮਰਾਜ, ਗਰੁਤ ਤੇ ਪੁੱਤਰੀ ਯਮਨਾ ਸੀ। ਕਸ਼ਯਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੂਰਜ ਗੱਦੀ ’ਤੇ ਬੈਠਾ। ਇਸ ਦੇ ਭਰਾ ਆਪਣੇ ਮਤਰੇਏ ਭਰਾਵਾਂ ਨੀਲ, ਪਦਮ ਤੇ ਸਾਂਖ ਆਦਿ ਨੂੰ ਗੁਸੇਲੇ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਨ ਨਾਗ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤੀ ਸਰਸ (ਕਸ਼ਮੀਰ) ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਦੇ ਕੇ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਵੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਚਸ਼ਮਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ’ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੈਰੀ ਨਾਗ, ਅਨੰਤ ਨਾਗ ਆਦਿ।

ਕਰਨਲ ਟਾਡ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ਼ਵਾਕੂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ੨੯ਵੇਂ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਰਾਜਾ ਭਾਰਕ ਤੋਂ ਭਾਰਦਵਾਜ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਪਰ ਭਾਰਦਵਾਜ ਵੰਸ਼ ਚੱਲਿਆ। ਇਹ ਵਿਜੈ ਰਾਜੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗੋਤਰ ਗਾਧਿਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁਲ ਗੁਰੂ ਭਾਰਦਵਾਜ ਦਾ ਨਾਂ ਆਪਣੇ ਗੋਤਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ। ਰਾਜਾ ਭਾਰਕ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿੱਚੋਂ

ਸੰਪਾਦਕ, ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼/ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਕੂਲ ਚੰਦਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ ਸਨ- ਬੈਸਲ, ਬੀਰਥ ਸੈਨ ਅਤੇ ਨੀਰਥ ਸੈਨ। ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੈਸਲ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬਾਥ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਅਬਾਦ ਹੋ ਗਏ। ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਬੀਰਥ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਨੀਰਥ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਦਵਾਰਕਾ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਬੀਰਥ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿੱਚੋਂ ਯਦੂ ਸੇਠ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜੋ ਬਾਥ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਤਾਰਾ ਵਿਚ ਨਰਸੀ-ਬਾਮਨੀ ਆ ਕੇ ਵੱਸ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਇਸ ਕੁਲ ਵਿਚ ਯਦੂ ਸੇਠ ਦੇ ਘਰ ਹਰੀ ਸੇਠ, ਹਰੀ ਸੇਠ ਦੇ ਘਰ ਗੋਪਾਲ ਸੇਠ, ਗੋਪਾਲ ਸੇਠ ਤੇ ਗੰਗਾ ਬਾਈ ਘਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸੇਠ ਅਤੇ ਰਘੂ ਸੇਠ, ਗੋਬਿੰਦ ਸੇਠ ਤੇ ਰਾਮਾ ਬਾਈ ਦੇ ਘਰ ਨਰ ਹਰੀ ਸੇਠ ਅਤੇ ਜੀਵਾਜੀ ਸੇਠ, ਨਰ ਹਰੀ ਸੇਠ ਤੇ ਲਿੰਬਾ ਬਾਈ ਦੇ ਘਰ ਦਾਮ ਸੇਠ ਗਾਧਿਰਾ ਭਾਰਦਵਾਜ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਦਾਮ ਸੇਠ ਦਾ ਵਿਆਹ ਗੋਨਾਬਾਈ ਨਾਲ ਹੋਇਆ।

ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਵਾਰਕਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅੰਦੋਲਨ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਿਰੰਤਰ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰੀ' ਅਤੇ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਾਨੁਭਵ' ਜਿਹੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਭਗਤੀ-ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵੈਸ਼ਨਵ-ਭਗਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਉੱਪਰ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਸ਼ੈਵ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਅਤੇ ਯੋਗ-ਸਾਧਨਾ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਰਕਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਾਲੇ ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਦਵੈਤਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਧਨ ਬਣਾਉਣੇ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਿਠੁਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਡਰਪੁਰ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵਿਠੁਲ ਦੀ ਜੋ ਮੂਰਤੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨੂੰ ਸੀਸ ਉੱਤੇ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਠੁਲ ਸਰਵ-ਵਿਆਪੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਪੂਜਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਿਚ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਅਤੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਵਾਰਕਰੀ ਲੋਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਨਿਯਮਬੱਧੀ ਜਥੇ ਬਣਾ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੰਡਰਪੁਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਖੜਤਾਲਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵਾਰਕਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ

ਥਾਂ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਰੀਤ ਤੋਰੀ ਸੀ। ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਭਗਤੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਲਹਿਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਲਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਥਾਂ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਮਰਾਠੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ।

ਦਾਮ ਸੇਠ ਦਾ ਪਰਵਾਰ ਵਾਰਕਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ। ਇਹ ਕੱਪੜੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਪੰਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਗੋਨਾਬਾਈ ਦੇ ਘਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਇਕ ਭੈਣ ਆਊਬਾਈ ਸੀ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿੱਥੀ ਬਾਰੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਭਿੰਨ ਹਨ। ਡਾ. ਆਰ.ਜੀ. ਭੰਡਾਰਕਰ ਅਤੇ ਮਿ. ਮੈਕਾਲਿਫ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਿੱਥੀਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿਦਵਾਨ ਸਹਿਮਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੧੨੭੦ ਈ: ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਇਕ ਮਰਾਠੀ ਅਭੰਗ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ- “ਮਾਝੇ ਜਨਮ ਪੱਤਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੇ ਇਹਲੈਂ ਤਿਆਰੀ ਖੁਣ ਸਾਰੂ ਐਕਾ। ਅਧਕ ਬਿਆਣਵ ਗਣਿਤ ਅਨਰਾਸ਼ਤੇ ਉਸਰਵਤਾਂ ਆਦਿਤਯ ਰੋਹਣੀ ਸੀ। ਸੁਕਲ ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਕਰਤਿਕੀ ਰਾਵਿ ਵਾਰੀ ਪ੍ਰਭਵ ਸੰਬਤਸਰ ਸ਼ਾਲਵਾਹਨ ਸ਼ਕ ਪ੍ਰਸਵਲੀ ਮਾਤਾ ਮਝ ਮਲੁ ਮੂਰਤੀ ਤਵਹਾਂ ਜਿਵ ਹੇਵਰ ਲਿਹਲੇਂ ਦੇਵੈ ਆਦਿ।” ਭਾਵ ਮੇਰੀ ਜਨਮ ਪੱਤਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਲਿਖੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸੁਣੋਂ। ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਬਾਨਵੇਂ ਸੰਮਤ ਸ਼ਾਲਵਾਹਨ ਸ਼ਾਕਾ ਦੇ ਰੋਹਣੀ ਨਕਸ਼ਤ੍ਰ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਉਦੈ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਕੱਤਕ ਦੀ ਸ਼ੁਕਲ ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ੨੯ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੨੭੦ ਈ: ਨੂੰ ਹੋਇਆ।

ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਹਰਿ-ਜਸ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀ ਦਸਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਕੰਮ ਕਿਤੈ ਪਿਉ ਚਲਿਆ ਨਾਮਦੇਉ ਨੋ ਆਖਿ ਸਿਧਾਇਆ।

ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਦੁਧੁ ਪੀਆਵਣੁ ਕਹਿ ਸਮਝਾਇਆ।

ਨਾਮਦੇਉ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਿ ਕਪਲ ਗਾਇ ਦੁਹਿ ਕੈ ਲੈ ਆਇਆ।

ਠਾਕੁਰ ਨੋ ਨ੍ਰਾਵਾਲਿ ਕੈ ਚਰਣੋਦਕੁ ਲੈ ਤਿਲਕੁ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।

ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ਦੁਧੁ ਪੀਅਹੁ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇਆ।

ਨਿਹਚਉ ਕਰਿ ਆਰਾਧਿਆ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਦਰਸੁ ਦਿਖਲਾਇਆ।

ਭਰੀ ਕਟੋਰੀ ਨਾਮਦੇਵਿ ਲੈ ਠਾਕੁਰ ਨੋ ਦੁਧੁ ਪੀਆਇਆ।

ਗਾਇ ਮੁਈ ਜੀਵਾਲਿਓਨੁ ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਛਪਰੁ ਛਾਇਆ।

ਫੇਰਿ ਦੇਹੁਰਾ ਰਖਿਓਨੁ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਲੈ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ।

ਭਗਤ ਜਨਾ ਦਾ ਕਰੇ ਕਰਾਇਆ॥

ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਗੋਵਿੰਦ ਸ਼ੇਟੀ ਜੀ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਰਾਜਬਾਈ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ-ਨਾਰਾਇਣ ਜੀ, ਮਹਾਦੇਵ ਜੀ, ਗੋਵਿੰਦ ਜੀ, ਵਿੱਠਲ ਜੀ ਅਤੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰੀ ਲਿੰਬਾ ਬਾਈ ਜੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕੁਲ-ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿੱਤਾ ਅਪਣਾ ਲਵੇ ਪਰ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਇਸ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਰੁਚੀ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਮਾਣਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ, ਸੋਪਾਨਦੇਵ, ਨਵ੍ਰਿਤੀ ਨਾਥ ਅਤੇ ਮੁਕਤਾਬਾਈ ਆਦਿ ਦੀ ਸੰਤ ਮੰਡਲੀ ਨਾਲ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਨਿਕਲ ਪਏ। ਇਹ ਮੰਡਲੀ ਆਰਣਭੋਂਡੀ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਸਾਂਵਤਾ ਮਾਲੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲਊਤ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕੂਰਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ। ਕਪਿਲ ਤੀਰਥ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਇਹ ਔਡੀਆ ਨਾਗਨਾਥ ਦੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਸੰਤ ਹਰੀਪਾਲ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਇੱਥੋਂ ਤੁਰ ਕੇ ਇਹ ਮੰਡਲੀ ਪੈਂਡਨ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਤ ਭਾਨਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਵੇਰੁਲ, ਘ੍ਰਿਸ਼ਨੇਸ਼ਵਰ, ਕਚੇਸ਼ਵਰ, ਸ਼ੁਕਲੇਸ਼ਵਰ, ਪੰਚਵਟੀ, ਦਵਾਰਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਯਾਗ, ਭਾਰਦਵਾਜ ਆਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅਯੁੱਧਿਆ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਇੱਥੋਂ ਚਿਤਰਕੂਟ ਤੋਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਅਤੇ ਮੁਦਗਲਾਚਾਰੀਆ ਦਾ ਯੱਗ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮੰਡਲੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗੇ ਬੀਕਾਨੇਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੋਲਡ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਇੱਥੋਂ ਉਜੈਨ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ ਜੀ ਦਾ ਉਮੰਗਲ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ। ਇੱਥੋਂ ਅੱਗੇ ਇਹ ਕਰਹਾਤ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਰਾਣੀ ਸੀਤਾ ਦੇਵੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਇੱਥੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਖਣ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਘਰਪ੍ਰਭਾ, ਰਿਸ਼ਯਮੂਕ ਪਰਬਤ, ਕਸ਼ਕਿੰਧਾ ਨਗਰੀ, ਤੁੰਗ ਭਦਰਾ, ਕਾਰਤਕ ਸਵਾਮੀ, ਵਿਅੰਕਟ ਗਿਰੀ, ਪਰਸਾਦੀ ਆਦਿ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਰਾਮੇਸ਼ਵਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਰਾਮੇਸ਼ਵਰ ਤੋਂ ਤਾਮਰ ਪਰਣਾ, ਵਿਰਾਟ ਨਗਰੀ ਤੇ ਦੇਹੂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੰਡਰਪੁਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਨਾਮੀ ਭਗਤ ਗੋਗ ਕੁਮਿਆਰ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨਸ਼ੇਵਰ ਜੀ ਤੋਂ ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਲੈਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣ ਮੁਕਤਾ ਬਾਈ ਸਮੇਤ ਅੰਤਮ ਸਮਾਧੀ ਲੈ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਵਿਸੇਵਾ ਖੇਚਰ ਜੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਖੌਤੀ ਪਾਂਡਿਆਂ ਦੀ ਪਾਖੰਡ ਵਾਲੀ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਿਆਂ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ।

ਏਕੈ ਪਾਥਰ ਕੀਜੈ ਭਾਉ॥ ਦੂਜੈ ਪਾਥਰ ਧਰੀਐ ਪਾਉ॥

ਜੇ ਓਹ ਦੇਉ ਤ ਓਹ ਭੀ ਦੇਵਾ॥ ਕਹਿ ਨਾਮਦੇਉ ਹਮ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ॥

(ਪੰਨਾ ੫੨੫)

ਇਕ ਦਿਨ ਆਪ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਈਰਖਾਲੂ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਰੱਬ ਸਭ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਜਾਂ ਵੱਡਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਮੋ ਕਉ ਤੂੰ ਨ ਬਿਸਾਰਿ ਤੂ ਨ ਬਿਸਾਰਿ॥

ਤੂ ਨ ਬਿਸਾਰੇ ਰਾਮਈਆ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਆਲਾਵੰਤੀ ਇਹੁ ਭ੍ਰਮੁ ਜੋ ਹੈ ਮੁਝ ਉਪਰਿ ਸਭ ਕੋਪਿਲਾ॥

ਸੂਦੁ ਸੂਦੁ ਕਰਿ ਮਾਰਿ ਉਠਾਇਓ ਕਹਾ ਕਰਉ ਬਾਪ ਬੀਨੁਲਾ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੯੨)

ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਹਸਤ ਖੇਲਤ ਤੇਰੇ ਦੇਹੁਰੇ ਆਇਆ॥ ਭਗਤਿ ਕਰਤ ਨਾਮਾ ਪਕਰਿ ਉਠਾਇਆ॥

ਅਖੌਤੀ ਹੰਕਾਰੀ ਪਾਂਡਿਆਂ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ-ਬਿਨ-ਤੁਗਲਕ ਪਾਸ ਜਾ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਗਲਤ ਰਵਾਇਤ ਚਾਲੂ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ-ਬਿਨ-ਤੁਗਲਕ ਨੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ

ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਮਰੀ ਹੋਈ ਗਾਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਾ ਕਰ ਸਕੋ ਤਾਂ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਓਗੇ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ:

ਬਿਸਮਿਲਿ ਗਊ ਦੇਹੁ ਜੀਵਾਇ॥ ਨਾਤਰੁ ਗਰਦਨਿ ਮਾਰਉ ਠਾਂਇ॥

ਬਾਦਿਸਾਹੁ ਐਸੀ ਕਿਉ ਹੋਇ॥ ਬਿਸਮਿਲਿ ਕੀਆ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ॥

ਮੇਰਾ ਕੀਆ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇ॥ ਕਰਿ ਹੈ ਰਾਮੁ ਹੋਇ ਹੈ ਸੋਇ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੬੫)

ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ 'ਤੇ ਹਾਥੀ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਡ 'ਤੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਥੋਲ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਲਿਤਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਕੇ-ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਹਿਣਾ ਛੱਡ ਕੇ ਖੁਦ-ਖੁਦਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਪਰੰਤੂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਮੁੱਲਾਂ, ਕਾਜੀ ਸਭ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਮੇਰਾ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਰਿਹਾ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀ ਧਨ ਦੌਲਤ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇੜੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਜਕੜ ਦਿੱਤਾ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹੇ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਸੁਲਤਾਨੁ ਪੂਛੈ ਸੁਨੁ ਬੇ ਨਾਮਾ॥ ਦੇਖਉ ਰਾਮੁ ਤੁਮਾਰੇ ਕਾਮਾ॥...

ਬਿਸਮਿਲਿ ਗਊ ਦੇਹੁ ਜੀਵਾਇ॥ ਨਾਤਰੁ ਗਰਦਨਿ ਮਾਰਉ ਠਾਂਇ॥....

ਬਾਦਿਸਾਹੁ ਚੜ੍ਹਿਓ ਅਹੰਕਾਰਿ॥ ਗਜ ਹਸਤੀ ਦੀਨੋ ਚਮਕਾਰਿ॥

ਰੁਦਨੁ ਕਰੈ ਨਾਮੇ ਕੀ ਮਾਇ॥ ਛੋਡਿ ਰਾਮੁ ਕੀ ਨ ਭਜਹਿ ਖੁਦਾਇ॥....

ਨ ਹਉ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਗੜਾ ਨ ਤੂ ਮੇਰੀ ਮਾਈ॥ ਪਿੰਡੁ ਪੜੈ ਤਉ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ॥

ਕਰੈ ਗਜਿੰਦੁ ਸੁੰਡ ਕੀ ਚੋਟ॥ ਨਾਮਾ ਉਬਰੈ ਹਰਿ ਕੀ ਓਟ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੬੫)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭਾਵਧਾਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਵਾਹਮਾਨ ਰਹੀ, ਕਿਤੇ ਵੀ ਖੜੋਤ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਕੱਤਰਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ

ਸਹਿਤ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ।

ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਆ ਗਏ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਆਏ ਅਤੇ ਫੇਰ ਭੂਤ-ਵਿੰਡ। ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਇਸਤਰੀ ਮਾਈ ਅੜੇਲੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੋਹੜ ਦਾਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਬੋਹੜ ਦਾਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਬੋਹੜੂ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਰੋੜ ਵਿਖੇ ਪਧਾਰੇ। ਇੱਥੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਆਪ ਭੱਟੀਵਾਲ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਔਕੜਾਂ ਵੀ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ। ਇੱਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੁੜ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਤਾਲ ਅਤੇ ਇਕ ਖੂਹ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ 'ਨਾਮੇਆਣਾ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਝਿੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਜੱਲੋ ਤਰਖਾਣ ਨਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਧਾਲੀਵਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਅਬਾਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਕਿਰਤੀ ਖੱਤਰੀ ਭਾਈ ਲੱਧਾ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਖੋਵਾਲ ਜਾ ਕੇ ਹੱਟੀ ਪਾ ਕੇ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਸੁਖੋਵਾਲ ਵਿਖੇ ਇਸ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਭੱਟੀਵਾਲ ਤੋਂ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜੇ ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਤਪਿਆਣਾ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਅਬਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਪਿੰਡ ਅਬਾਦ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਘੁਮਾਣ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਇੱਥੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਤਲਾਬ ਅਤੇ ਖੂਹ ਖੁਦਵਾਇਆ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਮਾੜੀ ਭੁੱਚੇ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਅਖਤਰ ਅਲੀ ਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਨਵੇਂ ਅਬਾਦ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜੰਗ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੌਧਰੀ ਸਾਲੋਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਿਆ ਪਰ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਦਿਲਵਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ੧੮ ਸਾਲ ਦੇ ਲੱਗਭਗ ਟਿਕੇ ਰਹੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨਿਰਗੁਣ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵੱਲ ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰੁਚੀ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਫਲਸਰੂਪ

ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਭੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵਾਤਮਿਕ ਅੰਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਭੰਗ ਅਧਿਕਤਰ ਸਾਕਾਰ ਵਿਠੁਲ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਤੋਂ ਅਨੁਪ੍ਰਾਣਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨਿਰਗੁਣ ਨਿਰਾਕਾਰ ਵਿਠੁਲ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ੬੧ ਸ਼ਬਦ ੧੮ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਘੁਮਾਣ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਸਮੇਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਰਾਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ-੧, ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ-੫, ਗੂਜਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ-੨, ਸੋਰਠਿ ਰਾਗ ਵਿਚ-੩, ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ-੫, ਟੋਡੀ ਰਾਗ ਵਿਚ-੩, ਤਿਲੰਗ ਰਾਗ ਵਿਚ-੨, ਬਿਲਾਵਲੁ ਰਾਗ ਵਿਚ-੧, ਗੋਂਡ ਰਾਗ ਵਿਚ-੭, ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ-੪, ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਰਾਗ ਵਿਚ-੩, ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਵਿਚ-੧, ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਵਿਚ-੧੨, ਬਸੰਤੁ ਰਾਗ ਵਿਚ-੩, ਸਾਰੰਗ ਰਾਗ ਵਿਚ-੩, ਮਲਾਰ ਰਾਗ ਵਿਚ-੨, ਕਾਨੜਾ ਰਾਗ ਵਿਚ-੧, ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਰਾਗ ਵਿਚ-੩

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਚਿਤ੍ਰਣ ਵਿਚ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਅਸਮਰੱਥ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ:

ਹਰਿ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਿਛੁ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੬੪)

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕਤਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ:

ਈਭੈ ਬੀਠਲੁ ਉਭੈ ਬੀਠਲੁ ਬਿਨੁ ਸੰਸਾਰੁ ਨਹੀ॥

ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਨਾਮਾ ਪ੍ਰਣਵੈ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਤੂੰ ਸਰਬ ਮਹੀ॥ (ਪੰਨਾ ੪੮੫)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਘਟ-ਘਟ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਕਹਤ ਨਾਮਦੇਉ ਹਰਿ ਕੀ ਰਚਨਾ ਦੇਖਹੁ ਰਿਦੈ ਬੀਚਾਰੀ॥

ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਕੇਵਲ ਏਕੁ ਮੁਰਾਰੀ॥ (ਪੰਨਾ ੪੮੫)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਜੀਅ ਕਾ ਬੰਧਨੁ ਕਰਮੁ ਬਿਆਪੈ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੁ ਆਪੈ ਆਪੈ॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੫੧)

ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਵੀ ਹੈ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ

ਘਟ-ਘਟ ਦੇ ਵਾਸੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ:

-ਨਾਮੇ ਕਾ ਸੁਆਮੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਫਿਰੇ ਸਗਲ ਬੇਦੇਸਵਾ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੬੭)

-ਨਾਮੇ ਸੋਈ ਸੇਵਿਆ ਜਹ ਦੇਹੁਰਾ ਨ ਮਸੀਤ॥ (ਪੰਨਾ ੮੭੫)

ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਅਭਿੰਨ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸਾਰੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਕੀੜੀ ਭਾਵੇਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਹ ਸਭ ਇੱਕੋ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ-ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਸਭੈ ਘਟ ਰਾਮੁ ਬੋਲੈ ਰਾਮਾ ਬੋਲੈ॥ ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਕੋ ਬੋਲੈ ਰੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਏਕਲ ਮਾਈ ਕੁੰਜਰ ਚੀਟੀ ਭਾਜਨ ਹੈਂ ਬਹੁ ਨਾਨਾ ਰੇ॥

ਅਸਥਾਵਰ ਜੰਗਮ ਕੀਟ ਪਤੰਗਮ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਾਮੁ ਸਮਾਨਾ ਰੇ॥ (ਪੰਨਾ ੯੮੮)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਤਕ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਭ ਵਿਚਲੀ ਜੋਤ ਇਕ ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਜੋਤ ਸਭ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬੋਧ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਭ ਦਾ ਇਕ-ਮਾਤ੍ਰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੈ:

ਅਕੁਲ ਪੁਰਖ ਇਕੁ ਚਲਿਤੁ ਉਪਾਇਆ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਲੁਕਾਇਆ॥

ਜੀਅ ਕੀ ਜੋਤਿ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਈ॥ ਤੈ ਮੈ ਕੀਆ ਸੁ ਮਾਲੂਮੁ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੫੧)

ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਭ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੀਵ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਖੁਦ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੁਆਦਿਸ਼ਟ ਭੋਜਨ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਭੀਖ ਵੀ ਮੰਗਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ :

ਕਬਹੂ ਖੀਰਿ ਖਾਡ ਘੀਉ ਨ ਭਾਵੈ॥ ਕਬਹੂ ਘਰ ਘਰ ਟੂਕ ਮਗਾਵੈ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੪)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਹੈ:

ਜੋ ਰਾਜੁ ਦੇਹਿ ਤ ਕਵਨ ਬਡਾਈ॥ ਜੋ ਭੀਖ ਮੰਗਾਵਹਿ ਤ ਕਿਆ ਘਟਿ ਜਾਈ॥

(ਪੰਨਾ ੫੨੫)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਾਲਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਣਕੇ ਇਕ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਪਰੋਏ ਹੋਣ ਵਾਂਗ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਲਹਿਰਾਂ, ਝੱਗ ਅਤੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਲੀਲਾ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ:

ਸੂਤੁ ਏਕੁ ਮਣਿ ਸਤੁ ਸਹੰਸੁ ਜੈਸੇ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਲ ਤਰੰਗੁ ਅਰੁ ਫੇਨੁ ਬੁਦਬੁਦਾ ਜਲ ਤੇ ਭਿੰਨੁ ਨ ਹੋਈ॥

ਇਹੁ ਪਰਪੰਚੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਕੀ ਲੀਲਾ ਬਿਚਰਤੁ ਆਨੁ ਨ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ ੪੮੫)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਹਿਜ-ਅਵਸਥਾ ਹੀ ਮੁਕਤ-ਅਵਸਥਾ ਹੈ:

ਗੁਰੁ ਪਰਸਾਦੀ ਜਾਨਿਆ॥ ਜਨੁ ਨਾਮਾ ਸਹਜੁ ਸਮਾਨਿਆ॥ (ਪੰਨਾ ੬੫੭)

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਆਰ.ਜੀ. ਭੰਡਾਰਕਰ ਅਤੇ ਮਿ. ਮੈਕਾਲਿਫ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਲੱਗਭਗ ੮੦ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਸੰਨ ੧੩੫੦ ਈ: ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਿਹਾਂਤ ਦੇ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਮਤ ਹਨ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਪੰਡਰਪੁਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਸੂਬਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਘੁਮਾਣ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਘੁਮਾਣ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਅੰਤਮ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਮਾਧੀ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਤਨ ਰਵਾਇਤ ਹੈ। ਘੁਮਾਣ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ ਨੇ ੧੭੭੭ ਈ: ਵਿਚ ਬਣਵਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੱਸ ਕਨ੍ਹਈਆ ਮਿਸਲ ਦੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਰਾਣੀ ਸਦਾ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮੁਬਾਰਕ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਕ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਕੁਮੇਦਾਨ ਸ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਓਠੀਆਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬਾਰਾਂਦਰੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ। ਬਾਰਾਂਦਰੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬਰਾਂਡਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਬਾਬਾ ਪੂਰਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਟਾਲੀਅਨ ਦੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ। ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨਅਤਕਾਰ ਬਾਬੂ ਰਾਮ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਬੁੰਗੇ ਬਣਵਾਏ।

ਮਰਾਠੀ ਲਿਖਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਅੱਸੂ ਵਦੀ ੧੩ ਸ਼ਾਕਾ ਸੰਮਤ ੧੨੭੨ (੧੪੦੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ) ਮੁਤਾਬਕ ੩ ਜੁਲਾਈ, ੧੩੫੦ ਦਿਨ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਪੰਡਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋਏ। ਪਰਵਾਰ ਦੇ ੧੪ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਸਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਡਰਪੁਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਵਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ 'ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਤਾਂ ਕਿ ਸੰਤ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ। 'ਮਹਾਂਰਿਸ਼ੀ ਭਗਤ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੀ ਬੰਸਾਵਲੀ' ਦੇ ਕਰਤਾ ਕਵੀ ਮੋਹਨ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਮਾਤ, ਪਿਤਾ, ਸੁਤ, ਸੁਤਾ, ਵਧੂ, ਭਗਨੀ ਔਰ ਦਾਸੀ ਆਈ।

ਨਾਮਦੇਵ ਸੇ ਕਹਿਤੇ ਭਏ ਯਿਹ, ਤੁਮ ਸੰਗ ਹਮ ਸਭ ਜਾਈ।

ਨਾਰਾਇਣ, ਮਹਾਂਦੇਵ, ਗੋਵਿੰਦ, ਵਿਠੁਲ ਅਰੁ ਲਿੰਬਾ ਬਾਈ।

ਗੋਡਾ ਬਾਈ, ਯੋਸਾ ਬਾਈ, ਔਰ ਸਾਕਰਾ ਬਾਈ।

ਸਹਿ ਕੁਟੰਬ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਸਤੁਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਗਾਈ।

ਸਤੁਤੀ ਗਾਈ ਸਭ ਮਿਲਕੇ ਪੁਸ਼ਪ ਵਿਸ਼ਟ ਸੁਰ ਕੀਨੀ।

ਦੇਖਤ ਸਭ ਕੇ ਖੁਲੀ ਪਾਸਿਰੀ ਜਾਏ ਸਮਾਧੀ ਲੀਨੀ।

ਤਬ ਗ੍ਰਿਹ ਸੇ ਬਾਹਰ ਆ ਭਗਵਾਨ ਬੰਦ ਪਾਇਰੀ ਕੀਨੀ।

ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਕੀ ਸੁਰਨ ਦੁੰਦ ਭੀ ਕੀਨੀ।

ਦੋਹਿਰਾ- ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਅਰ ਬਹੱਤਰ ਸ਼ਕੇ ਪਰਮਾਨਾ। ਮਿਤੀ ਤ੍ਰਯੋਸ਼ਦੀ ਵਦੀ ਮਾਸ ਆਸਾਤ ਸੁਜਾਨ, ਸੁਭ ਸਮਾਧੀ ਲੀਨੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮਦੇਵ ਭਗਵਾਨ, ਸੁਮਰਨ ਤਿਨ ਕੌ ਕਰਤ ਹੀ ਸ਼ੀਘਰ ਹੋਤ ਕਲਿਆਨ। ਜੇਸ਼ਠ ਬਹੂ ਕੇ ਸੁਤ ਭਯੋ ਉਤ ਮੈਕੇ ਮੇ ਜਾਏ। ਵੰਸ ਨਾਮਦੇਵ ਕੋ ਚਲਯੋ ਕੀਨੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਹਾਏ।

ਇਸ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਪੰਡਰਪੁਰ ਦੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਵਾਰ ਦੀਆਂ ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਪਰ ਜੋ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ੧੪ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਉਕਰੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਜਾਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਵਹਿਮਾ ਭਰਮਾਂ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮਹਾਨਤਾ ਕਾਰਨ ਅਨੇਕ ਪਰਵਰਤੀ ਸੰਤ-ਸਾਧਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਆਦਰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਨਾਮਦੇਵ ਕਬੀਰੁ ਤਿਲੋਚਨੁ ਸਧਨਾ ਸੈਨੁ ਤਰੈ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੦੬)

ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਕਲਜੁਗਿ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਧਾਨੁ ਪਦਾਰਥੁ ਭਗਤ ਜਨਾ ਉਧਰੇ॥

ਨਾਮਾ ਜੈਦੇਉ ਕਬੀਰੁ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੁ ਸਭਿ ਦੋਖ ਗਏ ਚਮਰੇ॥ (ਪੰਨਾ ੯੯੫)

ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਛੰਦ ਵਿਚ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਅਹੰਕਾਰੀਆ ਨਿੰਦਕਾ ਪਿਠਿ ਦੇਇ ਨਾਮਦੇਉ ਮੁਖਿ ਲਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੪੫੧)

ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਨਾਮਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿਆ ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨੁ ਮੀਤ॥

ਕਾਹੇ ਛੀਪਹੁ ਛਾਇਲੈ ਰਾਮ ਨ ਲਾਵਹੁ ਚੀਤੁ॥

ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨਾ ਮੁਖ ਤੇ ਰਾਮੁ ਸੰਮਾਲਿ॥

ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੭੫)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸੰਬਾਦ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮਹਲਾ-ਪੰਜਵਾਂ ਵਿਚ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸੰਵਾਦ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਆਨੀਲੇ ਕਾਗਦੁ ਕਾਟੀਲੇ ਗੂਡੀ ਆਕਾਸ ਮਧੇ ਭਰਮੀਅਲੇ॥

ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਬਾਤ ਬਤਉਆ ਚੀਤੁ ਸੁ ਡੋਰੀ ਰਾਖੀਅਲੇ॥੧॥

ਮਨੁ ਰਾਮ ਨਾਮਾ ਬੋਧੀਅਲੇ॥

ਜੈਸੇ ਕਨਿਕ ਕਲਾ ਚਿਤੁ ਮਾਂਡੀਅਲੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਆਨੀਲੇ ਕੁੰਭੁ ਭਰਾਈਲੇ ਉਦਕ ਰਾਜ ਕੁਆਰਿ ਪੁਰੰਦਰੀਏ॥

ਹਸਤ ਬਿਨੋਦ ਬੀਚਾਰ ਕਰਤੀ ਹੈ ਚੀਤੁ ਸੁ ਗਾਗਰਿ ਰਾਖੀਅਲੇ॥੨॥

ਮੰਦਰੁ ਏਕੁ ਦੁਆਰ ਦਸ ਜਾ ਕੇ ਗਊ ਚਰਾਵਨ ਛਾਡੀਅਲੇ॥

ਪਾਂਚ ਕੋਸ ਪਰ ਗਊ ਚਰਾਵਤ ਚੀਤੁ ਸੁ ਬਛਰਾ ਰਾਖੀਅਲੇ॥੩॥

ਕਹਤ ਨਾਮਦੇਉ ਸੁਨਹੁ ਤਿਲੋਚਨ ਬਾਲਕੁ ਪਾਲਨ ਪਉਢੀਅਲੇ॥

ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਕਾਜ ਬਿਰੂਧੀ ਚੀਤੁ ਸੁ ਬਾਰਿਕ ਰਾਖੀਅਲੇ॥੪॥ (ਪੰਨਾ ੯੭੨)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ:

(ਬਾਕੀ ਸਫ਼ਾ ੬੫ 'ਤੇ)

ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ

—ਸ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ‘ਗੰਭੀਰ’*

ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੇਹਵਾਨ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸਨ। ਡਾ. ਰਾਏ ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੧੧੮੦ ਈ: ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹੁਰਾ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਖੇ ਵੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਬਾਰੇ ਅੱਜ ਤਕ ਕੋਈ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਆਪ ਮਾਸ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਗਈ। ਆਪ ਰੱਬ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵੱਲ ਲੱਗ ਗਏ। ਆਪ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਿਰਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਖੀਕਾਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਫਿਰਕੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਂਵ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੀ ਵਡੱਪਣਤਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਜੇ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਭਗਤ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਹੀ ਭਗਤ, ਰਹਿਬਰ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਆਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਵਿਚਰੇ, ਉਹ ਯੁੱਗ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਸਲਾਮੀ ਪ੍ਰਭੂ ਸੱਤਾ ਵਾਲਾ ਯੁੱਗ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਯੁੱਗ ਉੱਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਵਿਦਮਾਨ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਨੁੱ ਨੇ ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਮਨੁੱ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਜਿਹੇ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖ ਕੇ ਘੜਿਆ ਜਾਂ ਰਚਿਆ ਸੀ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਕਾਫੀ ਅਸਰ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਅਛੋਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਅਖੌਤੀ ਕਸਾਈ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਸਾਈ ਕਿੱਤਾ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੀਵੇਂ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਆਰਥਿਕ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿੱਤਾ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਜੱਦੀ ਪੁਸ਼ਤੀ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ-ਪੁਸ਼ਤੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ ਇੱਛਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੱਲਦੀ। ਭਗਤ ਸਧਨਾ

*ਪਿੰਡ ਤਾਰਾਗੜ, ਡਾਕ: ਧਰਮਕੋਟ ਬੱਗਾ, ਤਹਿ. ਬਟਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਮੋ. ੯੪੬੪੭-੫੬੭੮੧

ਜੀ ਦੇ ਕਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਹਾਲਾਤ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਅਧਿਐਨ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਮੰਥਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਤੱਤਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਇਕ ਕੋਮਲਭਾਵੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਜੀਊੜੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਾਦਰ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਮੂਹ ਜੀਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਪ੍ਰਬਲ ਮੋਹ ਭਾਵ ਵਿਦਮਾਨ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਨਅੰਤਰ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਮਾਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਮਾਸ ਲੈ ਕੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਪਰਵਾਰਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਪਿਛੋਕੜ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਘਰ-ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਕਿੱਤਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਉਹ ਘਰ ਪਰਵਾਰ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਘਰ-ਪਰਵਾਰ ਵਸਾ ਕੇ ਪਰਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਭਗੌੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਆਪਣਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਪੇਟ ਪਾਲਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਰਤੱਵ ਜਾਣਿਆ ਮਹਿਸੂਸਿਆ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਔਖੇ-ਸੌਖੇ ਹੋ ਕੇ ਨਿਭਾਇਆ। ਇਹ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿੱਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋਈ ਜਾਂ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗ ਮਾਰੂ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਹੋਰ ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਾਲ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ “ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਗੁਸਈਆ ਮੇਰਾ ਮਾਥੈ ਛਤ੍ਰ ਧਰੈ॥” ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ “ਨੀਚਹ ਉਚ ਕਰੈ ਮੇਰਾ ਗੋਬਿੰਦੁ ਕਾਹੂ ਤੇ ਨ ਡਰੈ॥” ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਆਵੇਸ਼ ਵਿਚ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਐਸੀ ਲਾਲ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਕਉਨੁ ਕਰੈ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੦੬)

ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਸਹਿਤ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੇ ਸਪਸ਼ਟ ਉਲੇਖ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਪੰਗਤੀ ਹੈ :

ਨਾਮਦੇਵ ਕਬੀਰੁ ਤਿਲੋਚਨੁ ਸਧਨਾ ਸੈਨੁ ਤਰੈ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੦੬)

ਇਹ ਉਕਤ ਪੰਕਤੀ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਜੀਵਨ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦਾ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਅਣਡਿੱਠ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤਕ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ-ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਤੇ ਆਦਰ

ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸਮਾਜਿਕ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਇਕ ਉੱਚੀ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮਨੁੱਖ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਸਮਾਜ ਝੁਕਦਾ ਤੇ ਨਿਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਖੌਤੀ ਨੀਵੀ ਜਾਤ ਦੇ ਜਾਂ ਦਲਿਤਾਂ ਤੋਂ ਹੋਏ ਲੱਗਭਗ ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਵੀ ਇਹੀ ਗਾਥਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਲੁਕ-ਲੁਕਾ ਨਾ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹੀ ਸਦਕਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕਾਸ਼ੀ ਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਂਉਦੇ ਅਖੌਤੀ ਪੰਡਤ ਮੈਨੂੰ ਠਿੱਠ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਉਂਦੇ, ਉਹੀ ਹੁਣ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਡੰਡਾਉਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਵੀ ਇਕ ਐਸੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁੱਖ ਜਾਂ ਸੁੱਖ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਗੰਧਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਉਛਾਲ ਕਮਲ ਦੇ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਮਲੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਅਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਸੱਚੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਰੌਅ ਵਿਚ ਧੋਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜਾਂ ਭੈੜੇ ਫੁਰਨੇ ਕਿਵੇਂ ਗੰਧਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਪਾਖੰਡੀ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਕਠਿਨ ਸਮੇਂ ਜ਼ਰੂਰ ਡੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

ਨਾ ਓਹਿ ਮਰਹਿ ਨ ਠਾਗੇ ਜਾਹਿ॥

ਜਿਨ ਕੈ ਰਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨ ਮਾਹਿ॥

(ਪੰਨਾ ੮)

ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਕੁ ਸਾਖੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਸੂਖਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਤਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਜਮਾਈ ਬੈਠੇ ਰਹੇ।

ਡਾ. ਰਾਏ ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਹਾਲਾਤ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਠੋਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਦੋ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਸਚਾਈ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਕ ਸਾਖੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਡੂੰਘੀ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜੇਤੂ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਣ ਵਾਸਤੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਉੱਪਰ ਅਥਾਹ ਭਰੋਸਾ ਹੀ ਕੰਮ ਆਇਆ। ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਹੀ ਤੱਤਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੇ ਇੱਕੋ ਇਕ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਵੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੈ :

ਨ੍ਰਿਪ ਕੰਨਿਆ ਕੇ ਕਾਰਨੈ ਇਕੁ ਭਇਆ ਭੇਖਧਾਰੀ॥
 ਕਾਮਾਰਥੀ ਸੁਆਰਥੀ ਵਾ ਕੀ ਪੈਜ ਸਵਾਰੀ॥੧॥
 ਤਵ ਗੁਨ ਕਹਾ ਜਗਤ ਗੁਰਾ ਜਉ ਕਰਮੁ ਨ ਨਾਸੈ॥
 ਸਿੰਘ ਸਰਨ ਕਤ ਜਾਈਐ ਜਉ ਜੰਬੁਕੁ ਗ੍ਰਾਸੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਏਕ ਸੁੰਦ ਜਲ ਕਾਰਨੇ ਚਾਤ੍ਰਕੁ ਦੁਖੁ ਪਾਵੈ॥
 ਪ੍ਰਾਨ ਗਏ ਸਾਗਰੁ ਮਿਲੈ ਫੁਨਿ ਕਾਮਿਨ ਆਵੈ॥੨॥
 ਪ੍ਰਾਨ ਜੁ ਥਾਕੇ ਥਿਰੁ ਨਹੀ ਕੈਸੇ ਬਿਰਮਾਵਉ॥
 ਬੁਡਿ ਮੂਏ ਨਉਕਾ ਮਿਲੈ ਕਹੁ ਕਾਹਿ ਚਢਾਵਉ॥੩॥
 ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੁਛੁ ਹਉ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਆਹਿ ਨ ਮੋਰਾ॥
 ਅਉਸਰ ਲਜਾ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਸਧਨਾ ਜਨੁ ਤੋਰਾ॥

(ਪੰਨਾ ੮੫੮)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ

(ਸਫ਼ਾ ੬੧ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ)

ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਣ ਨਾਮਦੇਵ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੁ ਆਵੈ।
 ਭਗਤਿ ਕਰਨਿ ਮਿਲਿ ਦੁਇ ਜਣੇ ਨਾਮਦੇਉ ਹਰਿ ਚਲਿਤੁ ਸੁਣਾਵੈ।
 ਮੇਰੀ ਭੀ ਕਰਿ ਬੇਨਤੀ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਾਂ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ।
 ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੋ ਪੁਛਿਓਸੁ ਦਰਸਨੁ ਕਿਵੈ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੁ ਪਾਵੈ।
 ਹਸਿ ਕੈ ਠਾਕੁਰ ਬੋਲਿਆ ਨਾਮਦੇਉ ਨੋ ਕਹਿ ਸਮਝਾਵੈ।
 ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ਭੇਟੁ ਸੋ ਤੁਸਿ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੁ ਮੈ ਮੁਹਿ ਲਾਵੈ।
 ਹਉ ਅਧੀਨੁ ਹਾਂ ਭਗਤ ਦੇ ਪਹੁੰਚਿ ਨ ਹੰਘਾਂ ਭਗਤੀ ਦਾਵੈ।
 ਹੋਇ ਵਿਚੋਲਾ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ॥

(ਵਾਰ ੧੦:੧੨)

ਸ੍ਰੋਤ ਪੁਸਤਕਾਂ:

- ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ- ਗੁਰੁਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼।
- ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ- ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼।
- ਪ੍ਰੋ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਢਿੱਲੋਂ)- ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀਵਨ ਤੇ ਚਿੰਤਨ।
- ਸ. ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ- ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਲਿਖਾਇਆ ਸਚੁ
- ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖੜਗ- ਸੰਤ ਨਾਮਦੇਵ ਦਰਸ਼ਨ

ਅਕਤੂਬਰ ੨੦੧੨ ਦਾ ਬਾਕੀ:

ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਹੁਕਮਰਾਨ - ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ

-ਪ੍ਰੋ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੌਂਗਰ*

ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸੰਨਿ-ਜਲੂਸ ਦੀ ਅਰਥਾਤ ਰਾਜ-ਸੰਮਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਭੀ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਫਤਿਹ ਤੋਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸੰਮਤ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਏ ਸਿੱਕੇ ਅਦਾਲਤੀ ਮੋਹਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਦੂਹਰੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਖਤਮ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਫ਼ਰਕ ਇੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਿੱਕੇ, ਰਾਜਧਾਨੀ, ਮੋਹਰਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਸਨ ਪਰ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਰਾਜ ਨੇਤਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਦੇਗ ਤੇ ਤੇਗ ਰਾਹੀਂ ਕੇਵਲ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਹੈ। ਫਤਿਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੈ। (ਪੁਸਤਕ 'ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ' ਰਚਨਾ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਸਫ਼ਾ ੩੯-੪੧)

ਜਿੱਤਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਜੁਲਾਈ ੧੭੧੦ ਈ: ਵਿਚ ਗੰਗਾ ਤੇ ਜਮਨਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਮਾਝੇ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੧੦ ਈ: ਤਕ ਕਿਲ੍ਹਾ ਭਗਵੰਤ ਰਾਏ ਤੇ ਭੀਲੋਵਾਲ ਭੀ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ।

ਭਾਵੇਂ ਜਿੱਤੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਅਖੌਤੀ ਦਲਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕਮਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਅਖੌਤੀ ਉੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਤਾਰਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦੋਹੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਹੀ ਦਲਿਤ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ

*ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਮੋ: ੯੯੧੫੮-੦੫੧੦੦

ਅਖੌਤੀ ਉੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਾਲੇ “ਅਛੂਤ” ਕਹਿ ਕੇ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਹੈਰਾਨੀਕੁੰਨ ਮੁਕਾਮ ਸੀ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਨੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਿੱਤਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਪ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣਾ ਪਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਸਮੇਤ ਸਿੱਖ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਆ ਟਿਕੇ। ਸ਼ਾਹੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਥ-ਦੋਖੀ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਜਾ ਸੋਧਿਆ।

੧੮ ਫਰਵਰੀ ੧੭੧੨ ਈ: ਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਅਰ ਇਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਰ ਜ਼ਾਲਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਕਾਇਰ ਹਾਕਮ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਜ਼ਾਲਮ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨੀਤੀਵਾਨ ਅਤੇ ਗੁਣਵਾਨ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ੧੭੧੨ ਈ: ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਤੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਫਿਰ ਜਿੱਤ ਲਏ। ਬਟਾਲਾ ਤੇ ਕਲਾਨੌਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸਮਸ਼ ਖਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ। ਅੰਤ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਮੁਗ਼ਲ ਫੌਜ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਇਹ ਘੇਰਾ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਘੇਰਾ ਲੰਬਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਰਾਸ਼ਨ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਸਿਪਾਹੀ ਭੁੱਖ ਤੇ ਪਿਆਸ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ੭੪੦ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਸੰਬਰ ੧੭੧੫ ਈ: ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਂਵ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਪਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹੀ ਲੂੰ-ਕੰਡੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੋਂ ਅਜੇ ਵੀ ਮੁਗ਼ਲ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਭੈਅ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅੰਤ ੫ ਮਾਰਚ, ੧੭੧੬ ਈ: ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਤਕਰੀਬਨ ੧੦੦ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸਿੰਘ ਅਜਿੱਤ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮੌਤ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਖਿੜੇ ਚਿਹਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ।

ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ੧੦੦-੧੦੦ ਕਰਕੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਅਤੇ ਖੌਫ਼ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ

ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਅਲੜੂ ਉਮਰ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਕੈਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵੱਸਥਾ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਅਰ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਫਰਿਆਦ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ “ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ” ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ (ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ) ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੋਤਵਾਲ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ, ਜੋ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਤਾਜਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨੇ ਪੂਰੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਝੂਠ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਪੱਕਾ “ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ” ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਿੰਘ-ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕੇ “ਕਬੀਰ ਮੁਹਿ ਮਰਨੇ ਕਾ ਚਾਉ ਹੈ” ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਰਹਿੰਦਿਆਂ “ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹਾਰਿਆ” ਸਗੋਂ ਧਰਮ, ਅਸੂਲ, ਸਿਧਾਂਤ, ਗੌਰਵ, ਅਣਖ, ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਖਾਤਰ ਆਪਣੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਨੋਖੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਦੰਗ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ। ਇਹੋ “ਗੁਰਮਤਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੌਤ ਨਾਲ ਜੂਝਦਿਆਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਫਤਿਹ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੇ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਿਆਂ ਨੇ “ਖੜੀਆ ਤ ਧਰਮੁ ਛੋਡਿਆ ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਗਾਹੀ॥ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਈ ਧਰਮ ਕੀ ਗਤਿ ਰਹੀ॥” ਵਾਲੀ ਸੀ।

ਤਕਰੀਬਨ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਜਬਰ, ਜ਼ੁਲਮ, ਤਸ਼ੱਦਦ ਅਤੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੀ ਈਨ ਨਾ ਮੰਨੀ ਅਰਥਾਤ ਦੀਨ ਮੁਹੰਮਦੀ ਕਬੂਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ੯ ਜੂਨ, ੧੭੧੬ ਈ: ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕੁਤਬ ਮੀਨਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਖਵਾਜਾ ਕੁਤਬਦੀਨ ਬਖਤਿਆਰ ਕਾਕੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ—ਇਸ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਅਰ ਖੁਦ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਾਮ ਪਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਡਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਲਕ ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ

ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਅੰਤ ਤਕ ਉਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੌਣੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਧੜਕਦਾ ਦਿਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਤੁੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਹਿਲ, ਅਡਿੱਗ, ਅਡੋਲ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਅੰਤਲੇ ਸੁਆਸ ਤਕ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸਿਦਕਦਿਲੀ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਆਸ਼ੇ ਤੋਂ ਭਟਕ ਜਾਣ ਦਾ ਕੂੜ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਣ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਹੜੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਇਕ ਕਰਾਰੀ ਚਪੇੜ ਹੀ ਹੈ। ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸਿਧਾਂਤ, “ਪਹਿਲਾ ਮਰਣੁ ਕਬੂਲਿ ਜੀਵਣ ਕੀ ਛਡਿ ਆਸ॥ ਹੋਹੁ ਸਭਨਾ ਕੀ ਰੇਣੁਕਾ ਤਉ ਆਉ ਹਮਾਰੈ ਪਾਸਿ॥” ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਤਸੱਦਦ, ਜਬਰ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀਲੇ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਅਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲਾਦ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢੀਆਂ, ਲਾਲ ਭਖਦੇ ਜੰਬੂਰਾਂ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮਾਸ ਨੋਚਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਹੱਥ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਉਪਰੰਤ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਪੈਰ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਪੈਰ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਸ੍ਰੀ ਰਵਿੰਦਰ ਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਵੱਲੋਂ ਬੰਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਨੁਮਾ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:-

ਬੋਟੀ ਬੋਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ,

ਬਲੀ ਯੋਧਾ ਸੀਅ ਨਾ ਆਖਦਿਆਂ।

ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜਰ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੁੰਦ ਲਈਆਂ।

ਦਰਬਾਰੀ ਸਾਰੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਏ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਿਰ ਤੇ ਧੜ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹੁਕਮਰਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਨੇ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹਾਰਿਆ। ਇਹ ਸ਼ਹੀਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਅਦੁੱਤੀ ਅਤੇ ਲਾਸਾਨੀ ਸੀ। ਇਹ ਗੌਰਵ, ਮਾਣ ਪਰ ਅਸਚਰਜਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਜ਼ੁਲਮ-ਸਿਤਮ ਦੌਰਾਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਹਿਲ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਰਹੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ “ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ” ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ

ਲਾਸਾਨੀ ਅਤੇ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੰਗਾਲੀ ਮਹਾਂਕਵੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਵਿੰਦਰ ਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਵੀ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਬਹਾਦਰੀ, ਨਿਡਰਤਾ, ਦ੍ਰਿੜਤਾ, ਸਿਦਕਦਿਲੀ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਲਾਸਾਨੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬੰਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਾਰਦਿਕ ਖਿਰਾਜ਼ੇ ਅਕੀਦਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਸ. ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਨਿਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

ਹੁਣ ਹੋਣੀ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ, ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਮਹਾਨ,
ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਬਾਲ ਨੂੰ, ਸਾਹਵੇਂ ਕੀਤਾ ਆਣ।
ਕਾਜ਼ੀ ਕਹਿੰਦਾ, ਸਿੰਘ ਜੀ, ਇਹ ਪਕੜੋ ਕਿਰਪਾਨ,
ਕੱਟੋ ਇਸ ਦੇ ਸੀਸ ਨੂੰ, ਇਹ ਸ਼ਾਹੀ ਫੁਰਮਾਨ।

ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਖੁਦ ਕਤਲ ਕਰਨੋਂ ਠੋਕ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮਹਾਂਕਵੀ ਟੈਗੋਰ ਜੀ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਕਾਜ਼ੀ ਹੋਇਆ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ, ਝੱਲ ਨ ਸਕਿਆ ਝਾਲ,
ਕੀਤਾ ਵਾਰ ਜਲਾਦ ਨੇ, ਤੜਫਣ ਲਗਾ ਬਾਲ,
ਸਫਲ ਨਾ ਤਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕੀ, ਹੋਣੀ ਦੀ ਇਹ ਚਾਲ,
ਲੁੱਸ ਲੁੱਸ ਉਛਲਣ ਆਂਦਰਾਂ, ਧਰਤੀ ਲਾਲੋ ਲਾਲ,
ਲਿਖਿਆ ਏ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਹਿੱਲ,
ਕੋਹੇ ਹੋਏ ਉਸ ਬਾਲ ਦਾ, ਲੁੱਸ ਲੁੱਸ ਕਰਦਾ ਦਿਲ,
ਪਿਓ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਜਾਵੇ ਡੋਲ,
ਇਹ ਕਰੜੀ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਸੀ, ਬੰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਡੋਲ।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਦਰਦਨਾਕ ਅਤੇ ਦਿਲ-ਕੰਬਾਉ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਦਰਦਨਾਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੀ ਮਹਾਂਕਵੀ ਟੈਗੋਰ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਐਸਾ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੀ, ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਕਹਿਣ,
ਨਾਲ ਜੰਬੂਰਾਂ ਨੋਚ ਕੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਕੱਢੇ ਨੈਣ।
ਲਾਲ ਸਲਾਖਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਇੱਕ ਇੱਕ ਅੰਗ ਜਲਾਣ,
ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਈ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਤਨ ਤੋਂ ਉੱਡੇ ਪ੍ਰਾਣ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਦੇਸ਼, ਪੰਜਾਬ ਖਾਸ ਕਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਵੱਖਰੀ ਅਤੇ

ਵਿਲੱਖਣ ਕੌਮ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਨੇ ਅੱਜ ਤਕ ਅਪਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਸਿਰਲੱਥ ਖਾਲਸਾ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੱਦੇ-ਨਜ਼ਰ ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਮਿਲਣਾ ਅਤਿ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਮਿਸਟਰ ਮੈਗਰੇਗਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, "ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜਰਨੈਲਾਂ ਵਿਚ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਮੁਗਲਾਂ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ।" ਸ੍ਰੀ ਗੋਕਲ ਚੰਦ ਨਾਰੰਗ ਅਨੁਸਾਰ, "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਅਜਿੱਤ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਤੋੜਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ (ਜ਼ਾਲਮਾਂ) ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ।"

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭੋਇੰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਤਕ ਇਵੇਂ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਰਥਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਮੁਜਾਰੇ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਦੂਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਸਦਾ ਰਿਣੀ ਰਹੇਗਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲੇ ਅਜ਼ਾਦ ਸਿੱਖ ਲੋਕ-ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਸਾਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣਿਆ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਿਆ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਦਲਿਤ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਸੀ। ਹੁਣ ਹੇਠਲੀ ਉੱਪਰ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਆਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਧਾਰਮਿਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਗੋਂ ਪੂਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਸਰਹਿੰਦ

ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਹਦੂਦ ਅੰਦਰ ਇਸਲਾਮੀ ਮੱਤ ਦਾ ਮਰਕਜ਼ “ਰੋਜ਼ਾ ਸ਼ਰੀਫ਼” ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਂਹ ਛੇੜਿਆ ਜਾਣਾ ਇਹ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਰਾਜ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ “ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ” ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਹੈ। ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਰਾਜ ਸੀ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਸਕੰਲਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਐਸਾ ਰਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੰਗ, ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਕੰਗਾਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਕੀਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਪਾਲਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜੋਰ ਜਬਰ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇਕ, ਸ਼ਰੀਫ਼ ਜਾਂ ਗਰੀਬ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਨਾ ਕਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਜਿਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਆਬਰੂ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਹੋਵੇ। ਪੂਰੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ “ਬੇਗਮਪੁਰਾ ਸ਼ਹਿਰ” ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ:-

- ਹੁਣਿ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ ਮਿਹਰਵਾਣ ਦਾ॥ ਪੈ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸੈ ਰਵਾਣਦਾ॥

ਸਭ ਸੁਖਾਲੀ ਵੁਠੀਆ ਇਹੁ ਹੋਆ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜੁ ਜੀਉ॥ (ਪੰਨਾ ੨੪)

- ਬੇਗਮ ਪੁਰਾ ਸਹਰ ਕੋ ਨਾਉ॥ ਦੁਖੁ ਅੰਦੋਹੁ ਨਹੀ ਤਿਹਿ ਠਾਉ॥

ਨਾਂ ਤਸਵੀਸ ਖਿਰਾਜੁ ਨ ਮਾਲੁ॥ ਖਉਫੁ ਨ ਖਤਾ ਨ ਤਰਸੁ ਜਵਾਲੁ॥

(ਪੰਨਾ ੩੪੫)

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਜਾਂ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਵੈਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਦੀ ਵੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ੧੦ ਦਸੰਬਰ, ੧੭੧੦ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਦਿਸੇ ਜਾਂ ਮਿਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੌਰਨ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਮਗਰੋਂ ਇਸੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਅਰ ਨੇ ਪੂਰੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸਾਰਥਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਦਿਹਾਂਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਬੇਟੇ ਸਹਿਜ਼ਾਦਾ ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਤਖਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਤਖਤ-ਨਸ਼ੀਨ ਹੋਇਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਜਾਬਰ ਦੇ ਜਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਰਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਾਈਆਂ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਮਾਜ਼ ਅਤੇ ਖੁਤਬਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਨ।

ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਕਸਬਾ ਕਲਾਨੌਰ (ਜਿੱਥੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਦੀ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਚੌਥਾ ਤਖਤ ਸੀ) ਵਿਖੇ ੫੦੦੦ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਸਥਾਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਸ ਪਾਸ ਮਜ਼ਬੂਤ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਮੁਹਾਰਤ ਪੱਖੋਂ ਫੌਜ ਅਤੇ ਗੋਲਾ-ਬਰੂਦ ਆਟੇ ਵਿਚ ਲੂਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਜਜ਼ਬਾ, ਗਰੀਬਾਂ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ, ਪੀੜਤਾਂ, ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਲਈ ਪੂਰਾ ਚਾਅ ਸੀ। ਦੁਖਦਾਇਕ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਮੂਲ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ ਅਤੇ ਮੂਲ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਮੇਤ ਸਰਬੰਸ ਦੇ ਕੇ ਭਾਰੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਫਿਰ ਨਦੌਣ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਅਤੇ ਫਿਰ ੧੭੦੪ ਈ: ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਗੁਰੂਕਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਿਆਂ ਮੁਗਲੀਆ ਸਲਤਨਤ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਿਆਂ ਜਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਹ ਜੋਧਪੁਰੀਆ, ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਹ ਜੈਪੁਰੀਆ, ਰਾਜਾ ਚਤਰ ਸਿੰਹ ਸਾਲ ਬੰਦੇਲਾ, ਚੂੜਮਨੀ ਜਾਟ, ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਹ ਭਦਾਵਤੀਆ, ਉਦਿੱਤ ਸਿੰਹ ਬੰਦੇਲਾ, ਬਦਲ ਸਿੰਹ ਬੰਦੇਲਾ, ਬਚਨ ਸਿੰਹ ਕਛਵਾਹਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਾਲਿਕ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਵਾੜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਣਖ ਨਾਲੋਂ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਹੇਠ ਆਪਣੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਰਿਆਸਤੀ ਗੱਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤੀ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਪੱਕੇ ਮੁਦੱਈ ਸਨ। ਇਹ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਹਾਰ ਜਾਣ ਦੇ ਇਹੋ ਵੱਡੇ ਕਾਰਨ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਯੁੱਧ ਨੀਤੀ ਉੱਤੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਨਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੁਕਤੇ ਉੱਤੇ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਲਈ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਚਿਣਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ ੬ ਸਾਲ ਜਮਨਾ ਤੋਂ ਰਾਵੀ ਤਕ

(ਬਾਕੀ ਸਫ਼ਾ ੭੫ 'ਤੇ)

ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ, ਹੱਕ-ਹਲਾਲ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ: ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ

-ਸ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਈਆ ਹਵੇਲੀਆਣਾ*

ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਲਈ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਬੇਈਮਾਨੀ, ਠੱਗੀ-ਠੋਰੀ ਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਖੋਰੀ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਕੇ ਸਿਰਫ ਖੂਨ-ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਰੁੱਖੀ-ਮਿੱਸੀ ਖਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿਦਕਵਾਨਾਂ ਦੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਦਾ ਉੱਘਾ ਸਥਾਨ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਕਰੀਬ ਸਤਾਰਾਂ ਕੁ ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਨ ੧੪੫੨ ਵਿਚ ਸੈਦਪੁਰ (ਹੁਣ ਏਮਨਾਬਾਦ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਜਗਤ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤਰਖਾਣਾ ਭਾਵ ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਖਾਨਦਾਨੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ ਕਿ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਐਸ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਮਾਨਸਿਕ ਭਾਰ/ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸਕੂਨ ਭਰਪੂਰ ਸਾਦਗੀ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਜ਼ਰੂਰ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਉਂਦਿਆਂ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨਾਲ ਅਨੰਦਮਈ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ।

ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਹਰ ਵਸਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਮਨ-ਤਨ ਤੇ ਰੀਝ ਨਾਲ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਹਰ ਵਸਤ 'ਤੇ ਸਚਿਆਰਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ (ਪ੍ਰਚਾਰ-ਯਾਤਰਾ) ਦੌਰਾਨ ਜਦ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨਾਲ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਦੀ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਚੁਫੇਰੇ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਏਮਨਾਬਾਦ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਧਰ ਸਬੱਬ ਇਹ ਬਣਿਆ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹਿਲਕਾਰ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੁੱਟ ਦੀ ਕਮਾਈ 'ਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ

* ਐੱਸ. ਐੱਸ. ਮਾਸਟਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਚੀਮਾਂਬਾਠ (ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)-੧੪੩੧੧੨
ਮੋ : ੯੮੭੬੪-੭੪੮੫੮

ਉਸ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਦੇ ਪਕਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਦੀ ਰੁੱਖੀ-ਸੁੱਖੀ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਕਰ ਕੇ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸਲ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਅੱਗੇ ਰੁੱਖਾ-ਮਿੱਸਾ ਭੋਜਨ ਪਰੋਸਿਆ। ਇਸ ਸਾਥੇ ਭੋਜਨ ਦੇ ਸੁਆਦ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਰਹੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਨੂੰ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਿਆਂ! ਇਸ ਸੁਆਦੀ ਭੋਜਨ ਵਿਚ ਖੂਨ-ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੀਆਂ ਹੀ ਸਭੇ ਬਰਕਤਾਂ ਈ।” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਵਡਿਆਉਂਦਿਆਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਗਾ ਕੇ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਇਹੀ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਖੋਟ ਭਰੇ ਮਾਲ-ਪ੍ਰਤਿਆਂ ਵਿਚ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਚੂਸਿਆ ਖੂਨ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਹੱਕੀ ਕਮਾਈ ਦੀ ਸਾਥੇ ਪਰਸ਼ਾਦਿਆਂ 'ਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪੀ ਦੁੱਧ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਹੀ ਫੁੱਟਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਿਲੰਗ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਉਚਾਰਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ (ਰਾਜਸੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ) ਦੀ ਨਿੱਘਰੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਕੂੜ ਨਿਖੁਟੇ ਨਾਨਕਾ ਓੜਕਿ ਸਚਿ ਰਹੀ॥’ ਤਾਕੀਦ ਨਾਲ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਵਰਗੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਾਨੋ ਇਕ ਥਾਪੜਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

...ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ

(ਸਫਾ ੭੩ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ)

ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਇਲਾਕੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਦਬਦਬਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਸੰਨ ੧੭੧੬ ਈ: ਵਿਚ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਸ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਕਾਇਮ ਕਰ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸੰਨ ੧੭੯੯ ਈ: ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਫਤਿਹ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਿੱਖ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਸੰਨ ੧੭੧੭ ਈ: ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਦਹਾਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਸੰਨ ੧੭੪੮ ਈ: ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ੧੨ ਜਥੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੀ ਸ਼ੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ। ਇਸ ਮਿਸਲ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਨ।

ਅਕਾਲੀ ਮੋਰਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾ ਜਥੇ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ

—ਮਾਸਟਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ*

ਜਥੇ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਖੇ ਸ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਕੁਮੇਦਾਨ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਪੇਂਡੂ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੇ ਵੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਮਹੀਆਂ (ਮੱਝਾਂ) ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਦੁੱਧ-ਮੱਖਣ ਖਾਣਾ ਤੇ ਕਸਰਤ ਕਰਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਨਰੋਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ। ਉਹ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੰਮਾਂ ਵਾਲਾ ਖੁੰਡਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ੩੦ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਭਾਈ ਮੂਲ ਸਿੰਘ ‘ਗਰਮੂਲਾ’ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ੧੯੦੪ ਈ: ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਲਿਆ। ਸ. ਮੂਲ ਸਿੰਘ ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਾਥੀ ਬਣ ਗਏ।

ਜਥੇ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਖਾਲਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਦਿਆਲਾ ਘਰਜਾਖ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਸਿੱਖ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਚੰਗੇ ਭਾਸ਼ਣਕਾਰ ਤੇ ਚੰਗੇ ਲੇਖਕ ਬਣ ਗਏ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਾਹੌਰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਰੱਖੀ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪਾਸਾਰ ਲਈ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਵਿੱਦਿਆ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕੌਮ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਸਿੱਖਿਆ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਬੁੱਧ-ਬਿਬੇਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੧੯੧੭ ਈ: ਵਿਚ ਚੂਹੜਕਾਣਾ ਦੇ ਸਥਾਨ ’ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਚੂਹੜਕਾਣਾ ਮੰਡੀ ਉਦੋਂ ਨਵੀਂ-ਨਵੀਂ ਵੱਸੀ ਸੀ। ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ।

੧੧ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੧੯ ਈ: ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਮਸਜਿਦ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਵੱਡਾ ਜਲਸਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਡਾ. ਸੈਫੂਦੀਨ ਕਿਚਲੂ ਅਤੇ ਸ. ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਜਲਸਾ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਇਸਤਿਹਾਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਜਲਸਾ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ

ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਫਸਰ ਹੀਰਾ ਮੰਡੀ ਵੱਲ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਖੁਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਰੋੜਾ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਰਾਮ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਅਰਥੀ ਨਾਲ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਲੱਖ ਲੋਕ ਸਨ। ਜਥੇਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜੋਸ਼ੀਲਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਭਾਸ਼ਣ ਸੀ।

੧੩ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੧੯ ਈ: ਨੂੰ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦਾ ਸਾਕਾ ਵਾਪਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਿਨ ਨਿਹੱਥੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਕੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਜਥੇ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਨੇ ਇਸ ਦਿਨ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਚੂਹੜਕਾਣੇ ਵਿਚ ਰੌਲਟ ਐਕਟ ਵਿਰੁੱਧ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ। ੧੪ ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਵਾਪਰਿਆ। ਪਰ ੧੫ ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੇਲ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਪੁੱਟ ਕੇ, ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਕੱਟ ਕੇ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਸਾੜ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਬਿਮਾਰ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਕੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਗੱਡੀ ਤੋਂ ਉਤਰਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ ਬੱਧੀ 'ਵਾਂਸਲੀ' ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਰੁਪਏ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਹਜ਼ੂਮ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਰੁਪਏ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਪਲੇਟੀਅਰ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਰੁਕਵਾਈ ਸੀ। ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੇ ਮੌਕਾ ਤਾੜ ਕੇ ਪਲੇਟੀਅਰ ਨੂੰ ਡਾਂਗ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ। ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜਿਸ ਦੇ ਰੁਪਏ ਡਿੱਗ ਪਏ ਸਨ, ਬਾਵਾ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਨਿਗਰਾਨ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.ਡੀ. ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪਰਵਾਰ ਹੈ, ਦਸ-ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਓ!' ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮੇਤ ਪਰਵਾਰ ਸ. ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਲੁੰਬਾ ਆੜ੍ਹਤੀਆ ਚੂਹੜਕਾਣਾ ਮੰਡੀ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਵੇਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੇੜ੍ਹੀ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਬਾਦਰਵਾਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਗੱਡੀ ਫੜ ਕੇ ਲਾਇਲਪੁਰ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਪੁਲਿਸ ਮੁਖਬਰ ਸੀਸਾ ਸੈਰੋਕੇ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਭੰਨਤੋੜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਜਥੇ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਤੇ ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਚੂਹੜਕਾਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦ ਕਿ ਝੱਬਰ ਸਾਹਿਬ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਪਲੇਟੀਅਰ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਸੀ, ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ

ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰੋ ਤੇ ਗੱਡੀ ਲੁੱਟ ਲਓ'। ਬਾਵਾ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਨਿਗਰਾਨ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.ਡੀ. ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਸਾਥੀਆਂ ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਚੂਹੜਕਾਣਾ, ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਚੂਹੜਕਾਣਾ, ਭਾਈ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਮਰੀਦਕਾ, ਭਾਈ ਮਾਹਣਾ ਸਿੰਘ ਨੌਖਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀਨ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ। ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਸੁਣਦੇ ਹੀ 'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦੇ ਪੰਜ ਜੈਕਾਰੇ ਛੱਡੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਝੂਠਾ ਕੇਸ ਤੇ ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮੁਆਫ ਹੋ ਗਈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਗੀਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਗਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਹੰਤ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ਸੀ। ਜੋ ਬੜਾ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਸੀ। ਮਹੰਤ ਨੇ ਲਾਹੌਰੋਂ ਕੰਜਰੀਆਂ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਚ ਕਰਵਾਏ ਅਤੇ ਗੰਦੇ ਗੀਤ ਸੁਣੇ। ਸਿੱਧ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਇਕ ਅਫ਼ਸਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਲੁੱਟ ਲਈ। ਪਿੰਡ ਜੜ੍ਹਾਂਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਛੇ ਬੀਬੀਆਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਆਈਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਜਥੇਦਾਰ ਝੱਬਰ ਜੀ ਦਾ ਖੂਨ ਖੌਲ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਮਹੰਤ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੧ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੇ ਮਹੰਤ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ਦੇ ਦੁਰਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਮਹੰਤ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਹੇਠ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ੪,੫,੬ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਕੀਤਾ। ਝੱਬਰ ਜੀ ੧੭ ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤੇ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਧਾਰੋਵਾਲੀ ਤੇ ਭਾਈ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ। ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਾਈ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਜਥਾ ਲੈ ਕੇ ੧੯ ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ

ਜਾਣ। ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਜਥਾ ਲੈ ਕੇ ਚੰਦਰਕੋਟ ਆ ਜਾਣ ਜਿੱਥੇ ਜਥੇ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਆਪਣਾ ਜਥਾ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਖਬਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਝਬਾਲ ਨੂੰ ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨਾ ਵੀ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ। ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਮੰਨ ਗਏ ਪਰ ਭਾਈ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੨੦ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੧ ਨੂੰ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਕਾ ਵਾਪਰਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ੧੫੦ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ।

ਸਾਕਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਜਦ ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਥਾ ਲੈ ਕੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਵਾਂਗੇ ਜਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਜਥੇਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਜਥੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਲੱਗਭਗ ੨੨੦੦ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਦੋ-ਦੋ ਸੌ ਦੇ ਗਿਆਰ੍ਹਾਂ ਜਥੇ ਬਣਾ ਕੇ ਹਰ ਇਕ ਜਥੇ ਦਾ ਇਕ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਰੂਵੇਂ ਜਥੇ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਆਪ ਬਣੇ। ਇਹ ਜਥਾ ਖਿਪਵਾਲਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜੋ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੁਜਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਸਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਜਥਾ ਅੱਗੇ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਿਖਤੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਜਥੇਦਾਰ ਝੱਬਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਰ ਲਵੇ।

ਜਥੇਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਬਾਈ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ. ਬਹਾਦਰ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਸੀ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਝੱਬਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅੱਗੇ ਨਾ ਜਾਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਫੌਜ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮਸ਼ੀਨ ਗੰਨਾਂ ਬੀੜੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਜਥੇਦਾਰ ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ। ਜੋ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੱਥੀਂ ਪੈ ਕੇ ਗੋਰੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਖੋਹ ਲਵੇ। ਗੋਰਾ ਇਕ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ਰੇਲ ਦੇ ਫਾਟਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ ਤੇ ਚਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫ਼ਸਰ ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਅੱਗੇ ਨਾ ਜਾਓ, ਗੋਲੀ ਚੱਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਦਰ! ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਚਲਾਓ

ਗੋਲੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ੧੫੦ ਗੋਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ੨੨੦੦ ਸਿੰਘ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਗੋਲੀ ਚਲਾਓ ਤੇ ਵੇਖੋ ਮੇਰੇ ਸਿੰਘ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲਦੀ ਗੋਲੀ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ।” ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਝੱਬਰ ਜੀ ਤੋਂ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਦੂਰਦਰਸ਼ਤਾ ਕਾਰਨ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਫੌਜ ਮੰਗਵਾ ਲੈਣੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡਾ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ। ਫੌਜ ਹਟਾ ਲਓ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ। ਅਖੀਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਦੋ ਮਿੰਟ ਮੰਗੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼, ਮਹੰਤਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਹੋਰ ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਮੁੱਲ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਲਦੀ ਚਾਬੀਆਂ ਦੇਣ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਦਸਤੇ ਹਟਾ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਜਥੇ. ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲਾਹੌਰ ਨੇ ਚਾਬੀਆਂ ਲਹਿਰਾ ਕੇ ਵਿਖਾਈਆਂ ਜਿਸ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿੱਤ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਛੱਡਿਆ। ੨੧ ਫਰਵਰੀ, ੧੯੨੧ ਈ: ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਹੇਠ ਆ ਗਿਆ।

ਜਥੇਦਾਰ ਝੱਬਰ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੋਹਰੀ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਦਾ ਮੋਰਚਾ, ਜੈਤੋ ਦਾ ਮੋਰਚਾ, ਚਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਜਾਂ ਤਰਨਤਾਰਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ। ਉਹ ਮਹਾਨ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਉਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸੰਗਠਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੂਹੜਕਾਣਾ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲੀ ਜਥਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੋਢੀ ਲੀਡਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। ਉਹ ਸ. ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸਿਆਲਕੋਟ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਚ ਲਿਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਤਲ-ਏ-ਆਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਚੂਹੜਕਾਣਾ ਅੰਦਰ ਇਕ ਕੈਂਪ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣ ਤਕ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਲੱਖ ਮਰਦ, ਇਸਤਰੀਆਂ, ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਬੁੱਢੇ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਝੱਬਰ ਜੀ

ਗਾਗਰ 'ਚ ਸਾਗਰ-੨੧

ਆਦਮ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮ ਕਲਾ

-ਡਾ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੋਗੋਆਣੀ*

ਅਧਿਆਤਮ ਕਰਮ ਕਰੇ ਤਾ ਸਾਚਾ॥

ਮੁਕਤਿ ਭੇਦੁ ਕਿਆ ਜਾਣੈ ਕਾਚਾ॥

(ਪੰਨਾ ੨੨੩)

ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਤਵੀਂ ਕਲਾ 'ਅਧਿਆਤਮ ਕਲਾ' ਹੈ। ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਆਤਮ ਤੋਂ ਭਾਵ ਆਤਮ ਵਿਦਯਾ ਹੈ। ਜੋ ਆਤਮ ਗਯਾਨ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣੇ ਉਹ ਅਧਿਆਤਮੀ ਤੇ ਆਤਮ ਗਯਾਨ ਸਬੰਧੀ ਕੀਤੇ ਕਰਮ-ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਰਮ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਤਮ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਉੱਪਰ ਤਕੜਾ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ: 'ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ' ਅਤੇ 'ਆਤਮੁ ਚੀਨ੍ਹਿ ਪਰਮ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ' ਅਤੇ 'ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ' ਇਹ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮ ਕਲਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲੇ ਨੇ 'ਅਧਿਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਪੰਚ ਭੂਤ ਤੇ ਦੇਹ ਯਹ, ਤਾਂਕੋ ਝੂਠੀ ਜਾਨ॥

ਸਾਚੋ ਏਕੈ ਆਤਮ, ਸੋ ਵਿਚਾਰ ਮਨ ਮਾਨ॥

ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਧਿਆਤਮ ਕਲਾ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਾਧਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਇਕ ਹੀ ਜੋਤ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਂਵ ਹਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਵਰਗ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਇਹੋ ਧਾਰਨਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਜੱਗ ਮਿੱਠਾ ਅਗਲਾ ਕਿਨ ਡਿੱਠਾ ਜਾਂ ਖਾਓ ਪੀਓ ਕਰੋ ਅਨੰਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਉੱਪਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਇਧਰ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਦੀ ਹਰ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸੂਖਸ਼ਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪੀ ਖਿੰਡਰੀ ਹੋਈ ਖੰਡ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ ਹਾਥੀ ਨਹੀਂ ਚੁਣ ਸਕਦਾ ਸਗੋਂ ਕੀੜੀ ਵਾਂਗ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਧਰ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਦੌੜ 'ਚ ਬੇਲੋੜੇ ਤਰਕ ਤੇ ਨਾਸਤਿਕਵਾਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਸਦਾ ਇਕ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮ ਕਰਮ ਵਰਗੇ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਕਰਮ ਨੂੰ ਅੱਖੜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਦਰੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਸੰਸਾਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਹਉਮੈ ਤੇ ਕੁਝ ਰੱਟੇ

*ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਮੋ. ੯੮੧੫੯-੮੫੫੫੯

ਰਟਾਏ ਸੰਵਾਦ ਅਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸਿੱਖ ਘਰਾਣਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਬੇਮੁੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਲੇਬਲ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮ ਕਲਾ ਵਾਲੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੁਕਤਾਵਲੀ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਹਰਦਿਆਲ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਗਿਰਿ ਗਿਰਿ ਮੈ ਮਾਨਕ ਨਹੀਂ, ਗਜ ਗਜ ਮੋਤੀ ਨਾਹਿ।

ਚੰਦਨਿ ਤਰੁ ਬਨ ਬਨ ਨਹੀਂ, ਸੰਤ ਨਾ ਪੁਰਿ ਪੁਰਿ ਮਾਹਿ।

ਭਾਵ ਸਭਨਾਂ ਪਹਾੜਾਂ (ਗਿਰਿ-ਗਿਰਿ) ਵਿਚ ਮਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਹਾਥੀਆਂ (ਗਜ-ਗਜ) ਵਿਚ ਮੋਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੇਕ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਨਹੀਂ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨਗਰ ਵਿਚ ਸੰਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਜੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਵੀ ਬੇਖ਼ਬਰ ਮਿਲੇਗਾ ਜੋ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਭੋਜਨ ਪਾਣੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦਾ ਹੈ? ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਕੀ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮ ਕਲਾ ਇਕ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪੇ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਰਹੱਸ ਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਆਉਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਦੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

...ਜਥੇ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੱਬਰ

(ਸਫਾ ੮੦ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ)

ਦੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਉੱਥੋਂ ਕੱਢ ਨਹੀਂ ਲਏ ਗਏ, ਉਹ ਸੱਚੇ ਸੱਚੇ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਭੇਜ ਕੇ ਆਪ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਆ ਕੇ ਪਿੰਡ ਹਾਬੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਰਨਾਲ ਵਿਚ ਅਬਾਦ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਰਤ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਜੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਗਰੀਬਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਤਕ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ੧੯੬੨ ਈ: ਵਿਚ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਿੰਦਰਾ ਹਸਪਤਾਲ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਸ. ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਮੈਨੇਜਰ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਜਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦੇ, ਉਹ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ, “ਸੁਣਾਓ ਪੰਥ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ”। ਇਹ ਮਹਾਨ ਪੰਥ-ਦਰਦੀ ਤੇ ਪੰਥ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸੇਵਕ ੨੦ ਨਵੰਬਰ, ੧੯੬੨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜਿਆ।

ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਕਹਿਰ

—ਸ. ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਮਾਨ ਸਿੰਘ*

ਮਚਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਤੂੰ ਬੜਾ ਕਹਿਰ ਦਿੱਲੀਏ,
ਮੁਗਲਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇਰੀ ਖੈਰ ਦਿੱਲੀਏ,
ਕੀਤੇ ਭੁੱਲ ਗਈ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਦਿੱਲੀਏ,
ਦਿੱਤੇ ਟਾਇਰ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਾੜ ਦਿੱਲੀਏ।

ਨੌਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ, ਤੈਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਸੀ,
ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਮੱਥਾ ਗੋਰਿਆਂ ਨਾ ਲਾਇਆ ਸੀ,
ਅੱਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤੇ ਹੱਥ ਚਾਰ ਦਿੱਲੀਏ,
ਦਿੱਤੇ ਟਾਇਰ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਾੜ ਦਿੱਲੀਏ।

ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਘੇਰਾ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਸੀ,
ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਆਰਡਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ।
ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਤੂੰ,
ਓਹੀ ਵੈਰੀ ਅੱਗੇ ਬਣਨ ਦੀਵਾਰ ਦਿੱਲੀਏ,
ਦਿੱਤੇ ਟਾਇਰ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਾੜ ਦਿੱਲੀਏ।

ਲੇਖੇ ਸਾਰੇ ਏਹ ਦੇਣੇ ਪੈਣਗੇ,
ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਦੁੱਖ ਸਭ ਸਹਿਣੇ ਪੈਣਗੇ,
ਸੱਚ ਕਹਿਣੋਂ ਅਸੀਂ ਝੁਕਦੇ ਨਹੀਂ,
ਕਰ ਚੱਲਿਆਂ ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਚਾਰ ਦਿੱਲੀਏ,
ਦਿੱਤੇ ਟਾਇਰ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਾੜ ਦਿੱਲੀਏ।

* ਪਿੰਡ ਆਲੇਵਾਲਾ, ਡਾਕ: ਮੱਲਾਂਵਾਲਾ, ਤਹਿਸੀਲ ਜ਼ੀਰਾ (ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ)। ਮੋ: ੯੮੫੫੪-੫੫੪੬੦

ਦਿੱਲੀ

-ਪ੍ਰੋ. ਕਵਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ

ਮਾਸੂਮ ਦਾ ਘਰ ਤੂੰ ਹੱਥੀਂ ਉਜਾੜੇਂ,
ਜੋ ਹੱਕ ਮੰਗੇ ਮਿੱਧ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਤਾੜੇਂ,
ਐਸੀ ਨਦੀ ਜਿਹਦੇ ਵੀਰਾਂ^੧ ਕਿਨਾਰੇ,
ਰਹੇਂ ਪਰ ਅਬਾਦ-ਦਰ-ਅਬਾਦ ਦਿੱਲੀ?

ਕਦੇ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਗੋਲੇ ਵਰ੍ਹਾਵੇਂ,
ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵੜ੍ਹ ਕੇ ਲਹੂ ਵਹਾਵੇਂ,
ਹਕੂਕਾਂ ਤੇ ਕਦਰਾਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਮਿਟਾਵੇਂ,
ਰਹੇਂ ਫਿਰ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇਦਾਗ ਦਿੱਲੀ?

ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾ ਬਾਲ ਨਾ ਅਬਲਾ ਨੂੰ ਛੱਡੇਂ,
ਟਾਇਰ ਪਾ ਸਾੜੇਂ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਨੂੰ ਵੱਢੇਂ,
ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਢੇਰਾਂ 'ਤੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਗੱਡੇਂ,
ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੀ ਬਣੇਂ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਦਿੱਲੀ?

ਇੱਜ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡੇਂ ਠਹਾਕੇ ਲਾਵੇਂ,
ਗੋਲੀ ਦੇ ਦਮ 'ਤੇ ਗੁਰਬੇ ਮਿਟਾਵੇਂ,
ਵਤਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵਤਨੋਂ ਭਜਾਵੇਂ,
ਬੋਲੇ ਜੋ ਸੱਚ ਤੇਰਾ ਉਹ ਗਦਾਰ ਦਿੱਲੀ?

ਕਿਰਤੀ ਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਦੀਵੇ ਬਾਲੇਂ,
ਜਨਤਾ ਦੀ ਬੇਟੀਆਂ 'ਤੇ ਬਘਿਆੜੂ ਪਾਲੇਂ,
ਇਨਸਾਫ਼ ਨਾ ਦੇਵੇਂ ਉਮਰਾਂ ਤੂੰ ਗਾਲੇਂ,
ਕਲਾ-ਏ-ਦਰਿੰਦਗੀ ਤੂੰ ਫ਼ਨਕਾਰ ਦਿੱਲੀ?

ਤੇਰਾ ਸੱਚ ਮੈਂ ਆਖਾਂ ਮੇਰੀ ਔਕਾਤ ਕੀ ਏ,
ਨਿਆਂ ਲਈ ਜੋ ਤਾਂਘਾਂ ਮੇਰੀ ਔਕਾਤ ਕੀ ਏ,
ਹੱਕ ਆਪਣੇ ਜੋ ਮੰਗਾਂ ਮੇਰੀ ਔਕਾਤ ਕੀ ਏ,
ਸਭ ਔਕਾਤਾਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਪਾਣੀਹਾਰ ਦਿੱਲੀ?

ਸੰਨ ਚੁਰਾਸੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ

—ਸ. ਹਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ*

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਯੂੰ ਫ਼ਰਮਾਇਆ...
ਧਰਤੀ ਹਿਲਦੀ ਹੈ
ਰੁੱਖ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਵੱਡਾ....

ਧਰਤੀ ਹਿੱਲੀ ਤਾਂ ਗ਼ਲ ਵਿਚ ਟਾਇਰ
ਧਰਤੀ ਹਿੱਲੀ ਤਾਂ ਟਾਇਰ ਤੇ ਤੇਲ
ਧਰਤੀ ਹਿੱਲੀ ਤਾਂ ਤੀਲੀ ਮੱਚ ਗਈ
ਫਿਰ ਭਾਂਬੜ ਮੱਚ ਗਿਆ ਢੇਰ

ਇਕ ਨਹੀਂ....
ਦੋ ਨਹੀਂ.....
ਸੌ ਨਹੀਂ...
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਦਾਦ

ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿਛੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ
ਮਹਾਂਨਗਰ ਬਣਿਆ ਹੈ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ
ਜਮਨਾ ਹੋ ਗਈ ਲਾਲੇ ਲਾਲ

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਯੂੰ ਫ਼ਰਮਾਇਆ....
ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੈ ਕਰਫਿਊ ਲਾਇਆ
ਫੌਜ ਨੂੰ ਹੈ ਸ਼ਹਿਰ ਬੁਲਾਇਆ
ਮਾਰੋ ਗੋਲੀ ਜੇ ਕੋਈ ਕਰੇ ਦੰਗਾ...

ਤਾਂਡਵ ਨਾਚ ਨੱਚਦੇ ਲੋਕ

ਵਿਚ ਚੌਂਕ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ
ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗਾਂ ਲਾਉਂਦੇ
ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਿਆ ਵਿਚ ਚੁਰਾਹੇ
ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਉਚਾਰੇ
ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਹੈ ਸਾਰੇ

ਹੁਣ ਅਤੇ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਵਾਰਿਸ
ਆਦਮ ਬੇ ਆਦਮ ਬੇ ਕਰਦੇ ਆਉਂਦੇ,
ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲਦੇ ਜਾਂਦੇ
“ਇਕ ਦੇਸ਼ ਇਕ ਧਰਮ ਚਲੇਗਾ
ਹੋਰ ਧਰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਕੋਈ ਨਹੀਂ
ਸਿੰਧ ਘਾਟੀ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਲੋਪ
ਬੋਧੀਆਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਵਿਨਾਸ਼
ਉਵੇਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਹੁਣ
ਬਾਕੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵਨਾਸ਼”...

ਫਿਰ ਉਹੀ ਗਰਦਨਾਂ...
ਫਿਰ ਉਹੀ ਟਾਇਰ....
ਫਿਰ ਉਹੀ ਮੱਚਦੀ ਤੀਲੀ....
ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿਛੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ...
ਮਹਾਂਨਗਰ ਬਣਿਆ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ
ਜਮਨਾ ਹੋ ਗਈ ਲਾਲੇ ਲਾਲ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੁੜ ਫ਼ਰਮਾਇਆ...

* # ੪੩, ਚਰਨ ਬਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ।

“ਸਾਨੂੰ ਜਾਣੇ ਕੁੱਲ ਜਹਾਨ
ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਬੜਾ ਮਹਾਨ
ਅਸੀਂ ਵਾਰਿਸ ਹਾਂ ਬਾਪੂ ਦੇ
ਅਸੀਂ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ
ਅਸੀਂ ਨਾ ਕਰਦੇ ਕੋਈ ਮੰਦਾ”

ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੀ ਹੈ ਸੈਕੂਲਰ ਪੂਰੀ
ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰੇਗੀ ਪੂਰੇ ਪੂਰੀ
ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ
ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰੇਗਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ”

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਖਾਧਾ ਕਮਿਸ਼ਨ
ਇਨਸਾਫ਼ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਬਦਰੰਗ
ਦਿੱਤਾ ਫਤਵਾ....

“ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਆਇਆ
ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਲਿਆਇਆ
ਇਹ ਤਾਂ ਅਲੌਕਿਕ ਸੀ ਵਰਤਾਰਾ
ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਹ ਕਾਰਾ”

ਸੁੱਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ
ਸੁੱਤੀ ਸਰਕਾਰ ਮਾਰ ਘੁਰਾੜੇ
ਸੁੱਤੀ ਸੰਸਦ ਮਤਾ ਪਾਇਆ
ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਸਾਇਆ....

ਸੁੱਤੇ ਕਲਮਾਂ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ
ਮਾਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕੂਕਾਂ
ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਮਾਰਨ ਸਿਵਿਆਂ ਨੂੰ ਫੂਕਾਂ
ਹੁਣ ਕੌਣ ਵਾਰਿਸ ਹੈ ਇਸ ਧਰਤ ਦਾ?
ਕੌਣ ਵਾਰਿਸ ਹੈ ਇਸ ਧਰਤ ਦਾ?

ਪਿੰਡ ਨੰਗਲ ਸੋਹਲ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ

ਪਿੰਡ ਨੰਗਲ ਸੋਹਲ ਨੇੜੇ ਰਮਦਾਸ ਤਹਿ: ਅਜਨਾਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ੧੦ ਜੂਨ ੨੦੧੨ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ੩੫ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਨਿਭਾਈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕਕਾਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਉਪਰੋਕਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਨੰਗਲ ਸੋਹਲ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਗਰਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪੋਵਾਲੀ ਦੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜਥੇ ਵੱਲੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਮਦਾਸ, ਭਾਈ ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਸ. ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ, ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ, ਸ. ਸੁਖਚੈਣ ਸਿੰਘ, ਸ. ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਵਿਛੋਆ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਰੰਭ

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ:- ੧੩ ਸਤੰਬਰ- ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼ਸਤਰ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਦੇ ਮੁੱਠੇ, ਮਿਆਨ, ਪਸਤੌਲਾਂ ਦੇ ਬਫੇ ਪੁਰਾਤਨ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਾਬਾ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਰੰਭਤਾ ਸਮੇਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉਪਰੰਤ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਲੀ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ

ਸਿੰਘ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲੀ ਬਾਬਾ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਖੰਡਾ, ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੇਠ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਭੋਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਪਹੁੰਚਾਏ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ 'ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਜਾਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਸਦਕਾ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ 'ਚ ਅਹਿਮ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਾਬਾ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਅਮਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ।

ਕੁਵੈਤ ਸਰਕਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇ

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ੨੧ ਸਤੰਬਰ - ਕੁਵੈਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ

ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਿੰਡ ਪੰਨੂਆਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਖਤ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਮਾਨਵੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੀ ਖਾਤਰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ 'ਚ ਨਾ ਫਸਣ ਸਗੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾ ਆਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਏਜੰਟਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਦੇ ਨਾਮ 'ਪੁਰ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੂਟ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਆਉਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ. ਪ੍ਰਗਟ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੇਸ ਵੀ ਏਜੰਟਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ

ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਹਰ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫ਼ ਸਹਿਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਕੇਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹਨ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਅਤਿ ਘਿਨਾਉਣਾ ਕਾਰਾ ਹੈ।

ਕੁਵੈਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਕਾਇਰਤਾ ਪੂਰਨ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਠੇਸ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਸਬੰਧੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸਥਿਤ ਕੁਵੈਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਫ਼ੀਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ. ਪ੍ਰਗਟ ਸਿੰਘ ਸਵਦੇਸ਼ ਵਾਪਸ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਐਡੀ: ਸਕੱਤਰ (ਪ੍ਰਚਾਰ) ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ:- ੫ ਅਕਤੂਬਰ- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਨ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਸਕੂਲੀ

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਇਤਿਹਾਸ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖਤੀ, ਪੇਟਿੰਗ, ਭਾਸ਼ਣ, ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮਿਤੀ ੨੯ ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ ੫ ਅਕਤੂਬਰ ਤਕ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਤੋਂ ਆਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ੩੬ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ੧੮੦

ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਲਿਖਤੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸ. ਅਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਬਤੌਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਸੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਤੋਂ ੫੨ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ੧੩ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਲ ੫੪੫ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਪੇਟਿੰਗ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਅਤੇ ਭਾਵਪੂਰਤ ਪੇਟਿੰਗਜ਼ ਬਣਾਈਆਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸ. ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਬਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹਿਯੋਗ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ. ਗੁਰਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਰੁਬੀਨਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਕਮਲਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਤੌਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਭਾਸ਼ਣ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ੩੫ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਬਾਣੀ, ਗੁਰੂ ਡੰਮ, ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਲਾਹਨਤ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਪਰਖਣ ਲਈ ਸ. ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾਦਕ

ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼/ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ), ਸ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੋਗੋਆਣੀ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ (ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ) ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਬਤੌਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ।

ਇਸੇ ਲੜੀ ਤਹਿਤ ਹੋਏ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕਵਿਤਾ ਉਚਾਰਣ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ੩੫ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ, ਸਾਬਤ-ਸੂਰਤ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰਾ ਅਤੇ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਗਾਈਆਂ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਉਚਾਰਣ ਪ੍ਰਤੀ ਸੂਝ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਬੀਬੀ ਮਨਮੋਹਨ ਕੌਰ, ਸ. ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜਾਚਕ ਅਤੇ ਸ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਿਮਾਣਾ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਹੋਏ ਰਾਗ-ਆਧਾਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ੨੯ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ-ਗਾਇਨ ਤੇ ਰਾਗ ਦੀ ਸੂਝ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰੋ. ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਮਨਮੋਹਨ ਕੌਰ ਤੇ ਸ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਤੌਰ ਜੱਜ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ।

ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਹੀਰ ਸਰਗਰਮੀਆਂ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ

ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਮਹੀਨਾ ਸਤੰਬਰ ੨੦੧੨ ਵਿਚ ਹੋਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

ਮਿਤੀ	ਅਸਥਾਨ	ਪ੍ਰਾਣੀ
੨-੯-੧੨	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ	੨੨੩
੪-੯-੧੨	ਪਿੰਡ ਪਠਾਣਾਂ ਚੂਨੀ ਕਲਾਂ (ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ)	੩੦
੫-੯-੧੨	ਪਿੰਡ ਕੁਵਾਲਾ (ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ)	੪੦
੫-੯-੧੨	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ	੧੯੪
੬-੯-੧੨	ਪਿੰਡ ਆਨੰਦਪੁਰ ਕਾਲੋਨ (ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ)	੧੩੫
੭-੯-੧੨	ਪਿੰਡ ਨੌਗਵ (ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ)	੬੦
੮-੯-੧੨	ਪਿੰਡ ਹਵਾਰਾ (ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ)	੧੧੦
੯-੯-੧੨	ਜੰਡਿਆਲਾ ਗੁਰੂ (ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)	੬੦
੯-੯-੧੨	ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਹਰੀਪੁਰਾ ਦਿੱਲੀ	੪੦
੯-੯-੧੨	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ	੧੯੭
੧੨-੯-੧੨	ਪਿੰਡ ਪੰਜਵੜ ਝਬਾਲ (ਤਰਨਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ)	੧੬
੧੨-੯-੧੨	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ	੨੪੯
੧੬-੯-੧੨	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ	੨੨੮
੧੮-੯-੧੨	ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਹੀਰ ਹਲਕਾ ਜਗਰਾਉਂ ਪਿੰਡ ਦਹੇੜਕਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ)	੮੭
੧੯-੯-੧੨	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ	੩੭੨
੧੯-੯-੧੨	ਪਿੰਡ ਚੀਮਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ)	੭੭
੨੦-੯-੧੨	ਗੁ: ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹੀ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ)	੧੦੫
੨੦-੯-੧੨	ਪਿੰਡ ਲੱਖਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ)	੧੪੦
੨੧-੯-੧੨	ਪਿੰਡ ਬਸੂਵਾਲ (ਲੁਧਿਆਣਾ)	੨੨
੨੨-੯-੧੨	ਪਿੰਡ ਚਕਰ (ਲੁਧਿਆਣਾ)	੧੫੦
੨੩-੯-੧੨	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ	੬੮੫
੨੪-੯-੧੨	ਗੁ: ਬਾਰਨ ਸਾਹਿਬ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ)	੮੨
੨੬-੯-੧੨	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ	੨੭੦
੨੯-੯-੧੨	ਗੁ: ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਹੀਦਾਂ ਕੀ ਮੋਰੀ (ਜੈਪੁਰ ਰਾਜਸਥਾਨ)	੧੦੨
੩੦-੯-੧੨	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ	੨੬੫

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਿਭੋਰ ਸਾਹਿਬ ਨੰਗਲ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਮਾਸਟਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹਿਯੋਗ ਸਦਕਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਿਭੋਰ ਸਾਹਿਬ ਨੰਗਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਵਿਖੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਮਿਤੀ ੩-੭-੨੦੧੨ ਤੋਂ ੧੦-੭-੨੦੧੨ ਤਕ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ੨੫੦ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੈਂਪ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ, ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸੰਥਿਆ, ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਖਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਗਤਕੇ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੈਂਪ ਦੌਰਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਲਮਾਂ ਵੀ ਵਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਮਨਾਵਾਂ ਮੀਤ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਜਥੇਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢਾਂਗ ਨਾਲਾਗੜ, ਸੀਨੀਅਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੂਰ ਆਦਿ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਲੈਕਚਰ ਦਿੱਤੇ। ਕੈਂਪ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ੨੦ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕੀਤਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਕਾਰ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੁੰਥੀ, ਭਾਈ ਸੁਖਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੰਡੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ ਆਦਿ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਕੈਂਪ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੇਲੇ ਗਿਆਨੀ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇਦਾਰ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਸ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਮੈਨੇਜਰ ਸ. ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਗਤਪੁਰ, ਬਾਬਾ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇਹਲਾਂ, ਬਾਬਾ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਊਨਾ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ (ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ

ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭਾਈ ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ ਵਿਖੇ ੮ ਅਗਸਤ ੨੦੧੨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਲਾਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੁੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਾਗੀ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਢਾਂਡੀ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜਥਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨੇ ਸਟੇਜ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਸਮਰਾ, ਸ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇੜਾ ਅਤੇ ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਵਿਛੋਆ (ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ) ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜੇ ਵਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮਨਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਏ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ੪੬

ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣਾਇਆ। ਸ. ਬਲਤੇਜ ਸਿੰਘ ਮੈਨੇਜਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ ਨੇ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭਾਈ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢੋਟੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ, ਜੌਹਲ, ਲੁਹਾਰ, ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਹਲ, ਚਾਹਲ, ਦਿਲਾਵਲਪੁਰ, ਰੱਤੋਕੇ, ਦਰਗਾਪੁਰ, ਢੋਟੀਆਂ, ਵਰਾਣਾਂ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਰਾਹੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸਲਾਈਡ ਸ਼ੋਅ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਹਿਤ ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਕਾਲਜ ਚੋਹਲਾ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਕੂਲ ਚੋਹਲਾ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਫੌਜ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਕੱਲਾ ਵਿਖੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾਈਡ ਸ਼ੋਅ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤਿਰੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਕਰਮੂਵਾਲਾ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ, ਭਾਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮੁੰਡਾ ਪਿੰਡ, ਸ. ਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੰਡੀਵਿੰਡ, ਸ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚੋਹਲਾ ਸਾਹਿਬ, ਸ. ਸੁਖਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲੁਹਾਰ ਨੇ ਵੀ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ।

ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ

ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਪਿੰਡ ਮਹਿਣੀਆ ਕੁਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਿਤੀ ੧੮ ਅਗਸਤ ੨੦੧੨ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਕੋਟ ਹਿਰਦੇਰਾਮ ਵਿਚ ਮਿਤੀ ੨੮ ਅਗਸਤ ੨੦੧੨ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਪਤਿਤਪੁਣੇ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਤੀ ੧੧ ਅਗਸਤ ੨੦੧੨ ਨੂੰ ਸ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੰਡਾਲਾ, ਸ. ਬਿਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਟਲਾ ਤੇ ਸ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਸਮਰਾ (ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਕੱਥੂਨਗਲ ਵਿਖੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਚੇਤਨਾ ਲਹਿਰ ਵੱਲੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੈਕਚਰ, ਕੀਰਤਨ, ਗਤਕਾ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਦੂਜੇ ਤੇ ਤੀਜੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਚੇਤਨਾ ਲਹਿਰ ਵੱਲੋਂ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨੇ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨੇ ਦਸਤਾਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਜੱਜ ਬਣ ਕੇ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਗੁ: ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਕੱਥੂਨਗਲ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਹੱਦੀਪੁਰ ਤੇ ਸ.

ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਕਾਊਟੈਂਟ, ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਏ.ਆਰ. ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ

ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ) ਵੱਲੋਂ ਪਿੰਡ ਭੁੰਬਲੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਚੱਠਾ ਜੀ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ ੨੨ ਅਗਸਤ ੨੦੧੨ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਥੇਦਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਫਰਵਾਲ ਦੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਚੱਠਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੈਂਡ ਕੁਆਰਟਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੰਪਰਕ ਕਾਇਮ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਚੌਕੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਭੁੰਬਲੀ, ਲਾਲਪੁਰ, ਬੱਬਰੀ, ਤਲਵੰਡੀ, ਵਿਰਕ, ਮਾਨਪੁਰ, ਦੁੱਲੂਆਣਾ, ਰੋੜਾਂਵਾਲੀ, ਮਾੜੇ, ਬਖਤਪੁਰ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਿੰਡ ਭੁੰਬਲੀ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ ੨੨-੮-੧੨ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਏ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ੧੪੭ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਜਥੇਦਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਫਰਵਾਲ ਮੈਂਬਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਡੇਟਸ਼ੀਟ

(ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ), ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ
ਵੱਲੋਂ

ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨਵੰਬਰ-੨੦੧੨

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲੋਂ ਸਕੂਲਾਂ-ਕਾਲਜਾਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ, ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਸਬੰਧੀ ਪਹਿਲੇ, ਦੂਜੇ, ਤੀਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਲੇਬਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਤੀ ੧੬-੧੧-੨੦੧੨ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਮਿਤੀ ੧੭-੧੧-੨੦੧੨ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਪੇਪਰ (ਸਮਾਂ ਸਵੇਰੇ ੧੦:੦੦ ਤੋਂ ੧:੦੦ ਵਜੇ ਤਕ) ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਰਿਟ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਕੂਲਾਂ/ਕਾਲਜਾਂ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਮਿਤੀ ੧੦-੧੧-੧੨ ਤਕ ਰੋਲ ਨੰਬਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਦਫਤਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫ਼ੋਨ ਨੰ: ੦੧੮੩-੨੫੫੩੯੫੭, ੫੮, ੫੯ ਐਕਸ. ੩੦੫ ਸਮਾਂ ਸਵੇਰੇ ੧੦:੦੦ ਤੋਂ ੪:੩੦ ਵਜੇ ਤਕ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ੇ ਛੱਡਣ, ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪੰਥਕ, ਭਾਈ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੜੈਚ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਢਾਡੀ ਜਥਾ ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖੁੰਡਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੰਵਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜਥੇ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੁਰਜ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਸ. ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚਾ ਸਟਾਫ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ।

ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ

ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦੀ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਹਾੜੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮਿਤੀ ੧੮-੭-੨੦੧੨ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਸਮੂਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅੱਡਾ ਅਲਗੋਂ ਕੋਠੀ ਤਹਿ: ਪੱਟੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਤਰਨਤਾਰਨ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ੭੫ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਕਵੀਸ਼ਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਗਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭਾਈ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁਖਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਕਵੀਸ਼ਰ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕਾ, ਢਾਡੀ ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵਲਟੋਹਾ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਘਰਿਆਲਾ ਮੈਂਬਰ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭੂਰਾ ਕੋਹਨਾ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ, ਸ. ਗੋਰਵ ਸਿੰਘ ਵਲਟੋਹਾ ਆਦਿ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਵਾਈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸੂਬੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਸ. ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਮੈਡੀਕਲ ਸਟੋਰ ਵਾਲੇ, ਗ੍ਰੰਥੀ ਭਾਈ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ। ਸ. ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਅਲਗੋਂ ਕੋਠੀ ਅਤੇ ਸਰਪੰਚ ਸ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਡਾ. ਜੈ ਸਿੰਘ, ਸ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਚੱਕੀਵਾਲੇ, ਸ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮੰਗੋਲ, ਸ. ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਮੋਟਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਸ. ਜਰਮਨ ਸਿੰਘ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੇ, ਸ. ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ, ਸ. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਪਠਾਨਕੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਭਰਵਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਿੰਡ ਲਾਖਣਾ ਤਹਿ: ਪੱਟੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ ੨੦-੨੧-੨੨ ਅਗਸਤ ੨੦੧੨ ਨੂੰ ਸਲਾਨਾ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਰੱਤੋਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਦੋ ਦਿਨ ਭਰਵੇਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸੁਖਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵੀਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਢਾਡੀ ਜਥੇ ਭਾਈ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਮੌਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਸੁਰਵਿੰਡ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਬਾਬਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘਰਿਆਲਾ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਡਰੇਲੀ ਭਾਈ ਕੀ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ੨੨ ਅਗਸਤ ੨੦੧੨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁੱਜੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ੪੬ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕਕਾਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਫ੍ਰੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਧੂਬੜੀ ਸਾਹਿਬ (ਆਸਾਮ) ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਕੈਂਪ

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਸ. ਜਗਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਭਾਈ ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਪਰਗਟ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਸ. ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਬੋਰਡ ਈਸਟਰਨ ਜ਼ੋਨ, ਆਸਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਧੂਬੜੀ ਸਾਹਿਬ, ਆਸਾਮ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ ੧੦ ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ੨੦ ਜੁਲਾਈ ੨੦੧੨ ਤਕ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸ਼ੁੱਧ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਫ੍ਰੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਵਿਤਾ, ਲੈਕਚਰ, ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੀ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਬੋਰਡ ਆਸਾਮ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਧੂਬੜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਭਰਪੂਰ ਸਹਿਯੋਗ ਮਿਲਿਆ।

ਬਾਬਾ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਦਸਤਾਰ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ

ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪਿੰਡ ਦਿਹਾਣਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਸੱਤ ਰੋਜ਼ਾ ਦਸਤਾਰ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਬਾਬਾ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹਲਕਾ ਮੈਂਬਰ ਬੀਬੀ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ੧੦੦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਚੱਲੇ ਇਸ ਕੈਂਪ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਸਤਾਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਕੈਂਪ 'ਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ ਤੇ ਤੀਜਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਸ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ ਸਕੱਤਰ ਵੱਲੋਂ ਮੈਡਲ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੈਂਪ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਮੂਹ ਧਾਰਮਿਕ ਸਭਾ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ/ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਮੁਹਿੰਮ ਕੈਂਪ ਲਗਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਤੇ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਕਿਉਂਕਿ ਦਸਤਾਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਜਥੇ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਲਿਆਣ, ਬਾਬਾ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਮਾਲਾ, ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦਬੜੀਖਾਨਾ (ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ ਪੰਜਾਬ) ਚੇਅਰਮੈਨ ਸ. ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸ. ਧਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੁਸੈਨਪੁਰ, ਸ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਸ. ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੈਨੇਜਰ, ਸ. ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੋਧਪੁਰੀ, ਸ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਸ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ

ਸਿੰਘ ਨਡਾਲੇ, ਸ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੰਬਰਦਾਰ, ਸ. ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ, ਸ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸ. ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਅਨਿਲ ਪਰਮਾਰ, ਸੋਨੂ, ਪ੍ਰੋ: ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਯੂ. ਐਸ. ਏ., ਸ. ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਬਬਲੂ, ਸ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸਰਪੰਚ, ਕੋਚ ਸ. ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਸ. ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਸ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇਲਾਕਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

ਗੜ੍ਹੀ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਲਹਿਰ (ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਹੀਰ) ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਮਿਤੀ ੨੦-੯-੨੦੧੨ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਗੜ੍ਹੀ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਵਿਚ ੧੦੫ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਸਮੁੱਚੀ ਵਹੀਰ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਜਥੇਦਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਫਰਵਾਲ ਮੈਂਬਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਲਕਾ ਧਾਰੀਵਾਲ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਥੇਦਾਰ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਲੰਗਾਹ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਲੜ ਲੱਗੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ-ਚੌਂਕੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭਾਈ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪੰਥਕ, ਭਾਈ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਢਾਡੀ ਜਥੇ, ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜਥੇ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕਕਾਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਵੱਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ

ਸ. ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਇੰਚਾਰਜ ਸਬ-ਆਫਿਸ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਬਠਿੰਡਾ) ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅਪ੍ਰੈਲ ੨੦੧੧ ਤੋਂ ਸਤੰਬਰ ੨੦੧੨ ਤਕ ਕੁੱਲ ੧੮੨੭੭ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਢਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ

ਮੈਨੇਜਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਢਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ, ਪੰਚਕੂਲਾ (ਹਰਿਆਣਾ) ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ ੩੦-੯-੨੦੧੨ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ੯੬ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ।

ਗੋਲਡਨ ਆਫਸੈਟ ਪ੍ਰੈੱਸ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਮਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਸ. ਦਲਮੇਘ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਤੇ ਪਬਲਿਸ਼ਰ ਨੇ ਛਪਵਾ ਕੇ ਦਫਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

ਮਿਤੀ ੫-੧੧-੨੦੧੨